

Sibbesborgin uusi kaupunki

MAALAISMAISEMAN ARVOISTA UUDEN KAUPUNKIMAISEMAN PIIRTEIKSI

Diplomityö | Daniela Rosqvist | Aalto-yliopisto | Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma | 2014

ABSTRACT

The municipality of Sipoo is currently making an urban master plan for the small town of Söderkulla, situated east of Helsinki beside Sipoonlahti bay. The area, named Sibbesborg during the planning process, has 5,000 inhabitants at present. The plan is for 70,000 people to live in the area by 2065.

The municipality has consciously aimed to utilize the cultural-historical and landscape values of the area, in order to create a pleasant urban environment. The cultural-historical and landscape values are of great importance in the formation of both the collective and personal identities of people. The originality, orientability and functionality of a city can be enhanced by taking advantage of the landscape setting. Conserving historical traces makes it possible to showcase the different phases, changes and developments that have occurred throughout a city's history. This in turn makes the city more comprehensible.

This thesis addresses the subject of identifying and integrating cultural-historical and landscape values in city planning. The subject is addressed through the urban master plan draft for Sibbesborg.

The thesis is divided into two parts. The first part concerns the role of cultural-historical and landscape values in city planning. The significance of these values in city planning is discussed, along with current practices for identifying them. Seven foreign methods are also compared to explore new ways to identify cultural-historical and landscape values.

The seven methods are adapted in the second part of the thesis, where the functional, cultural- historical and landscape features of the planning area are mapped, and the cultural-historical and landscape values of the area in question are determined. Finally, the draft for the Sibbesborg urban master plan is evaluated from the viewpoints of the recognized values. Suggestions for improvement to the master plan are made and recommendations given.

The solutions made in the draft for the Sibbesborg urban master plan acknowledge the cultural-historical and landscape values well. The Sipoo joki river valley is left unbuilt, as are most parts of the unbroken forest areas, rich of valuable habitats. On a more detailed level, some problematic spots are found, mainly linked to not paying enough attention to building heritage. However, minor changes in the urban master plan can easily solve these conflicts.

In the thesis it is suggested that the present practice of identifying cultural-historical and landscape values should be revised. Instead of paying attention only to particularly valuable elements and areas and their protection from changes, attention should be paid to the surrounding as a whole and emphasis made to conjoin old and new elements. Mapping and evaluation should be done side by side with planning - not as separate reports. This way it is easier to address the needs of the planning in process and to incorporate the values in to the urban environment.

Author: Daniela Rosqvist

Title of thesis: The new town of Sibbesborg.
Converting values of agricultural landscape to features of townscape.

Department: Department of Architecture

Professorship: Landscape Planning and Management

Code of professorship: MA-94

Thesis supervisor: Prof. Maija Rautamäki

Thesis advisor: Landscape architect Kaisa Yli-Jama

Presentation boards (pcs): 1

Models (pcs): 0

Year: 2014

Number of pages (report + annexes): 89 + 37

Language: Finnish

Key words: landscape value, cultural-historical value, landscape analysis, cultural-historical analysis, urban master plan, assessment of urban master plan, Sipoo, Sibbesborg, Söderkulla

TIIVISTELMÄ

Sipoon kunta laatii parhaillaan osayleiskaava Söderkullan taajaman ympäristöön, Sipoonlahden tuntumaan.

Tarkoituksena on, että Sibbesborgiksi kutsutulla alueella, jolla nykyään asuu noin 5000 henkilöä, olisi noin 70 000 asukasta vuonna 2065.

Kunnassa osayleiskaava-alueen maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja on tietoisesti pyritty hyödyntämään hyvän kaupunkiympäristön luomiseksi. Maisemallisilla ja kulttuurihistoriallisilla arvoilla on suuri merkitys ihmisen henkilökohtaisen ja kollektiivisen identiteetin kannalta. Maiseman avulla voidaan vahvistaa kaupungin omaleimaisuutta, suunnitettavuutta ja toimivuutta. Historiallisia jälkiä säilyttämällä voidaan tehdä näkyväksi kaupungin eri vaiheet sekä ympäristön muutokset ja kehitys, jolloin kaupungista tulee ymmärrettävämpi.

Tässä diplomityössä pohditaan maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen tunnistamista ja huomioimista osayleiskavatasoisessa suunnittelussa. Aihetta käsitellään Sibbesborgin osayleiskaavaluonnoksen avulla.

Diplomityö jakautuu kahteen osioon. Ensimmäisessä osiossa pohditaan maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen roolia kaupunkisuunnittelussa: pohditaan niiden merkitystä kaupunkisuunnittelulle, tutustutaan nykyiseen arvojen tunnistamisen käytäntöön, sekä etsitään seitsemän ulkomaalaisen esimerkkimenetelmän kautta uusia tunnistamisen menettelytapoja.

Näitä menettelytapoja on hyödynnetty toisessa osiossa, jossa kartoitetaan osayleis-

kaava-alueen toiminnallisia, maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia lähtökohtia. Kartoitusten pohjalta tunnistetaan alueen maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot. Lopuksi tarkastellaan Sibbesborgin osayleiskaavaluonnosta alueen tunnistettujen arvojen näkökulmasta ja annetaan korjausehdotuksia osayleiskaavaan ja suosituksia jatkosuunnitteluun.

Sibbesborgin osayleiskaavaluonnosta arvioitaessa todettiin että kaavan perusratkaisu huomioi alueen maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot hyvin. Aluetta halkova jokilaakso on jätetty rakentamatta, kuten myös pääosin yhtenäiset, luontoarvoiltaan rikkaat metsäalueet. Yksityiskohtaisemmalla tasolla kaavasta on löydettävissä arvojen kannalta ongelmallisia kohtia, jossa esimerkiksi rakennusperintöön ei ole kiinnitetty riittävästi huomioita. Nämä ovat kuitenkin ratkaistavissa osayleiskaavaan tehtävillä yksinkertaisilla muutoksilla.

Työssä havaitaan, että nykyisiä käytäntöjä maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen huomioimiseksi kaavoituksessa tulee muuttaa. Sen sijaan, että tarkastellaan pelkästään erityisen arvokkaita elementtejä ja osa-alueita ja pyritään suojaamaan niitä muutoksilta, tulisi huomio kiinnittää ympäristöön kokonaisuutena ja panostaa uusien ja vanhojen elementtien yhteensovittamiseen. Inventointi ja arvottaminen tulisi suorittaa rinnakkain suunnittelun kanssa eikä irrallisina selvityksinä, jolloin pystytäisiin paremmin vastaamaan suunnittelun tarpeisiin ja huomioimaan arvot kokonaisvaltaisesti osana kaupunkiympäristöä.

Tekijä: Daniela Rosqvist

Työn nimi: Sibbesborgin uusi kaupunki. Maalaismaiseman arvoista uuden kaupunkimaiseman piirteiksi.

Laitos:Arkkitehtuurin laitos

Professuuri: Maiseman suunnittelu- ja hoito

Professuurikoodi: MA-94

Työn valvoja: Prof. Maija Rautamäki

Työn ohjaaja: Maisema-arkkitehti Kaisa Yli-Jama

Kuvaplanssit (kpl): 1 kpl

Pienoismallit (kpl): 0 kpl

Vuosi: 2014

Sivumäärä (selostus + liitteet): 89 + 37

Kieli: Suomi

Avainsanat: maisemallinen arvo, maisema-arvo, kulttuurihistoriallinen arvo, maisema-analyysi, kulttuurihistoriallinen analyysi, osa-yleiskaava, kaavan vaikutusten arviointi, Sipoo, Sibbesborg, Söderkulla

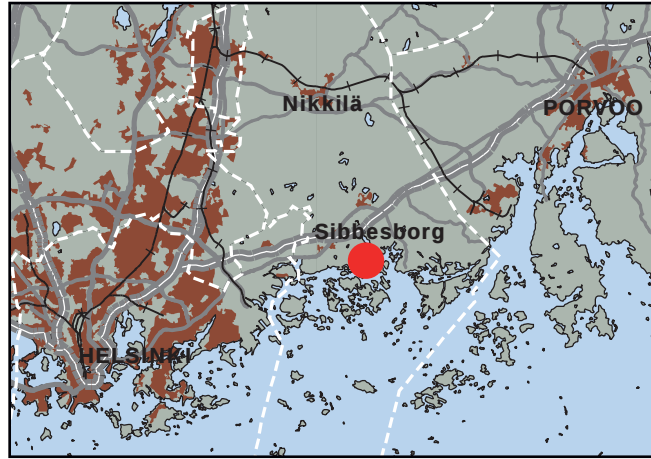

Sipoonlahti (Sipoo kunta)

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	6
I Maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot kaupunkisuunnittelussa	9
I.1 Maisema ja kulttuurihistoria osana kaupunkia	11
I.1.1 Maiseman rooli kaupungissa	11
I.1.2 Kulttuurihistorian rooli kaupungissa	12
I.2 Maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen tunnistaminen	14
I.2.1 Nykyinen maankäytön suunnittelun arvojen tunnistamismenettely Suomessa ja sen ongelmat	14
I.2.2 Maisema-analyysin ominaispiirteet, menetelmät ja haasteet	16
I.1.1 Katsaus maisema-analyysimenetelmiin	17
2 Maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot Sibbesborgissa	21
2.1 Sibbesborgin toiminnalliset, maisemalliset ja kulttuurihistorialliset ominaispiirteet	22
2.1.1 Tarkastelualueen yleisesittely	23
2.1.2 Toiminnot	25
2.1.3 Sibbesborgin maiseman peruspiirteet	26
2.1.4 Miljöötyypit	32
2.1.5 Alueen historiallinen kehitys	37
2.2 Sibbesborgin maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot	40
2.2.1 Maiseman tilalliset arvot	41
2.2.2 Alueen luontoarvot	45
2.2.3 Alueen kulttuurihistorialliset arvot	49
2.2.4 Yhteenveto arvoista	56
2.2.5 Tunnistettujen arvojen huomioiminen Sibbesborgin maankäytön suunnittelussa	60
2.3 Osayleiskaavaluonnoksen tarkastelu	61
2.3.1 Sibbesborgin osayleiskaava	62
2.3.2 Sibbesborgin osayleiskaavaluonnoksen arviointi	66
3 Johtopäätökset	82
Lähdeluettelo	84
Liitteet	90
Liite 1 – Käsitteitä	90
Liite 2 - Kulttuurihistoriallisten arvojen tunnistamisen kriteeristö	91
Liite 3 – Maisema-analyysimenetelmien tarkastelu	92
Liite 4 – Alueen historiallisen kehityksen tarkastelu	99
Liite 5 – Karttatarkastelu eri aikojen maisemasta	104
Liite 6 – tarkennusalueiden tarkastelu	114

JOHDANTO

Sibbesborgin sijainti

Pääkaupunkiseudun väkiluku on kasvanut voimakkaasti useiden vuosikymmenten ajan, ja kasvun ennustetaan jatkuvan. Helsingin kyljessä sijaitseva Sipoon kunta on sen sijaan tähän menneessä kasvanut hyvin maltillisesti. Nyt kunta on kuitenkin muuttanut politiikkaansa ja päättänyt ottaa vastaan suuremman osan pääkaupunkiseudulle kohdistuvasta väestönkasvusta.

Kaupunkisuunnittelun yleisten trendien mukaisesti sekä Sipoon halusta säilyttää maatalousmaisemansa on kunnassa päädytty tiiviin ja kaupunkimaisen rakentamisen malliin. Sipoo on päättänyt keskittää merkittävän osan tulevasta asukkaistaan Sipoonlahden ympäristöön rakennettavaan uuteen Sibbesborgin kaupunkiin. Alueella, jonka väkiluku tällä hetkellä on vaatimattomat 5000 henkilöä ennustetaan olevan 70 000 asukasta vuonna 2065. Alueelle laaditaan parhaillaan osayleiskaavaa.

Päätös Sibbesborgin kaupungin rakentamisesta johtaa tilanteeseen, jossa hyvin urbaania ympäristöä suunnitellaan alueelle, joka nykyisin on harvaan rakennettua maaseututaajamaa. Alue tulee tulevaisuudessa muuttumaan perinpohjaisesti, joten suunnittelun yhteydessä on tärkeää tunnistaa maiseman nykyiset arvot sekä käydä keskustelua siitä, mitä nykyisen ympäristön ominaispiirteitä halutaan ja on mahdollista säilyttää, millä tavalla alueen arvokkaat ominaispiirteet voidaan sovittaa yhteen uuden rakentamisen kanssa ja millä tavalla niitä voidaan hyödyntää hyvän fyysisen ympäristön ja myönteisen brändin rakentamisessa.

TILAAJAN TAVOITTEET

Maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen huomioimista kaikilla kaavatasoilla edellytetään laissa. Siihen velvoittavat erityisesti valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä maankäyttö- ja rakennuslaki.

Sibbesborgin maankäytön suunnittelussa maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot on koettu voimavaraksi, jota on haluttu vaalia ja kehittää. Tämä heijastuu muun muassa Sibbesborgin maankäytölle laadituissa tavoitteissa (Sipoon kunta 2013a). Sibbesborgin osayleiskaavoitusta ohjaavat viranomaiset – Uudenmaan ELY-keskus, Museovirasto ja Itä-Uudenmaan maakuntamuseona toimiva Porvoon museo – ovat korostaneet näiden arvojen huomioimisen tärkeyttä. Museovirasto on erityisesti kantanut huolta alueen muinaismuistoista, etenkin alueella sijaitsevasta Sibbesborgin keskiaikaisen linnasaaren suhteesta ympäröivään kulttuurimaisemaan. Edellä mainitut viranomaiset ovat kommentissaan esittäneet, että kaava-alueen kulttuuri- ja maisemahistoriaa tulisi selvittää paremmin ja että kulttuurimaisemaa koskevien vaikutuksien arvioiminen tulisi paremmin ottaa osaksi kaavan suunnittelutyötä. (Sibbesborgin osayleiskaava, MRL 66 §:n mukainen aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu 10/2013)

Sipoon kunta päätti tilata Sibbesborgin osayleiskaava-alueen maisemallisen ja kulttuurihistoriallisen tarkastelun diplomityönä. Diplomityöllä haluttiin vastata lainsäädännön vaatimuksiin, viranomaisten esittämiin toiveisiin ja Sibbesborgin maankäytönsuunnittelun tavoitteisiin.

Toiveena oli, että diplomityössä selvitettäisiin osayleiskaava-alueen maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot sekä laadittaisiin näiden pohjalta maankäytön suunnitteluperiaatteet yhteistyössä kunnan, kaavaa laativan konsultin sekä viranomaisten kanssa.

OMAT TAVOITTEET

Työni kautta minussa on herännyt kiinnostus maisema-analyysin ja kulttuurihistoriallisen analyysin rooliin maankäytön suunnittelussa. Kokemukseni on, että vaikka analyysin tarkoitusperä on hyvä – maiseman arvojen tunnistaminen jotta niitä voidaan huomioida maankäytön suunnittelussa – analyysillä on haastava tuottaa aidosti suunnittelua edistävää tietoa.

Diplomityö tarjoaa minulle mahdollisuuden tutkia

miten maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot voidaan parhaiten tunnistaa ja käytännössä huomioida maankäytön suunnittelussa.

Sibbesborg sopii oivallisesti kohteeksi kahdesta syystä. Ensinnäkin Sibbesborgiin ollaan nopeassa tahdissa sijoittamassa paljon uudisrakentamista harvaan rakennetulle alueelle, jolla on paljon maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Sibbesborgissa ei kuitenkaan ole ennestään kaupunkirakentamiselle perinteitä, joista ammentaa. Maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen huomioiminen korostuu projektissa erityisen selkeästi, koska on niin vahva kontrasti olemassa olevan paikan ja uuden suunnitelman välillä.

Toiseksi maisemallisiin ja kulttuurihistoriallisiin arvoihin vaikuttavat suunnitteluratkaisut tehdään erityisesti osayleiskaavatasolla. Osayleiskaavatasoisilla aluevarauksilla ja määräyksillä pystytään vaikuttamaan esimerkiksi siihen, millaiseksi yksittäisten muinaismuistojen tai rakennusten ympäristö muodostuu.

Aloittaessani diplomityön työstämisen oltiin Sibbesborgin suunnittelussa jo pitkällä. Siksi päätin arvioida työn alla olevaa osayleiskaavaluonnosta, enkä laatinut maankäytön suunnittelulle yleisiä periaatteita. Tällä tavalla pääsin ottamaan kantaa ja vaikuttamaan konkreettisiin suunnitteluratkaisuihin. Tarkoituksenani on, että diplomityöni toimii eräänlaisena ennakoivana vaikutusten arviointina, jossa alueen nykyisiä maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja pyritään suunnitelmallisesti huomioimaan ja integroimaan suunnitelmaan.

DIPLOMITYÖN SISÄLTÖ JA RAKENNE

Työ jakautuu kahteen osaan:

1. Maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot kaupunkisuunnittelussa
2. Maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot Sibbesborgin osayleiskaavassa

1. Ensimmäisessä osiossa taustoitan diplomityöni aiheita. Osio jakautuu kahteen lukuun.

Ensiksi (luku 1.1) pohdin maisemallisten arvojen ja kulttuurihistoriallisten arvojen merkitystä kaupunkisuunnitte-

lussa ja yritän löytää hedelmällisiä näkökulmia olemassa olevan maiseman ja uuden kaupunkirakentamisen yhteensovittamiseen.

Toiseksi (luku 1.2) tarkastelen arvojen tunnistamisen nykyistä käytäntöä ja haasteita. Haen uusia näkökulmia maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen tunnistamiseen tutustumalla ulkomaisiin analyysimenetelmiin.

2. Toisessa osiossa siirrytään Sibbesborgin osayleiskaava-alueelle. Osio jakautuu kolmeen lukuun.

Ensimmäisessä luvussa (2.1) esittelen Sibbesborgin nykyisiä toiminnallisia, maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia ominaispiirteitä.

Toisessa luvussa (2.2) määrittelen mitkä ovat alueen nykyiset maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot.

Kolmannessa luvussa (2.3) tarkastelen Sibbesborgin osayleiskaavaluonnosta alueen maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen näkökulmasta. Aluksi esittelen pääpiirteissään Sibbesborgin maankäytön suunnittelulle asetettuja tavoitteita, suunnitelman ratkaisuja ja sen taustalla vaikuttaneita ihanteita. Tämän jälkeen tutkin, miten aiemmin tunnistetut arvot on huomioitu Sibbesborgin osayleiskaavaluonnoksessa, ehdotan suunnitelmaan muutoksia ja annan ohjeistusta ja ideoita jatkosuunnitteluun.

Vaikka pyrin diplomityössäni löytämään uusia näkökulmia maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen tarkasteluun osayleiskaavoituksessa, tavoitteenani ei kuitenkaan ole kehittää uutta maisema-analyysimenetelmää. Työssä perehdyn oleviin maisema-analyysimenetelmiin ja pyrin niistä muodostamaan osayleiskaavatason suunnitteluun mahdollisimman hyvin sopivan kokonaisuuden.

Maisemalla on arvoa virkistykseen kannalta, ja virkistysarvoon vaikuttavat maiseman kauneusarvot, luontoarvot ja kulttuurihistorialliset arvot. Diplomityössä olen rajannut pois virkistysarvojen tarkastelun, koska se vaatisi laajaa käyttäjien mielipiteiden kartoittamista, mikä ei tämän työn puitteissa ollut mahdollista. Sibbesborgin osayleiskaavaluonnoksen tarkastelussa kiinnitän kuitenkin huomiota maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen potentiaaliin virkistykseen kannalta.

Virkistysarvoja tutkitaan parhaillaan uusien menetel-

min Suomen Ympäristökeskuksen ja Helsingin yliopiston yhteisessä tutkimushankkeessa, joka kuuluu kansainväliseen EU-rahoitteiseen OpenNESS-hankkeeseen. Sibbesborg on tapaustutkimuskohteena useissa hankkeeseen kuuluvissa ekosysteemipalveluita koskevissa tutkimuksissa.

Diplomityön pääsisältöä on täydennetty lisätiedolla, jota on erotettu varsinaisesta tekstistä värikentillä ja pienemmällä kirjasinkoolla. Halutessaan lukija voi jättää nämä lisätietolaatikat lukematta ilman että tekstin ymmärtäminen kokonaisuudessaan kärsii.

TYÖN LIITTYMINEN KAAVOITUKSEEN

Diplomityöni on tehty osana Sibbesborgin osayleiskaavoitusta ja ohjaajanani on toiminut Sipoon kunnan yleiskaavapäällikkö, maisema-arkkitehti Kaisa Yli-Jama. Valvojana on toiminut maisema-arkkitehtuurin professori Maija Rautamäki.

Sipoon kunnanhallitus päätti käynnistää Sibbesborgin alueen suunnittelun vuonna 2010. Seuraavana vuonna järjestettiin Sibbesborgin kestävän yhdyskunnan kansainvälinen suunnittelukilpailu. Alueen osayleiskaavoitus käynnistyi alkuvuodesta 2013. Kaavoituksessa konsulttina on toiminut suunnittelukilpailun voittanut WSP Finland Oy. Vuoden 2013 aikana laadittiin osallistumis- ja arviointisuunnitelma, määriteltiin suunnittelun tavoitteet ja tehtiin tarvittavat selvitykset. Osayleiskaavaluonnos on tarkoitus asettaa nähtäville marraskuussa 2014.

Aloitin diplomityön laatimisen alkuvuodesta 2014. Työn aikana olen osallistunut kunnan ja konsultin suunnittelukokouksiin ja tällä tavalla saanut tietoa suunnitteluratkaisujen taustoista ja pystynyt vaikuttamaan suunnitteluun.

Diplomityötä varten muodostettiin viranomaisista koostuva ohjausryhmä, johon kuuluivat Sibbesborgin osayleiskaavoituksesta vastaavien virkamiesten lisäksi Sibbesborgin osayleiskaavoitusta ohjaavien viranomaisten edustajia: Juha Vuorinen (Porvoon museo), Henrik Wager (Uudenmaan ELY-keskus), Teija Tiitinen (Museovirasto) ja Elina Kuusisto (Uudenmaan ELY-keskus). Ohjausryhmä kokoontui kerran ja osa ohjausryhmän jäsenistä kommentoi diplomityöluonnosta.

Ajallisia kerrostumia Helsingissä. Ylhäällä Humalahdenranta (JH), alhaalla Töölönlahdenranta (JT).

I MAISEMALLISET JA KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT KAUPUNKISUUNNITTELUSSA

Tässä osiossa pohdin maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen suhdetta kaupunkisuunnitteluun. Osiossa etsin vastauksia siihen, miten maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja voidaan hyödyntää hyvän kaupunkiympäristön luomiseksi. Tutkin myös millä keinoin arvoja voidaan tunnistaa ja miten niitä voidaan hyödyntää osayleiskaavoituksen tarpeisiin. Ensimmäisen osion pohdintoja hyödynnän Sibbesborgin arvojen tunnistamisessa ja Sibbesborgin osayleiskaavaluonnoksen arvioinnissa työn toisessa osassa.

Maisemallinen arvo

Käsitteen maisemallinen arvo ymmärtämiseksi on määriteltävä mitä tarkoitetaan sanalla maisema. Yleiskielessä sana maisema ymmärretään useimmiten staattisena näkymänä tai paikkana, jonka määrittävä tekijä on sen visuaalinen ilmiö. Maisema-arkkitehtuurin alalla maisema-käsite ymmärretään kuitenkin monipuolisemmin.

Nykyisen käsityksen mukaan maisema on alati muuttuva kokonaisuus, joka syntyy vuorovaikutuksesta ihmisen ja ympäristön välillä. Maisemaan kuuluu ihmisen lisäksi kaikki eloton ja elollinen, kuten kallioperä, maaperä, sääilmiöt, kasvillisuus, eläimistö ja näiden keskinäiset prosessit. (ks. Ihse 2011, s. 9-10; Spirn 1998)

Maisemalla on myös kulttuurinen ulottuvuus; se heijastaa muistoja, tapoja, ideoita ja asenteita (ks. Ihse 2011, s. 9-10; Spirn 1998, s. 16-18, Treib 2009, s. XI-XV). Maaseudun kulttuuriympäristöjen kylät ja kartanot kertovat tarinaa oman aikansa yhdyskuntajärjestelmästä ja ihanteista, samoin kuin 1950-luvun lähiöt omastaan ja vaikkapa nykypäivän tuulipuistot omastaan. Paikkoihin kiinnittyy muistoja, jotka voivat olla joko kollektiivisia tai henkilökohtaisia. Suomenlinnan linnoitus muistuttaa Suomen liittamisestä Venäjään, mummola voi tuoda lapsuuden muistot mieleen.

Maiseman aineettomia arvoja korostetaan vuonna 2000 allekirjoitetussa eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa, joka Suomessa astui voimaan vuonna 2006. Siinä ihminen on asetettu maisemassa keskiöön; maisema on määritelty alueeksi ”sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta” (Ympäristöministeriö & Museovirasto 2008, s.8). Sopimuksessa painotetaan luonnonarvojen ohella maiseman merkitystä paikalliskulttuurille, elämänlaadulle sekä taloudellisen toiminnan voimavarana (Ympäristöministeriö & Museovirasto 2008).

Maisemayleissopimuksessa tuodaan myös esille arkisten maisemien, kuten asuinlähiöiden, merkitystä. Osittain maisemayleissopimuksen myötä kiinnostus arkimaisemiin on herännyt myös Suomessa, kun aikaisemmin kiinnostuksen kohteena on ollut lähinnä kauneusarvojen tai historiallisen merkittävyytensä vuoksi poikkeuksellisen arvokkaina pidetyt maisemat (Häyrynen 2013, s.13).

Maisemakäsitteessä korostuu maiseman dynaamisuus. Maisema muuttuu ja myös muistot, tavat, merkitykset ja perinteet muuttuvat ajan myötä. Maisemaan muodostuu toisin sanoin kolmiulotteisen fyysisen ympäristön lisäksi neljännestä ulottuvuudesta, eli ajasta. Ilman ihmisen toimintaakin maisema on jatkuvassa muutostilassa. Metsien lajisto muuttuu vanhetessaan ja hiekkadyynien muoto muuttuu tuulen vaikutuksesta. Ihminen on suuressa osassa maailmaa jo pitkään vaikuttanut maisemaan maa- ja metsätaloudella, teollisella toiminnalla ja kaupunkirakentamisella. Nykyään ilmastonmuutos muuttaa maisemaa entisestään – Suomessa kasvilajisto ja ilmasto muuttuvat, ja tämän myötä maisema muuttuu.

Maisemallisella arvolla tarkoitetaan tässä työssä kaikkia niitä arvoja, jotka liittyvät ihmisen kokemaan maisemaan. Sillä tarkoitetaan paikalle tunnusomaisia, identiteettiä luovia tai erityisen kauniita maiseman piirteitä, kuten maastonmuotoja tai kasvillisuutta. Maisemalliset arvot myös luontoon liittyviä, kuten arvokkaat luontotyyppit ja lajisto tai edellytykset luonnonprosessien toimivuudelle.

Ympäristön kulttuurihistorialliset arvot

Eri aikakausina kerrostunut ympäristö on kirjallisten tai kuvallisten dokumenttien ja esineistön rinnalla lähde menneen maailman tutkimiseen. Kun ihminen muokkaa – tai on muokkaamatta ympäristöä tallentaa hän samalla siihen tietoa oman aikansa kulttuurista. Varsinkin asuminen, liikkuminen ja elinkeinojen harjoittaminen, jotka ovat hyvin keskeiset tietyn ajan kulttuurin ymmärtämisen kannalta, jättävät usein jälkeensä paljon rakennuksia ja rakenteita. Maisema voi viestiä niin yhteiskuntajärjestelmästä kuin arjen elämästä. Erot asumisessa paljastavat eroja yhteiskuntaluokissa ja tapa järjestää asumista ja työtä kertoo minkälaisista arkeista tietynä aikana on eletty.

Vaikka ympäristön rakennukset olisivatkin uusia, löytyy ympäristöstä kuitenkin yleensä viitteitä aikaisemmasta ajasta. Erityisesti tielinjaukset ja rakennusten sijaintipaikat säilyvät usein, vaikka rakennuksia olisikin korvattu uudemmilla. Tiettyillä toiminnoilla, kuten torikaupalla, louhoksella tai satamalla, saattaa olla pitkä historia paikkakunnalla.

Kulttuurihistoria sopii hyvin käsitteeksi kuvaamaan sitä, mitä löydetään, kun tarkastellaan maisemaan jääneitä jälkiä menneistä ajoista. Kulttuurihistorian alalla ajatellaan, että kulttuuri on kokonaisuus, jossa eri tiede- ja taidealat, ilmiöt ja tapahtumat vaikuttavat toisiinsa ja muodostavat yhdessä erottamattoman kokonaisuuden. Toinen keskeinen ajatus kulttuurihistorian alalla on, että mennyt on läsnä nykyhetkessä: nykyhetki muodostuu menneen ajan kerrostumista (Immonen 2001, s.25). Tällainen ajattelutapa sopii hyvin fyysiseen ympäristöön, joka yleensä muokkautuu monien eri aikojen ja tapahtumien vaikutuksesta sellaiseksi kuin se tällä hetkellä on. Kulttuurihistoriassa ei arvoteta historiaa hierarkkisesti, vaan arki ja juhla, valtaapitävä ja tavallinen kansalainen ovat yhtä lailla kiinnostuksen kohteena (Immonen 2001, s.25). Maisema kertoo useimmiten kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan toimimisesta ja eri yhteiskuntaryhmien elintavoista.

Maisemaan liittyvien fyysisten tai immateriaalisten elementtien tai ilmiöiden kautta on mahdollista kerätä ja viestittää tietoa ja ymmärrystä aikaisemmista tapahtumista ja niiden yhteyksistä. Vaalimalla maiseman kulttuurihistoriallista arvoa säilytetään tietoa ja voidaan viestittää ihmisen elinoloista eri aikoina, ja opitaan myös paremmin ymmärtämään nykyaikaa. (ks. Riksantikvarieämbetet 2014)

Kulttuurihistoriallinen arvo on käsitteenä laaja. Siksi on tarpeen tunnistaa ja kuvailla niitä osa-arvoja, joista tietyn kohteen kulttuurihistoriallinen arvo koostuu. (Riksantikvarieämbetet 2014) Nämä voivat olla esimerkiksi yhdyskuntahistoriallinen arvo, henkilöhistoriallinen arvo, paikkaan liittyvät perinteet, kulttuurihistoriallinen jatkuvuus, harvinaisuus tai autenttisuus. (esim. Unnerbäck 2012; Stockholms stadsmuseum 2011)

I.1 MAISEMA JA KULTTUURIHISTORIA OSANA KAUPUNKIA

Kaupunki on eri toimintojen muodostama monimutkainen järjestelmä, fyysisten elementtien muodostama tilallinen kokonaisuus ja koettu paikka, jonka merkitys juontaa siihen liitettävistä kokemuksista ja muistoista. Ympäristön maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja voidaan hyödyntää hyvän fyysisen ympäristön luomiseksi ja kaupungin identiteetin vahvistamiseksi.

I.1.1 Maiseman rooli kaupungissa

Maisemalla voidaan ajatella olevan kaupungin näkökulmasta kaksi roolia: paikallisen identiteetin ja merkityksien luoja sekä toiminnallinen ja tilallinen jäsentäjä.

Paikallisella identiteetillä ja merkityksien luomisella tarkoitetaan kaupungin tunnistettavuuden ja erikoislaatuisuuden edistämistä ja kaupunkiin liittyvien positiivisten mielikuvien vahvistamista.

Toiminnallisella jäsentämisellä tarkoitetaan maiseman hyödyntämistä kaupungin toimintojen suorittamiseksi sekä kaupungin toimintojen integroimista luonnon prosessien kanssa. **Tilallisella jäsentämisellä** tarkoitetaan kaupungin tekemistä suunnistettavaksi ja hahmotettavaksi sekä miellyttävien tilakokemusten luomista.

Paikallisen identiteetin ja merkityksien luoja

Muun muassa norjalainen arkkitehtuuriteoreetikko Christian Norberg-Schulz on korostanut paikan identiteetin merkitystä ihmisen hyvinvoinnin kannalta (Norberg-Schulz 1993, s. 159-160). Yhdistämällä kaupunkisuunnittelussa paikallista maisemaa ja kaupungin elementtejä

voidaan luoda tunnistettava kokonaisuus, jolla on oma identiteetti. Näin lienee ajatellut Reima Pietilä, kun hän vuonna 1963 ehdotti Sipoonlahdelle sijoittuvaa uutta itsenäistä kaupunkia ratkaisuna Helsinkiin kohdistuvalle rakennuspaineelle. Pietilä visioi vaihtoehtoa ajan modernistiselle kaupunkisuunnittelulle, joka tavoitteli toimivaa kaupunkia, jossa asioilla ja ilmiöillä olisi oma paikkansa, mutta josta Pietilän mielestä seurasi hajautunutta metsäkaistojen ja liikenneväylien katkomaa tasapaksua kaupunkia. Pietilä peräänkuulutti kaupungilta luonnetta ja kykyä vastata asukkaistensa henkisiin tarpeisiin. (Viikkosanomat 1963, Elanto-lehti 1963) Myös Katri Luostarinen lienee ajatellut kaupungin identiteettiä ja kokonaishahmoa kirjoittaessaan vuonna 1951, että tuntuisi luontevalta, että kaupungit sijaitsivat maisemien kohokohdissa, kuten vesistöjen solmukohdissa tai koskien varressa (Luostarinen 1951, s. 102).

Suomalaisille kaupungeille on tunnusomaista monipuoliset viheralueet, kuten kaupunkipuistot, kansanpuistot, siirtolapuutarhat, lähimetsät, uimarannat, urheilupuistot, koirapuistot ja leikkipuistot. Kaupunkilaisille nämä ovat tärkeitä virkistyspaikkoja, joihin liitetään positiivisia assosiaatioita (Tyrväinen, Silvennoinen, Korpela ja Ylen 2007). Viheralueet tarjoavat esteettisiä kokemuksia ja puitteet toiminnolle, kuten ulkoilulle ja kokoontumiselle.

Ei liene liioittelua väittää, että monipuolinen viherverkosto on osa suomalaista kaupunkikulttuuria.

Toiminnallinen ja tilallinen jäsentäjä

Yhdysvalloissa kehittyi 1990-luvulla uusi suunnitteluparadigma nimeltään *landscape urbanism*, jonka myötä maisema nousi kaupunkisuunnittelussa keskustelunaiheeksi. Suunnitteluparadigman ydinajatus on, että maisema toimii rakennusta paremmin kaupunki- ja yhdyskuntarakenteen jäsentäjänä. Landscape urbanism –ajattelun puolesta puhujat argumentoivat, että postmodernia kaupunkia vaivaava kaupunkirakenteen hajoaminen ja hallitsematon kasvu sekä asumisen, palveluiden ja tuotannon eriytyminen toisistaan osoittavat, että rakennus ei enää sovi käytettäväksi kaupunkirakentamisen perusyksikkönä. Pelkillä rakennuksilla ei heidän mukaansa pysty jäsentämään nopean liikkumisen, tuottavuuden, maan arvon ja rakennusnormien sanelemia kaupunkia. (esim. Shane 2006, s. 58, Giro 2006, s.89)

Landscape urbanism -suunnitteluparadigman mukaan maisema on sopiva alusta kaupungin jäsentämiseksi muun muassa siksi, että muuttuvuus on maisemalle ominaista (James Corner 2006, s. 23). Rakennuksissa sen sijaan staattisen tilan ylläpitäminen on yleensä toivottavaa. Maisemanäkökulma siirtää painotuksen muodonannosta prosessiin; asioiden toimimiseen paikassa ja ajassa (Weller 2006, s. 77-78, 83; Corner 2006, s. 29). Landscape urbanism -ajattelua on oikeutetusti kritisoitu teoreettisuudesta ja epämääräisyydestä (esim. Duany & Talen 2013, s. 1-16). Se sisältää kuitenkin arvokkaita havaintoja liittyen kaupunkien toiminnalliseen ja tilalliseen jäsentämiseen.

Maisemäkäsitteessä yhdistyvät luonnon prosessit ja ihmisen toiminta. Maisemanäkökulma voi ”maisemaurbanistien”

mukaan tarjota avaimet sellaisen kaupungin luomiseksi, jossa kaupunki ja luonto yhdistyvät kestäväällä tavalla. Kun lähtökohdaksi otetaan ekologisen, kulttuurisen ja taloudellisten seikkojen kytkeytyminen toisiinsa, voidaan luoda monia toimintoja suorittavia, kestäviä ympäristöjä (ks. Corner 2006, s. 24, 30; Mossop 2006, s.176). Sellaisia, jotka huomioivat kaupungin monimutkaiset lähtökohdat ja onnistuvat sisällyttämään esimerkiksi infrastruktuurin, hulevesien hallinnan, luonnon monimuotoisuuden ja ihmisen toiminnan kokonaisuudeksi (Corner 2006, s. 25). Maisema voisi toimia kaupungin toiminnallisena jäsentäjänä.

Toimiva viherverkosto on esimerkki tällaisesta monia toimintoja suorittavasta maisemaelementistä. Viherverkosto tarjoaa elinympäristön eläimille ja kasveille ja tekee näin mahdolliseksi niiden elämän kaupungissa. Ihmiselle viherverkosto tarjoaa mahdollisuudet virkistymiseen, toimii mielekkäänä kevyen liikenteen liikenneverkostona, säätelee pienilmastoa ja osallistuu hulevesien hallintaan. Maisema-arkkitehteiltä ammattikuntana pitäisi löytyä kykyä yhdistää kaupunkitilan lähtökohdista lähtevä kaupunkisuunnittelu ja luonnon lähtökohdista lähtevä ekologinen tieto. Maisema-arkkitehtien pitäisi pystyä yhdistämään kaupunkirakenteen ja ekologisen verkoston toisistaan poikkeavat mittakaavat ja yhdistää luonto osaksi kaupunkitaiteellista kokonaisuutta. Nykyään kaupunkisuunnittelussa törmätään tyypillisesti ongelmiin silloin, kun kaupunkirakennetta ja ekologista verkostoa yritetään sovittaa yhteen.

Ruotsalaisen maisema-arkkitehdin Thorbjörn Anderssonin mukaan kaupunkisuunnittelun pitäisi lähteä ulkotilojen muodostamisesta (Andersson 2012, s.160-161). Jotta ihminen kokisi kaupunkitilan miellyttäväksi, sen on oltava suunnistettavissa ja hahmotettavissa. Eriluonteisten ulkotilojen avulla voidaan rytmittää kaupunkia sekä määrittää sille suuntia monessa eri mitta-

kaavassa – ulkotilat voivat toimia kaupungin tilallisina jäsentäjinä. Paikallisella tasolla ulkotilat osallistuvat kaupunkitilan luonteen määrittämiseen ja voivat tarjota tilallisia elämyksiä. Tunnistettavat ulkotilat toimivat maamerkkeinä ja ulkotilassa voidaan ohjata ihmisten liikettä ja houkuttaa pysähtymään. Laajemmassa mittakaavassa viheralueet ja viherverkosto voivat jäsentää kaupunkia kaupunginosien tasolla ymmärrettäviksi osa-alueiksi ja tarjota ihmisille mahdollisuuden mielekkääseen liikkumiseen paikasta toiseen. Mielikuvien tasolla maisemalla on merkitystä kaupunkikokonaisuuden hahmottamisessa. Arabianranta on helppo sijoittaa kartalle Vanhankaupunginlahden ansiosta, samoin kuin Helsingin Paloheinän sijainti hahmottuu Keskuspuiston avulla.

Mutta riittääkö maisemankaan mittakaava enää jäsentämään nykyajan laajoja kaupunkia – onko ajatus maisemasta tilallisena jäsentäjänä vanhentunut? Nykyiset suurkaupungit koostuvat monista keskuksesta, joihin liittyy lähiöitä ja työpaikka-alueita, ja joita ympäröivät laajat pientalovaltaiset esikaupunkivyöhykkeet. Norberg-Schulzin mukaan nykyajan kaupungeissa rakentaminen levittäytyy usein niin, että emme osaa erottaa missä paikka alkaa ja missä loppuu. Asutus ei enää nouse esille yhtenäisenä kokonaisuutena taustana toimivaa maisemaa vasten. (Norberg-Schulz 1993, s. 159)

Ehkä on luovuttava ajatuksesta, että kaupunki on helposti hahmotettava, selkeä yksikkö. Paikallisella tasolla maisema voi silti jäsentää alueita tilallisesti, ja mielikuvien tasolla maisemalla voi olla merkitystä kaupunkikokonaisuuden hahmottamisessa. Sibbesborgissa Sipoonlahti ja Sipoonjokilaakso voisivat toimia tunnusomaisina kaupunkirakenteen jäsentäjinä, tarjoten samalla luontokokemuksia ja mahdollisuuksia liikkumiseen ja ulkoiluun.

- Hyödyntämällä maisemaelementtejä maankäytön suunnittelussa voidaan edistää tunnistettavien omalaatuisuuden ja merkityksellisten pidettyjen kaupunkiympäristöjen syntymistä.
- Kaupunkiin integroituna maisema voi suorittaa monia tehtäviä, kuten toimia virkistysalueina, toimia elinympäristönä ja liikkumäylinä eläimille ja kasveille, osallistua hulevesienhallintaan ja kaupungin liikenneverkkoon.
- Maiseman avulla voidaan tehdä kaupungista helpommin hahmotettava ja suunnistettava.

I.1.2 Kulttuurihistorian rooli kaupungissa

Paikan muisti historian havainnollistajana ja identiteetin luojana

Paikan kulttuurihistoriallisia arvoja voidaan kuvailla maiseman muistina, millä tarkoitan ihmisten paikkaan liittämistä merkityksiä ja maiseman kykyä viestiä paikan aikaisemmista vaiheista.

Historiallisten jälkien olemassaolo voi tehdä näkyväksi kaupungin jatkuvuuden, muutoksen ja kehityksen (Vahtikari 2013, s.315). Sen lisäksi, että jäljet kertovat meille paikan menneestä, saattaa paikan historian tuntemus myös auttaa ymmärtämään paikkaa nykyisellään, niin fyysisenä kuin sosiaalisena ympäristönä (ks. Immonen 2001, s.23). Historiallisten jälkien olemassaolo myös rikastuttaa paikkaa lisäämällä siihen tarinallisen ulottuvuuden.

Paikkaan liittyvillä muistoilla ja merkityksillä rakennetaan niin kollektiivista kuin henkilökohtaista identiteettiä (ks. Norberg-Schulz 1993, s. 159; Häyrynen 2013, s. 12). Paikkaan kiinnittyvät merkitykset voivat olla osa yhteisön historian jäsentämistä ja välittämistä. Tällä tavalla jotkut Helsingin kaupunginosista, kuten Kallio, Puu-Käpylä, Kulosaari tai Pihlajamäki, konkretisoivat vahvasti kaupungin historiallista kehitystä. Paikkojen herättämien muistojen avulla myös oma henkilöhistoria jäsentyy ja konkretisoituu (Åström & Korkkikangas 2005, s.11).

Paikkoihin liittyviä kokemuksia ja merkityksiä luodaan jatkuvasti. Usein paikka voi olla edellytys jonkun yhteisön olemassaololle. Esimerkiksi harrastuspaikkojen, kuten venekerhojen tai siirtolapuutarhojen sekä julkisten ulkotilojen, kuten koirapuistojen tai leikkipuistojen, ympärille muodostuu yhteisöjä, joilla on yhteisiä intressejä ja

päämääriä.

Paikoista muodostuu siis merkityksellisiä niihin kiinnittyvien kokemusten, muistojen ja tarinoiden myötä. Mitä sitten tapahtuu, kun paikka muuttuu niin voimakkaasti, että paikkaa entisellään ole enää olemassa? Vaikka paikan muutokselle olisi hyvin perustellut syyt, viestii muutos paikan omaksi kokeneelle, etteivät paikkaan liittyvät merkitykset, muistot, toiminnot ja yhteisöt ole säilyttämisen arvoisia. Tämä selittää, miksi paikkojen muuttuminen saattaa herättää niin voimakkaita tunteita.

Säilyttämällä aikaisemmista vaiheista kertovia elementtejä vaalitaan paikkaan liittyviä henkilökohtaisia ja kollektiivisia merkityksiä. Tämä voi tehdä muutosten vastaanottamisen helpommaksi alueen nykyisille käyttäjille. Säilyttämällä vanhaa voidaan myös ehkäistä sitä identiteettihäviötä, jota uusilla alueilla usein esiintyy. Paikan identiteetin näkökulmasta ei ole tärkeitä, että esimerkiksi säilytettävä rakennus on rakennustaiteellisesti erityisen arvokas, vaan että se *koetaan* merkityksellisesti. Historiallinen jatkumo merkityksellisen menneisyyden kanssa on viesti siitä, että ollaan rakentamassa myös merkityksellistä tulevaisuutta.

Jotta todellista jatkumoa syntyisi, on ympäristöä käsiteltävä kokonaisvaltaisella tavalla. Kulttuurihistoriasta kertovia elementtejä ei voi käsitellä irrallaan muusta suunnittelusta, vaan niitä on integroitava osaksi kokonaissuunnitelmaa. On tärkeätä ymmärtää, mikä näiden elementtien suhde ympäristöönsä on, jotta voidaan suunnitella ympäristöä, jossa vanha ja uusi muodostavat luontevan kokonaisuuden, eivätkä kulttuurihistorialliset elementit jää irrallisiksi fragmenteiksi menneestä ajasta.

Sibbesborgissa yksi suuri haaste on identiteetin muodostaminen: miten historia pitäisi huomioida murroskohdassa, jossa tiiviimpi ja tehokkaampi rakentaminen muuttaa ympäristöä väljästä maaseututajamasta kohti kaupunkia?

Sipoo-kuvasto – Muistot imagotekijänä

Kaupungille muistojen vaaliminen voi olla tietoinen ja tarkoitushakuinen prosessi, jossa omaa imagoa rakennetaan (Lento & Olsson 2013, s.13). Sibbesborgia on ”brändattu” viihtyisänä ja turvallisena pikkukaupunkina, jota ympäröi kulttuurimaisema. Sibbesborgissa voi virkistyä erämaisessa Sipoon korvessa, mutta sykkivä metropoli on samalla vain junamatkan päässä.

Tässä rakenteessa hyödynnetään myönteisiä, hyvin tunnettuja ja yleisesti hyväksyttyjä mielikuvia. Maunu Häyrysen mukaan maaseutua esitetään usein autenttisena, pilaantumattomana ja perinteitä ylläpitävänä vastakohtana kaupungille. Toisaalta maaseutu on kultivoituna alueena vastakohta myös erämaalle. Suurkaupungit taas esitetään kansallisina saavutuksina ja kosmopoliittisina yhdyskäytävinä ulkomaailmaan. Näiden välimaastoon sijoittuvat pikkukaupungit, jotka eivät ole täysin kaupunkimaisia, mutta eivät selkeästi maaseutuakaan. (Häyrynen 2005, s 162) Pikkukaupungit näyttäytyvät helposti hahmotettavina ja turvallisina.

On selvää, että Sibbesborgin brändin on oltava positiivinen, jotta se olisi myyvä. On kuitenkin tärkeää, että Sibbesborgissa vaalittaan totuudenmukaista historiakuva, jossa historian koko kirjo tulee näkyviin.

Ympäristö pitää sisällän muistamisprosessin, jossa esimerkiksi puretut rakennukset kertovat halusta unohtaa ja säilytetyt rakennukset halusta muistaa (Todorov

1995, s.14, sit. Lento & Olsson 2013, s. 276-277). Jos vaalitaan pelkästään nostalgisoitua versiota menneestä, ei säilyttämällä historian jäänteillä ole muuta virkaa kuin nätin ympäristön luominen. Jotta rakentamamme tarina olisi pitkällä aikavälillä uskottava ja ymmärrettävä ja uusi rakentaminen muodostuisi osaksi jatkumoa, on kaikki olennaiset historian vaiheet otettava osaksi tarinaa. Tämä on pidettävä mielessä Söderkullan keskuskorttelin kohtaloa pohdittaessa. Ilman keskuskorttelin säilyttämistä on vaikea hahmottaa uutta Sibbesborgia osana tarinaa, joka sai alkunsa 1960-luvulla.

- Historiallisia jälkiä säilyttämällä voidaan tehdä näkyväksi kaupungin jatkuvuus, muutos ja kehitys, jolloin kaupungista tulee ymmärrettävämpi.
- Paikoista tulee merkityksellisiä niihin liittyvien kokemusten, muistojen ja tarinoiden myötä. Ne voivat olla henkilökohtaisia tai kollektiivisia.
- Paikkojen avulla rakennetaan niin henkilökohtaista kuin kollektiivista identiteettiä.
- Paikkoihin liittyviä muistoja hyödynnetään kaupunkien brändäamiseen. Jotta brändi olisi pitkällä aikavälillä uskottava ja ymmärrettävä on sen oltava totuudenmukainen.

Jotta kulttuurihistorialliset elementit olisivat luonteva osa kaupunkia, on kiinnitettävä huomiota niiden ja ympäristön suhteeseen. Niitä tulee ajatella osana kokonaisvaltaista suunnitelmaa, eikä irrallisina fragmentteina.

Ensimmäinen kuva ylhäältä: Otaniemen kartanon ajoilta peräisin oleva puukujanne on osa Alvarin aukion kokonaissommitelmaa.

Toinen kuva ylhäältä: Vaikka Kumpulan kartanon ympäristö (kuvan oikeassa yläreunassa) on muuttunut suuresti kartanon rakentamisesta, on sen suhde maisemaan säilynyt samankaltaisena, sillä entinen viljelymaisema on nykyään puistoa. (JK)

Kolmas kuva ylhäältä: Länsiväylä on perusteellisesti muuttanut Karhusaaren kartanon suhdetta ympäristöönsä.

Neljäs kuva ylhäältä: Pasilan vanha juna-asema on siirretty radan varrelta virastotalojen joukkoon. Tässä paikassa se on irrallinen muistoesine, jonka historia on vaikeasti luettava

I.2 MAISEMALLISTEN JA KULTTUURIHISTORIAALLISTEN ARVOJEN TUNNISTAMINEN

Eri maankäytön suunnittelun tasolla ratkaistaan erilaisia kysymyksiä, ja siksi maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen analyysijäkin on sovellettava kunkin kaavatason tarpeisiin.

Tässä kappaleessa pyrin muodostamaan käsityksen siitä, millainen on osa-yleiskaavoitusta parhaiten palveleva analyysi. Lähestyn kysymystä pohtimalla yleisellä tasolla nykyistä maankäytön suunnittelun käytäntöä ympäristön arvojen tunnistamiseksi ja käytäntöihin liittyviä ongelmia. Tämän jälkeen siirryn pohtimaan maisema-analyysin ominaisuuksia. Maisema-analyysi on työkaluna monitulkintainen ja kiistanalainen. Kappaleessa tutustun maisema-analyysin ympärillä käytyyn keskusteluun ja pohdin maisema-analyysin luonnetta ja tehtävää. Lopuksi tutustun seitsemään maisema-analyysimenetelmään ja vertaan niitä keskenään.

Maisema-analyyseiksi kutsutut menetelmät sisältävät usein jonkinasteisen kulttuuriympäristöanalyysin ja kirjallisuudessa kulttuuriympäristöä analysoivat menetelmät käsitellään usein maisema-analyysimenetelminä (Schibbye & Pålstaam 2001, Stahlschmidt 2001). Myös tässä diplomityössä on maisemaa kulttuuriympäristön näkökulmasta tutkivista menetelmistä päädytty käyttämään nimitystä maisema-analyysi.

I.2.1 Nykyinen maankäytön suunnittelun arvojen tunnistamismenettely Suomessa ja sen ongelmat

Maankäytön suunnittelun lähtökohtana on monenlaisia, keskenään lomittaisia tai jopa ristiriitaisia arvoja sisältäviä ympäristöjä. Jotta näitä arvoja voidaan huomioida ja parhaassa tapauksessa hyödyntää kaavoituksessa, tarvitaan keinoja arvojen tunnistamiseksi ja arvottamiseksi.

Lainsäädäntö velvoittaa huomioimaan maisemaa ja kulttuuriperintöä maankäytön suunnittelussa. Maankäyttö- ja rakennus-

lain mukaan suunnittelun tulee perustua riittäviin selvityksiin (MRL 9 §). Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa tarkennetaan, että selvitysten on annettava riittävät tiedot, jotta voidaan arvioida suunnitelman toteuttamisen merkittävät välittömät ja välilliset vaikutukset muun muassa kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön (MRA 1 §).

Inventoinnin ja arvottamisen suhde suunnitteluun

Maankäytön suunnittelussa käytäntönä on ollut inventoida ja arvottaa suunnittelualueiden nykyisiä arvoja sektorikohtaisesti.

Esimerkiksi luontoarvoja, muinaismuistoja sekä rakennushistoriallisia ja -taiteellisia arvoja käsitellään yleensä erikseen erillisissä inventoinneissa ja selvityksissä. Osa-alueiden käsitteleminen erikseen selittyy osittain sillä, että inventoinneissa ja selvityksissä tarvitaan erityisosaamista (Ympäristöministeriö 2013, s. 11). Erityisosaamisen tarve lienee kiistanalainen, mutta yhtä lailla tärkeää on myös kokonaiskuvan ja keskinäisten vaikutusten hahmottaminen (Corner 2006, s. 30; Åkerlund 2011, s. 69). Kun arvoja tarkastellaan ainoastaan toisistaan erillään, saattaa ymmärrys arvojen keskinäisistä riippuvuussuhteista jäädä hataraksi.

Kaavaa varten laaditut selvitykset ovat usein luonteeltaan tarpeettoman yksityiskohtaisia ja keskittyvät pääasiassa lainsäädännön määrittämiin arvokohteisiin, kuten esimerkiksi uhanalaisiin kasvi- ja eläinlajeihin, metsälain tarkoittamiin arvokkaisiin elinympäristöihin tai yksittäisiin arvorakennuksiin. Tämä sopii huonosti yhteen yleisen tason kysymyksiin keskittyvään yleiskaavoituksen kanssa. Ympäristöministeriö on kiinnittänyt huomiota näihin ongelmiin vastikään julkaistussa raportissa, jossa arvioidaan vuonna 2000 voimaan astuneen maankäyttö- ja rakennuslain toimivuutta. Raportissa esitetään, että selvitysten kysymyksenasettelua, laajuutta ja tarkkuustasoa olisi sovitettava paremmin kaavan tehtävään ja tarkoitukseen. Raportissa myös peräänkuulutetaan viranomaiskulttuuria, jossa katsotaan nykyistä enemmän kokonaisuutta sektorinäkökulmien ohella. (Ympäristöministeriö 2014 s. 63-66) Ministeriö toivoo kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa erityisesti luontoselvityksiin, jotta huomioitaisiin myös muita kun jo suojeltuja alueita ja priorisoituja luontotyypppejä ja lajeja. Huomiota tulisi kiinnittää viher- rakenteeseen: alueiden kytkeytyneisyyteen, luonnon monimuotoisuuteen ja ekosysteemipalveluihin. Raportin mukaan tällä hetkellä ei tarpeeksi hyvin ymmärretä miten vi-

her- ja vesialueet toimivat kokonaisuutena. Tästä aiheesta tarvittaisiin lisää tietoa, jotta osattaisiin tehdä kaavoituksen tarpeita paremmin palvelevia luontoselvityksiä. (Ympäristöministeriö 2014 s. 82-84)

Samansuuntaisia ajatuksia on jo kymmenen vuotta sitten esitetty Ruotsissa. Maisema-analyysiä käsittelevässä kirjassaan ruotsalaiset maisema-arkkitehdit Bengt Schibbye ja Ylva Pålstaam painottivat, että maisema-analyysien on kaikilla kaavatasoilla otettava huomioon maisema kokonaisuutena, eikä pelkästään erityisen arvokkaiksi koetut alueet. Heidän mielestään arvojen tunnistamismenetelmissä harvoin on kyetty vangitsemaan yhdistetyt luonto- ja kulttuuriarvot. (Schibbye & Pålstaam 2001. s. 5)

Tällä hetkellä selvitykset laaditaan usein erillisinä, itsenäisinä projekteina irrallaan kaavoituksesta. Selvitykset saatetaan laatia jopa vuosia ennen varsinaisen suunnittelun aloittamista. Selvitysten laatineet eri arvojen asiantuntijat harvemmin osallistuvat itse suunnitteluun, eivätkä he kohtaa yhteisen pöydän ympärillä, vaan selvitykset ovat yleensä luonteeltaan asiantuntijalautsuntoja, joita kaavoittaja tulkitsee. Tästä huolimatta inventoinneissa ja selvityksissä harvemmin määritellään millaista muutosta arvokohteet sietävät ja millä keinoin niitä voisi integroida luontevaksi osaksi suunnitelmaa. Tiiviiseen kaupunkirakenteeseen tähtäävissä hankkeissa voi olla mahdotonta jättää rakentamatta kaikkia alueita, joilla erilaisia arvoja esiintyy. Eri arvot, esimerkiksi luontoarvot ja puutarhataiteelliset arvot, saattavat myös olla ristiriidassa keskenään. Tällöin lopullinen arvottaminen ja sietokyvyn määrittely, siltä osin kuin lainsäädäntö ei suojele arvokohdetta, jää kaavanlaatijoiden tehtäväksi. Arvottamiseen liittyvät erimielisyydet suunnittelijoiden, viranomaisten ja kuntalaisten välillä ratkotaan pahimmassa tapauksessa eri oikeusasteissa. Suunnittelua edesauttaisi erikoisasiantuntijoiden osallistuminen itse suunnitteluun sekä tiiviimpi

vuorovaikutus eri alojen asiantuntijoiden välillä pitkin suunnitteluprosessia.

Vaikutusten arviointi

Laki edellyttää, että suunnitelmien toteuttamisen vaikutukset ympäristöön arvioidaan (MRL 9 §, MRA 1 §). Vaikutusten arviointi on tarkoitettu jatkuvaksi, koko kaavoituksen ajan suoritettavaksi prosessiksi (Ympäristö.fi / Vaikutusten arviointi kaavoituksessa). Vaikutusten arviointi on jaettu kolmeksi eri työvaiheeksi: ensimmäiseksi suunnittelijoiden on arvioitava vaikutuksia eri vaiheissa osana omaa työtään, toiseksi laaditaan tarpeen mukaan erillisiä vaikutusselvityksiä ja kolmanneksi kaavaluonnoksen ja -ehdotuksen vaikutuksia arvioidaan kootusti (Ympäristöministeriö 2006, s. 13).

Kootuissa arvioinneissa pitkälle vietyä suunnitelmaa arvioivat yleensä suunnittelijat itse. Voidaan kysyä, kuinka motivoituneita tai edes kykeneväisiä suunnittelijat tässä vaiheessa ovat esittämään kriittisiä kommentteja omista pitkälle viedyistä suunnitelmistaan. Jos kaavan ongelmia tunnustetaan vasta, kun suunnittelua on viety hyvin pitkälle tarkoittaa tämä myös, että jo tehty suunnittelutyö menee hukkaan ja rahaa ja aikaa tuhlaantuu. Näin ollen olisi tärkeätä panostaa ensimmäiseksi ja toiseksi mainittuihin vaikutuksen arvioinnin työvaiheisiin, eli suunnittelun rinnalla tehtävään vaikutusten arviointiin, ja tehdä siitä mahdollisimman tehokasta ja helppoa.

Pohjoismaiden ministerineuvoston kulttuuriympäristön ympäristövaikutusten arviointia käsittelevässä julkaisussa todetaan, että suunnittelu- ja arviointityön tekeminen vuorovaikutteisesti on tärkeää. Hankkeen kulttuuriympäristöä tuntevien henkilöiden osallistuminen aktiivisesti kaikkiin suunnittelun ja vaikutusten arvioinnin vaiheisiin on myös olennaista. (Pohjoismaiden ministerineuvosto 2000, s. 19). Toisin

sanoen Pohjoismaiden ministerineuvosto puoltaa mallia, jossa vaikutusten arviointi on integroitu osa suunnittelua. Tällä tavalla vaikutusten arviointi voi tehokkaasti ja oikea-aikaisesti vaikuttaa suunnitteluun.

- Erikoisosaamisen lisäksi maankäytön suunnittelussa tarvitaan kokonaisvaltainen käsitys ympäristöstä.
- Selvityksien tarkkuustaso on sovitettava kaavan tarpeisiin.
- Inventoiminen ja arvottaminen tulee tehdä osana suunnittelua, ei erillisinä projekteina.
- Vaikutusten arviointi on tehokainta suunnittelun rinnalla.

Ympäristön arvojen huomiointi ja vaikutusten arviointi lainsäädännössä

Lainsäädäntö velvoittaa huomioimaan ympäristön arvot kaikilla kaavoituksen tasoilla. Tästä määrää laaja kirjo eri lakeja ja asetuksia. Keskeisimpiä ovat maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL) ja sitä täydentävät ja täsmentävät maankäyttö- ja rakennusasetus (MRA) sekä valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT).

MRL ja MRA velvoittavat kaikilla kaavatasoilla, eli maakuntakaavojen, yleiskaavojen ja asemakaavojen yhteydessä, tutkimaan kaavan aiheuttamat vaikutukset, joihin kuuluvat mm. vaikutukset luonnonympäristöön, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön sekä sosiaaliset vaikutukset (MRL 9 § ja MRA 1 §).

MRL:n, MRA:n ja VAT'in rinnalla varsinkin luonnonsuojelulaki, metsälaki, muinaismuistolaki ja vesilaki ohjaavat ympäristön arvojen huomioimista kaavoituksessa.

1.2.2 Maisema-analyysin ominaispiirteet, menetelmät ja haasteet

”Maisema-analyysin avulla pyritään löytämään ja nostamaan esiin se, mikä maisemassa on tärkeää sekä yksinkertaistamaan monimutkaista ja vaikeasti hahmotettavissa olevaa todellisuutta”.

(Stahlschmidt 2001, s. 6, käännös oma)

Näin maisema-analyysin tehtävää määrittelee tanskalainen maisema-arkkitehti Per Stahlschmidt maisema-analyysimenetelmiä esittelevässä kirjassaan. Norjalainen maisema-arkkitehti Anne Katrine Geelmuyden antaa hieman tarkemman määritelmän. Hänen mielestä maisema-analyysin tehtävä on tunnistaa paikan luonteen ja paikan ekologisten, toiminnallisten ja merkitystä kantavien ominaispiirteiden välistä yhteyttä. (Geelmuyden 1993, s. 152)

Stahlschmidtin mielestä maisema-analyysi ei ole välttämättömyys hyvän suunnitelman laatimiseksi – yhtä lailla hyvä suunnitelma voi syntyä intuitiivisen työskentelyprosessin tuloksena (Stahlschmidt 2001, s. 12). Maisema-analyysin vahvuus löytyy kuitenkin siinä, että systemaattisen ja dokumentoitavan prosessin avulla, jossa pyritään paikan luonteen ymmärtämiseen, edistetään keskustelua, vaihtoehtojen punnitsemista ja tietoisien valintojen tekoa (Stahlschmidt 2001, s. 12; Geelmuyden 1993, s. 153). Toisin sanoen maisema-analyysillä edistetään demokraattista suunnitteluprosessia.

Geelmuyden mukaan maisema-analyysi sai alkunsa monialaisista, isoista ja komplekseista hankkeista. Näissä kyky argumentoida korostui, jolloin maisema-analyysi tarjosi tähän välineen. Jotta maisema-analyysi täyttäisi tehtävänsä argumentoinnin välineenä, on sen hänen mukaan oltava systemaattinen ja mahdollinen

toistava. (Geelmuyden 1993, s. 152)

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että maisema-analyysi synnyttäisi automaattisesti oikean suunnitteluratkaisun. Systemaattisuudella ja logikalla ei voida korvata luovuutta, vaan maisema-analyysi toimii ainoastaan apuna suunnittelijan päätöksenteossa. (Stahlschmidt 2001, s. 12, 22) Stahlschmidt hakee taustatukea ajatuksilleen englantilaiselta maisema-arkkitehdiltä Tom Turnerilta. Turner kritisoi 1990-luvun alussa valoillaan ollutta ajattelutapaa, jossa uskottiin suunnitteluratkaisun syntyvän suoraviivaisena seurauksena analyysin tuloksista, eikä ymmärretty tarvetta faktojen luovalle tulkinnalle. Turnerin mukaan tästä seurasi paikkoja, joilta puuttui selvä tahtotila ja jotka olivat epämääräinen kompromissi innovatiivisuuden ja säilyttämisen välillä. (Turner 1991, s. 39) Jotta suunnittelulla saavutettaisiin hyvä lopputulos, on ymmärrettävä suunnittelun kompleksinen luonne, johon kuuluu faktojen rinnalla taiteellinen ja kulttuurinen ulottuvuus (Mossop 2006, s.168).

Systemaattisuuden ja loogisuuden ylikorostamisessa piilee Stahlschmidt mukaan muitakin sudenkuoppia. Vaarana on, että analyysimenetelmien virheettömyyteen luotetaan liikaa, jolloin lopputuloksena voi olla suunnitelma, joka analyysin valossa näyttää hyvältä, mutta todellisuudessa sisältää suuria heikkouksia (Stahlschmidt 2001, s. 12). Toinen vaaranpaikka on maisema-analyysin muuttuminen itsetarkoitukselliseksi, jolloin suoritetaan resursseja kuluttavia analyysejä, jotka eivät kuitenkaan hyödynnä päätöksentekoa vaan ainoastaan tekevät suunnitteluprosessin uskottavammaksi. Pahimmassa tapauksessa analyysi on tarkoitushakuinen, jolloin sen tehtävänä on viranomaisten ja yleisön vakuuttaminen suunnitteluratkaisun oikeellisuudesta. Vaikka tällaisista ”näön vuoksi” tehdyistä analyyseistä tulisi luopua, se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikkien analyysien olisi suorasti

vaikutettava lopulliseen päätöksentekoon. Jokin analyysi voi olla merkityksellinen siksi, että se on vienyt prosessia oikeaan suuntaan. (Stahlschmidt 2001, s. 23)

Ruotsalaisen maisema-arkkitehdin Thorbjörn Anderssonin mukaan maisema-arkkitehdit omaksuivat 1960–1970-luvulla roolin rajoituksia asettavina säilyttäjinä pikemmin kuin visionääreinä. Anderssonin mukaan tämä asetelma syntyi, kun maisema-arkkitehdit ottivat kantaa luonnon ja maiseman puolesta aikana, jolloin nämä kaksi nähtiin lähinnä hyödykkeinä. Tällöin Ian McHargin lanseeraama maisema-analyysimenetelmä tarjosi keinon välttää konflikteja ohjaamalla rakentaminen sinne, missä siitä oli vähiten haittaa. (Anderson 2012, s.160)

Nykyään maisema- ja luontoarvot otetaan suunnittelussa vakavammin, mutta syvä epäluulo rakentamista kohtaan heijastuu kuitenkin monesti edelleen maisema-analyyseistä. Usein maisema-analyysin lähtökohtana on ajatus siitä, että maiseman luonne pitäisi säilyä ennallaan rakentamisen jälkeen. Tätä tavoitetta yritetään saavuttaa esittämällä säilyttämistä edistäviä rajoituksia rakentamiseen. Näitä rajoituksia noudattamalla lopputuloksena saattaa kuitenkin olla juuri sellainen epämääräinen kompromissi innovatiivisuuden ja säilyttämisen välillä, josta Tom Turner puhuu. Sen sijaan maisema-analyysin pitäisi ottaa askel kohti suunnittelua. Maisema-analyysistä saadaan vaikuttavampi työkalu, jos hyväksytään rakentamisen aiheuttama muutos maisemassa ja siirretään tarkastelun fokus siihen, mitä annettavaa maisemalla on uudelle kaupunkirakenteelle.

- Maisema-analyysin avulla tunnistetaan paikan luonne sekä paikan ekologisten, toiminnallisten ja merkitystä kantavien ominaispiirteiden välistä yhteyttä.
- Maisema-analyysin avulla voidaan edistää keskustelua, vaihtoehtojen punnitsemista ja tietoisien valintojen tekoa.
- Maisema-analyysi ei korvaa luovaa suunnittelua.
- Maisema-analyysistä ei saisi tulla muodollisuutta tai välinettä manipuloida vaikutusten arviointia, vaan maisema-analyysiä tulisi aidosti hyödyntää suunnitteluratkaisujen parantamiseksi.
- Maisema-arkkitehtien on otettava aktiivinen rooli maankäytön suunnittelussa, eikä ainoastaan vaalia nykyistä ympäristöä.

1.1.1 Katsaus maisema-analyysimenetelmiin

Maisema-analyysimenetelmät eroavat toisistaan lähestymistavaltaan, tutkittavilta osa-alueiltaan ja käyttötarkoitukseltaan. Jotta osataan valita käyttökelpoinen menetelmä, on ensin tarkasti määriteltävä mihin tarkoitukseen analyysia tullaan käyttämään. Seuraava esittely maisema-analyysin ominaispiirteistä perustuu kirjallisuuslähteisiin sekä diplomityössä tehtyyn seitsemän maisema-analyysimenetelmän vertailuun.

Vertaillut menetelmät

Vaikka maisema-analyysia on käytetty jo useiden vuosikymmenien ajan maiseman ominaispiirteiden tunnistamiseksi maankäytön suunnittelun tarpeisiin, on erilaisia maisema-analyysimenetelmiä kehitetty yllättävän vähän. Menetelmävertailun avulla on pyritty mahdollisimman laajasti tunnistamaan eri näkökulmia lähestyä maisemaa. Menetelmiä on etsitty maista joiden yhteiskunnalliset ja luonnontieteelliset olot muistuttavat Suomen oloja. Menetelmät on esitetty tarkemmin liitteessä 2. Vertailussa on tarkasteltu seuraavaa seitsemän menetelmää:

- Ecological planning method, Iso-Britannia/ Yhdysvallat)
- Kvalitativ stedsanalyse, Norja
- DIVE, yhteispohjoismainen
- Sociotopmodellen, Rutosi
- Landscape Character Assessment (LCA), Iso-Britannia
- Historic Landscape Character (HLC), Iso-Britannia
- Burggraaff & Kleefeldin menetelmä, Saksa

Menetelmistä ensimmäinen, eli *Ecological planning method*, on Iso-Britanniassa syntyneen, mutta pääosin Yhdysvalloissa vaikuttaneen maisema-arkkitehdin Ian McHargin kehittämä. Menetelmän avulla pyritään löytämään kokonaisvaltaisesti sopivin sijaintipaikka tietyille toiminnolle. Se on yksi varhaisimmista menetelmistä maiseman analysoimiseen, ja sillä on ollut suuri vaikutus Suomessa. Menetelmä muodostaa täten eräänlaisen vertailukohteen muille tässä käsitellyille menetelmille.

Menetelmistä kolme on pohjoismaalaisia: Norjan ympäristöministeriön kehittämä eri analyysimenetelmistä koostuva *Stedsanalyse-menetelmäpaketti*, ja sen perusteella pohjoismaalaisten museoviranomaisten yhteistyönä tuotettu *DIVE*-menetelmä sekä Tukholman kaupungin kehittämä *Sociotopmodellen*-menetelmä. Näistä kaksi ensimmäistä keskittyvät selvittämään miten historia on muokannut jonkin paikkakunnan sellaiseksi kuin se tänään on. *Sociotopmodellen*-menetelmän avulla arvotetaan kaupungin ulkotiloja sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta, pitkälti käyttäjiltä kerätyn tiedon pohjalta. Kaikissa kolmessa pohjoismaalaisessa menetelmässä keskeinen kysymys on millaisia merkityksiä paikalla on tai on ollut yhteisölle.

Menetelmistä kaksi, *Landscape Character Assessment* ja *Historic Landscape Character* on kehitetty viranomaistyönä Iso-Britanniassa. Toisiaan täydentävillä menetelmillä tunnistetaan ja luokitellaan isoja alueita maisematyyppeihin. Tarkoituksena on tunnistaa mistä eri alueiden luonne muodostuu ja mikä erottaa alueet toisistaan. LCA-analyysissä keskitytään alueen tyypillisten luontopiirteiden, kuten kallioperän, maastonmuotojen, maaperän, kasvillisuuden, sekä alueen kulttuuripiirteiden, kuten nykyisen ja aikaisemman maankäytön vaikutusten, tunnistamiseen. HLC-analyysissä tarkastellaan miten historiallinen maankäyttö heijastuu tämän päivän maisemaan.

Menetelmistä viimeisen ovat kehittäneet saksalaiset tutkijat Peter Burggraaff ja Klaus-Dieter Kleefeld. Brittiläisten menetelmien tapaan tässäkin menetelmässä tunnistetaan maisematyyppejä. Menetelmässä tarkastellaan kulttuurimaisemaa, jota lähestytään kahdesta suunnasta. Toisaalta tarkastellaan miten tietyt luonnontekijät ovat vaikuttaneet asutukseen, maankäyttöön ja elinkeinojen kehitykseen ja sijoittumiseen, toisaalta tarkastetaan miten ihminen on vaikuttanut maisemaan.

Diplomityön liitteenä on yhteenvedo menetelmistä (liite 2).

Tutkittavat osa-alueet

Koska maisema on laaja ja monitulkintainen käsite, voidaan maisema-analyysin nimellä selvittää monenlaisia asioita. Maisema-analyysissä analysoidaan pääasiassa ympäristöä neljästä eri näkökulmasta:

- Luonnonmaiseman piirteet
- Visuaalinen ilmiasu eli tilallisuus
- Kulttuurihistoria
- Toiminnallisuus ja virkistys

Jotta maisemasta saataisiin kokonaisvaltainen kuva on tarpeen lähestyä maisemaa monesta eri näkökulmasta. Useimmiten analyysissä lähestytään maisemaa useasta näkökulmasta. Maisema-analyysillä ymmärretään usein kahden ensimmäisen osa-alueen yhdistettyä tarkastelua, eli luonnonmaiseman piirteiden sekä visuaalisen ilmiasun tarkastelua. Kulttuurihistoriaa käsitellään usein omassa analyysissä samoin kuin toiminnallisuutta ja virkistystä. Näihin yhdistetään usein kevyt tarkastelu luonnonmaiseman piirteistä sekä visuaalisesta ilmiasusta.

Luonnonmaiseman piirteet

Luonnonmaiseman piirteillä tarkoitetaan maiseman ekologista rakennetta, luonnonmaiseman kehitystä ja erityisen arvokkaiden alueiden tunnistamista (Schibbye & Pålsta 2001, s. 10). Siinä maisemaa tarkastellaan luonnontieteellisistä lähtökohdista, jolloin maisema nähdään tietyistä elementeistä kuten vesistöstä, kasvillisuudesta ja kallioperästä koostuvana alueena (Heikkilä 2013, s. 23). Tavoitteena on ymmärtää alueen ekologista toimintaperiaatetta, mutta myös selittää, mistä maiseman visuaalinen ilmiasu muodostuu.

Luonnonmaiseman piirteitä käsitellään kaikkissa vertailemassani menetelmissä lukuun ottamatta DIVE-menetelmää.

Visuaalinen ilmiasu

Tilallisuutta ja estetiikkaa analysoimalla yritetään vangita maisema sellaisena kuin ihminen sen näkee ja kokee, eli toisin sanoin tarkastelun kohteena on maisema tiloilta (ks. Schibbye & Pålsta 2001, s. 10; Stahlschmidt 2001, s. 46). Suomessa erityisesti Kevin Lynchin menetelmällä on ollut suuri vaikutus maiseman visuaalisen ilmiasun analysoimiseen (Lynch 1960).

Visuaalista ilmiasua käsitellään jossain määrin kaikissa vertailemassani menetelmissä.

Kulttuurihistoria

Kulttuurihistoriallisilla seikoilla tarkoitetaan maisemaan kohdistunutta muutosta ja muutosten jättämiä ajallisia kerrostumia. Jäljet saavat merkityksen kun ymmärtää niiden historiallisen kontekstin. (Stahlschmidt 2001, s. 38)

Vertailemistani menetelmistä kulttuurihistoriaa tarkastellaan DIVE-menetelmässä, HLC-menetelmässä, Burggraaffin ja Kleefeldin menetelmässä ja jossain määrin myös Kvalitativ stedsanalyse -menetelmässä.

Toiminnallisuus ja virkistys

Tarkastelemalla ympäristön toiminnallisuutta ja virkistyskäyttöä yritetään selvittää, miten ympäristö palvelee ihmisiä ja millaisia merkityksiä sillä on ihmisille.

Vertailemissani menetelmissä toiminnallisuutta ja virkistystä käsitellään Sociotopmodellen –menetelmässä ja jossain määrin myös Ecological planning methodissa.

Kaksi lähestymistapaa

Tutkittavia osa-alueita voidaan lähestyä pääasiassa kahdella tavalla:

Analyysi voi olla luonteeltaan **luonnontieteellinen**, jolloin pyritään muodostamaan mahdollisimman objektiivinen kuva maisemasta (Schibbye & Pålsta 2001, s.9). Tämän tyyppisissä menetelmissä painotetaan arvottamiseen käytettyä kriteeristöä sekä kuvailun ja arvottamisen erottamista toisistaan.

Vertaamistani menetelmistä tällaisia ovat englantilaiset menetelmät, eli LCA ja HLC, saksalainen Burggraaffin ja Kleefeldin menetelmä sekä Ian McHargin Ecological Planning Method. Näissä ohjenuorana ovat kuvailun ja arvottamisen erottelu. Sekä englantilaisissa että saksalaisessa menetelmässä tavoitteena on kuvailun ja arvottamisen erottaminen toisistaan. Burggraaffin ja Kleefeldin menetelmässä korostetaan lisäksi tarkkan kriteeristön merkitystä.

Toinen ryhmä on **tulkintaan ja kokemukseen** perustuvat menetelmät. Tähän ryhmään kuuluvat historiaa, rakentamisen periaatteita ja tilallisuutta tulkitsevat menetelmät.

Tarkastelemistani menetelmistä varsinkin kvalitativ stedsanalyse ja DIVE sisältävät paljon tulkintaa paikasta. Kvalitativ stedsanalysen tapaiset menetelmät, jotka yrittävät vangita ihmisen kokemusta paikasta, voidaan myös laskea omaksi ryhmäkseen. Tällaisten menetelmien lähestymistapaa voidaan kutsua humanistiseksi (Heikkilä 2013, s. 23) tai fenomenologiseksi (Schibbye & Pålsta 2001, s. 8-9).

Menetelmien soveltaminen

Maisema-analyysia voidaan hyödyntää erilaisiin tarkoituksiin.

Luonnehdinta

Luonnehdinnan päämääränä on kartoittaa nykytilaa, mutta ei arvottaa sitä (Stahlschmidt 2001, s. 24-37). Usein työskentelykenttänä on iso alue, jota jaetaan pienemmiksi osa-alueiksi maiseman ominaispiirteiden perusteella (ks. Stahlschmidt 2001, s. 58). Tällaisia selvityksiä tehdään esimerkiksi kansallisella tasolla, ja niiden on tarkoitus olla avuksi yleispiirteisessä maankäytön suunnittelussa.

LCA-, HLC- ja Burggraaff ja Kleefeldin menetelmissä karakterisointi on keskeisessä roolissa. Kaikissa näissä analyyseissä tehdään kuitenkin myös arvottamista.

Arvottaminen

Arvottavassa analyysissä arvioidaan, mikä maisemassa on arvokasta ja säilyttämisen arvoista ja mikä taas huonoa ja ongelmallista (Stahlschmidt 2001, s. 68).

Kaikkiin tarkastelemani menetelmiin sisältyi jonkinlaista arvottamista.

Sijituspaikan löytäminen

Sijituspaikan löytämiseen tähtäävässä analyysissä pyritään systemaattisella työskentelyllä löytämään kokonaisuudessaan paras sijituspaikka tietyille toiminnolle (Stahlschmidt 2001, s. 76).

Ecological Planning Method on esimerkki tällaisesta menetelmästä.

Vaikutusten arviointi

Vaikutusten arvioinnissa jonkun suunnitelman vaikutuksia arvioidaan esimerkiksi suhteessa maisema-analyysin avulla selvitettyihin ominaispiirteisiin (ks. Stahlschmidt 2001, s. 90-91)

Ecological Planning Method -menetelmää voi-

daan käyttää tähän käyttötarkoitukseen.

Menetelmien hyödynnettävyys diplomityön kannalta

Menetelmävertailussa toivoin löytäväni sellaisia tapoja tunnistaa ja arvottaa maiseman prosesseja, visuaalisia piirteitä ja maiseman ajallisia kerrostumia jotka sopisivat osayleiskaavatasoiseen suunnitteluun. Suomessa maisema-analyysissä yleisesti käytetyt menetelmät soveltuvatseudullisen tason suunnitteluun, mutta antavat huonosti eväitä tätä tarkempaan suunnitteluun.

Menetelmävertailussa ei kuitenkaan löytynyt juurikaan uusia tapoja maiseman luonnonpiirteiden ja visuaalisten piirteiden tunnistamiseen paikallisen tason suunnittelussa. Suurin osa menetelmistä tuntui myös mutkikkailta monivaiheisuudessaan. DIVE-menetelmä tarjosi kuitenkin keinoja maiseman ajallisten kerrostumien tunnistamiseen, joiden avulla pystytään tunnistamaan kulttuurihistoriallisia arvoja paikallisella tasolla.

Yhteisiä piirteitä

Kaikkien diplomityössä vertailtujen analyysimenetelmien johtajatuksena on, että paikan luonne on tunnistettava ja paikkaa muodostavien elementtien merkitys ymmärrettävä, jotta maankäytön suunnittelu voidaan tehdä paikan ominaispiirteitä kunnioittaen. Menetelmissä korostetaan erityisesti ihmisen ja kulttuurimaiseman vuorovaikutusta (leimallista LCA-, HLC- ja Burggraaffin ja Kleefeldin menetelmille) sekä maiseman ja kaupungin vuorovaikutusta (leimallista DIVE- ja kvalitativ stedsanalyse -menetelmille). Lähes kaikissa vertailemissani menetelmissä maisemaan suhtaudutaan alati muuttuvana ja maisemassa tapahtuvia muutoksia pidetään luonnollisina, mikä lähtökohtaisesti on hedelmällinen asenne kun menetelmiä käytetään

kaupunkisuunnittelun tarpeisiin. Ainoastaan Ecological planning method -menetelmä heijastaa varautunutta suhtautumista maisemassa tapahtuviin muutoksiin.

Esimerkkiselvityksissä on tiedostettu, että analyysin tekeminen on aikaa vievää. Niissä painotetaan selvityksen käyttötarkoituksen tarkkaa määrittelyä, jotta selvityksen laajuutta ja sisältöä voidaan rajata oikein ja valita sopiva tarkkuustaso.

Rajoitteet

Moni menetelmä tarjosi uusia keinojaseudullisen tason suunnitteluun, mutta eivät olleet sovellettavissa paikallisen tason suunnitteluun.

LCA-, HLC- sekä Burggraaff ja Kleefeldin menetelmät tähtäävät maisematyyppien tunnistamiseen laajemmassa mittakaavassa. Niiden tarjoamat keinot maiseman visuaalisten piirteiden tunnistamiseen eivät juuri eronneet suomalaisesta käytännöstä.

Sociotopmodellen-menetelmäkään ei tuonut esille uusia keinoja maiseman visuaalisten ominaispiirteiden tunnistamiseen, vaan menetelmän suurin anti on tapa kartoittaa käyttäjien kokemuksia paikasta, mikä taas ei kuulu tämän diplomityön rajaukseen.

Kvalitativ stedsanalyse -menetelmä antaa keinoja maiseman tilallisen hahmon kuvaamiseen. Niitä olen jossain määrin soveltanut Sibbesborgin selvitysalueen tilallisen hahmon tarkastelussa. Menetelmä tähtää kuitenkin lähinnä maisemallisen kokonaisuuden hahmon ymmärtämiseen. Sen tulokset ovat hyvin yleispiirteisiä eikä menetelmä sellaisenaan ole käyttökelpoinen osayleiskaavotuksen suhteellisen tarkkaan suunnitteluun.

Ecological planning method -menetelmä, jossa ympäristön eri muuttujat sijoitetaan kalvojen tapaan päällekkäin edullisimman sijaintipaikan määrittelymiseksi (layer technique) on yksinkertainen ja havainnollinen tapa lähestyä monimutkaisia, monesta muuttujasta riippuvaisia tehtäviä.

Tällä tavalla hyvin erilaisia muuttujia, kuten esimerkiksi luontoarvoja, maaperän rakennettavuutta ja maanomistusta, voidaan tutkia samanaikaisesti. Tämäkin menetelmä soveltuu kuitenkin parhaiten käytettäväksi yleisellä tasolla, kun etsitään sijaintipaikkaa yksittäiselle toiminnolle. Se antaa huonosti eväitä tarkemman tason suunnittelulle, jossa tilalliset aspektit korostuvat.

Menetelmissä korostetaan yleisön osallistamista, jotta käyttäjien näkemys ja hiljainen tieto tulisi suunnittelussa huomioiduksi ja jotta yhteiseen ympäristöön vaikuttaminen ei olisi asiantuntijoiden yksinoikeus. Kuitenkaan menetelmissä ei tarjota malleja osallistamisen toteuttamiseksi, Sociotopmodellen-menetelmää lukuun ottamatta.

Hyviä käytäntöjä

Menetelmistä käyttökelpoisimpana diplomityön kannalta erottu DIVE-menetelmä. DIVE-menetelmän avulla haetaan tietoa siitä, miten ympäristö on historian saatossa muodostunut, jotta voitaisiin ymmärtää ympäristön nykytilannetta. Menetelmässä kiinnitetään huomiota alueelle leimallisiin ja/tai merkityksellisiin historian vaiheisiin ja niiden jättämiin fyysisiin jälkiin. Muut

seikat, kuten historian vaiheet, jotka eivät ole jättäneet jälkiä tai jotka ovat olleet alueen kannalta vähemmän merkityksellisiä, jätetään vähemmälle huomiolle. Yksi menetelmässä esitetty hyvä käytännön neuvo on historian lähestyminen nykypäivästä käsin, eli käänteisessä kronologisessa järjestyksessä. Tämä auttaa kohdistamaan huomion tapahtumiin ja ajanjaksoihin, jotka ovat vaikuttaneet tämän päivän maiseman muodostumiseen, ja ovat siten kaavoituksen kannalta oleellisia. Menetelmä painottaa tiedon keruun ja jäsentämisen lisäksi tiedon tulkintaa ja aktivoimista, eli historiasta kertovien fyysisten elementtien kehittämispotentiaalia.

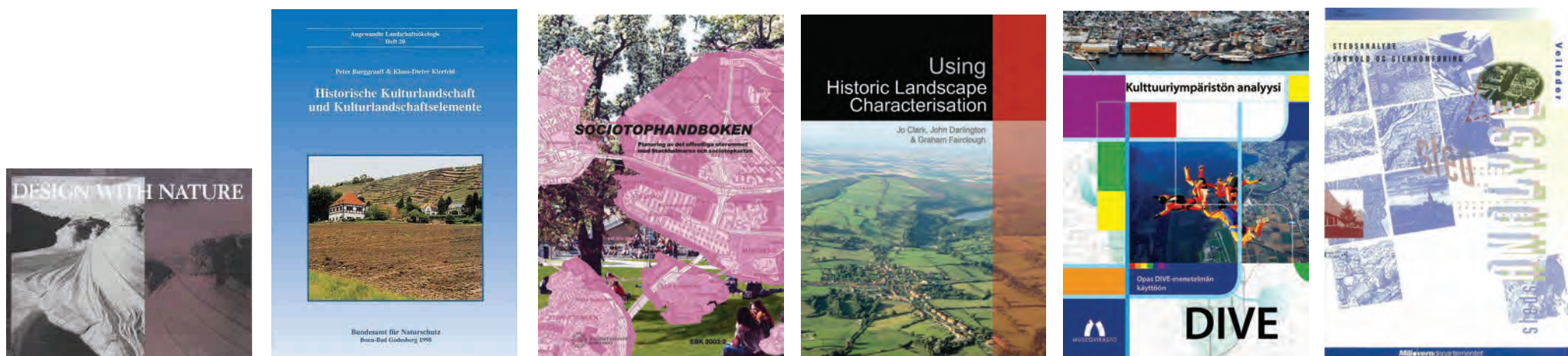
Englantilaiset menetelmät LCA ja HLC sekä saksalainen Burggraaffin ja Kleefeldin menetelmä korostavat erityisesti objektiivisuutta. Menetelmäkuvauksissa annetaan hyviä keinoja objektiivisuuden lisäämiseksi, kuten kuvailun ja arvottamisen erottaminen toisistaan, menetelmien ja lähteiden tarkka dokumentointi, tulkinnanvaraisten adjektiivien välttäminen ja termien johdonmukainen käyttö. Burggraaffin ja Kleefeldin menetelmään kuuluu lisäksi kattava kriteeristö kohteen arvojen määrittele-

miseksi. Hyvä kriteeristö tekee arvioinnista selkeämmän ja tasalaatuisemman.

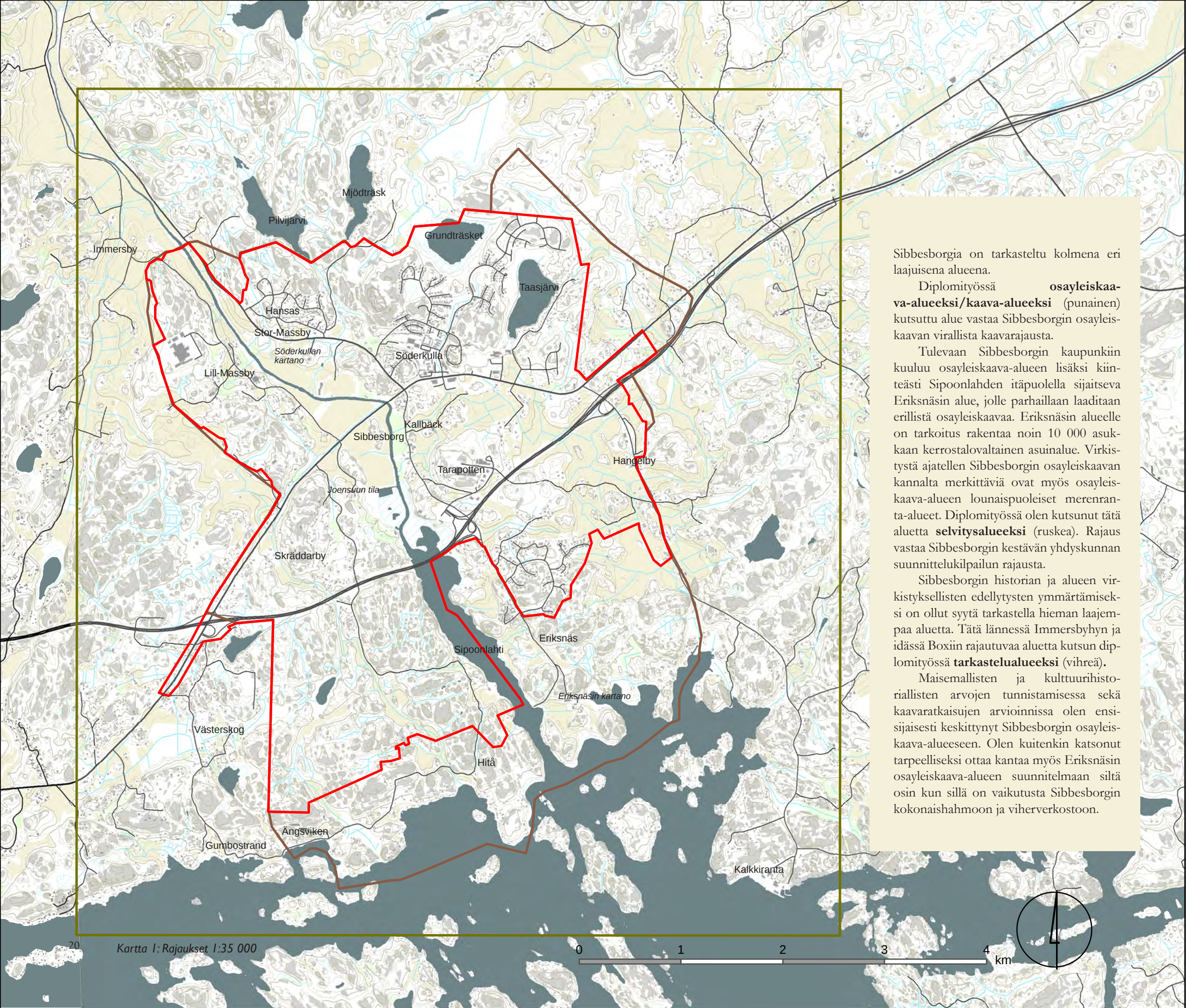
Lähes kaikissa menetelmissä (DIVE, LCA, HLC, Kvalitativ stedsanalyse, Sociotopmodellen) korostetaan selkeyttä ja yleis-tajuisuutta. Tuotettu aineisto pitää olla helposti lähestyttävä kaikille: yleiskieltä tulee käyttää, karttojen pitää olla selkeitä ja materiaalin helposti saatavilla. Erityisesti DIVE-menetelmä antaa hyviä käytännön neuvoja tämän saavuttamiseksi: menetelmässä neuvotaan muun muassa käyttämään mallinnuksia ja pelkistettyjä karttoja ympäristön eri kehitysvaiheiden havainnollistamiseksi sekä taulukoita alueen tärkeimpiä kehitysvaiheiden esittämiseksi. Vastakohtana muille vertailun menetelmille, DIVE-menetelmässä taas mennään osayleiskaavan tarpeisiin nähden liian tarkalle tasolle, jossa tunnistetaan yksittäisiä rakennuksia ja analysoidaan niiden ominaispiirteitä.

Sociotopmodellen-menetelmä, jota Tukholman kaupunki käyttää, tuo asiantuntija-arvion lisäksi ilmi käyttäjien kokemuksia kaavoitetuista ja kaavoittamattomista viheralueista. Tiedon avulla voidaan kehittää viheralueita ja ohjata täydennysrakentamista alueilla, joilla ei ole suurta virkistyskäyttöä.

Mikään menetelmä ei sellaisenaan ollut käyttökelpoinen osayleiskaavan tarpeisiin. Olen vertailemistani menetelmistä poiminut parhaita käytäntöjä ja lisäämällä siihen omia menetelmiä muodostanut osayleiskaavoitukseen mahdollisimman hyvin soveltuvan analyysi- ja arvottamistavan. Tätä tapaa hyödynnän Sibbesborgin arvojen tunnistamisessa ja arvottamisessa.

Maisema-analysimenetelmien kansikuvia.

Sibbesborgia on tarkasteltu kolmena eri laajuksena alueena.

Diplomityössä **osayleiskaava-alueeksi/kaava-alueeksi** (punainen) kutsuttu alue vastaa Sibbesborgin osayleiskaavan virallista kaavarajausta.

Tulevaan Sibbesborgin kaupunkiin kuuluu osayleiskaava-alueen lisäksi kiinteästi Sipoonlahden itäpuolella sijaitseva Eriksnäsin alue, jolle parhaillaan laaditaan erillistä osayleiskaavaa. Eriksnäsin alueelle on tarkoitus rakentaa noin 10 000 asukkaan kerrostalovaltainen asuinalue. Virkistystä ajatellen Sibbesborgin osayleiskaavan kannalta merkittäviä ovat myös osayleiskaava-alueen lounaispuoleiset merenranta-alueet. Diplomityössä olen kutsunut tätä aluetta **selvitysalueeksi** (ruskea). Rajaus vastaa Sibbesborgin kestävän yhdyskunnan suunnittelukilpailun rajausta.

Sibbesborgin historian ja alueen virkistysellisten edellytysten ymmärtämiseksi on ollut syytä tarkastella hieman laajempaa aluetta. Tätä lännessä Immersbyhyn ja idässä Boxiin rajautuvaa aluetta kutsun diplomityössä **tarkastelualueeksi** (vihreä).

Maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen tunnistamisessa sekä kaavaratkaisujen arvioinnissa olen ensisijaisesti keskittynyt Sibbesborgin osayleiskaava-alueeseen. Olen kuitenkin katsonut tarpeelliseksi ottaa kantaa myös Eriksnäsin osayleiskaava-alueen suunnitelmaan siltä osin kun sillä on vaikutusta Sibbesborgin kokonaishahmoon ja viherverkostoon.

2 MAISEMALLISET JA KULTTUURISHISTORIAALLISET ARVOT SIBBESBORGISSA

Työn toisessa osiossa tutustutaan aluksi Sibbesborgin osayleiskaava-alueen nykyisiin toimintoihin, maiseman peruspiirteisiin ja alueen historialliseen kehitykseen. Tämän jälkeen esitellään alueen maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot. Lopuksi arvioin arviodaan Sibbesborgin osayleiskaavaluonnosta näiden arvojen näkökulmasta.

2.1 SIBBESBORGIN TOIMINNALLISET, MAISEMALLISET JA KULTTUURIHISTORIAALLISET OMINAISPIIRTEET

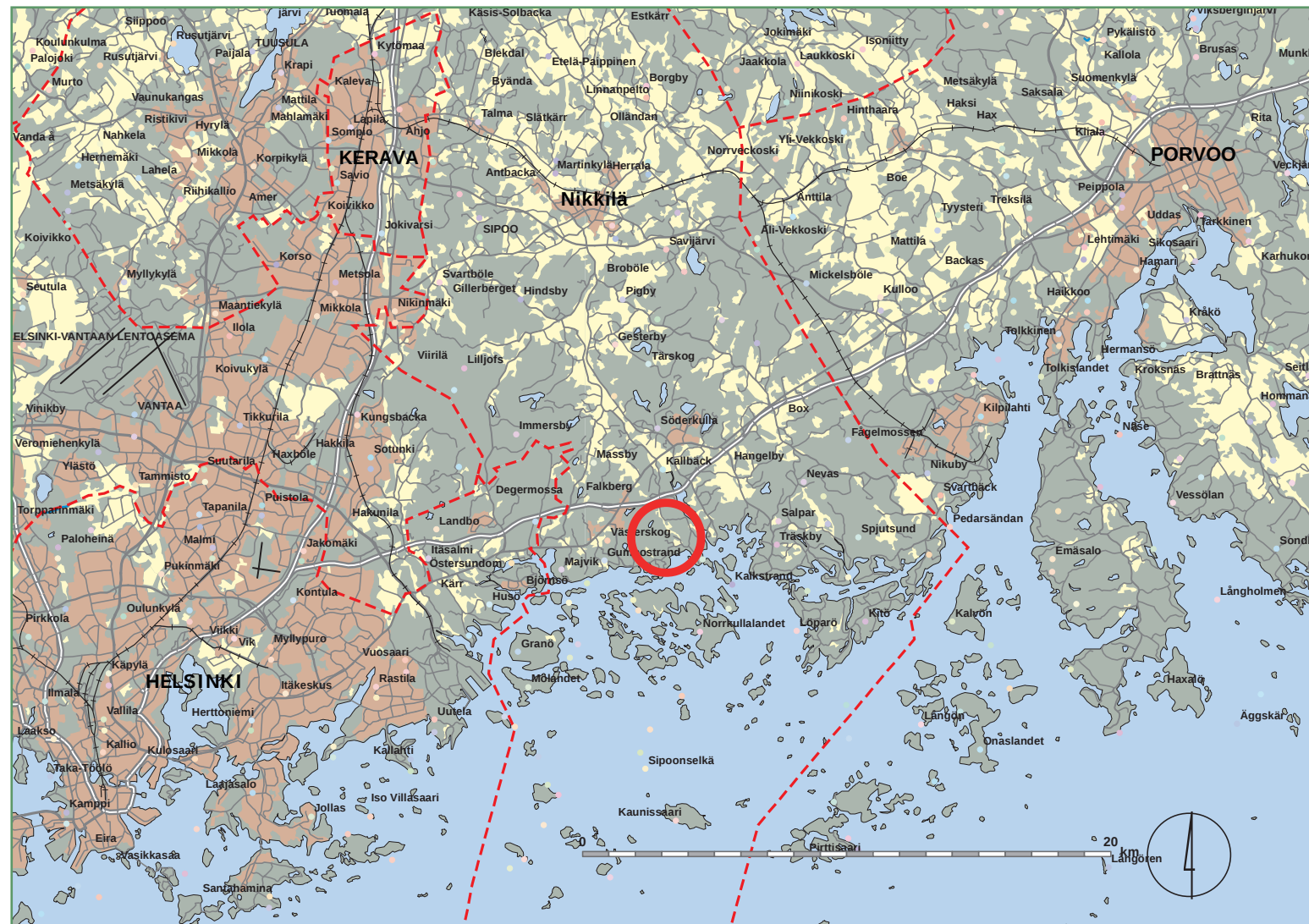
Tässä luvussa tutustutaan Sibbesborgin maiseman nykytilaan. Luvussa esitellään tarkastelualueen keskeisimmät toiminnot, maiseman tärkeimmät ominaispiirteet sekä alueen merkittävimmät historialliset vaiheet ja niiden maisemaan jättämät jäljet.

2.1.1 Tarkastelualueen yleisesittely

Kaava-alue sijaitsee Sipoon Söderkullassa, noin 30 kilometriä Helsingin keskustasta ja 20 kilometriä Porvoon keskustasta. Rannikolla sijaitseva alue käsittää Sipoonlahden ja Sipoonjokilaakson eteläpään sekä näitä ympäröivät pientalo-, metsä- ja viljelysalueet.

Kaava-alueella sijaitseva Söderkullan taajama on Sipoon kunnan keskuksen Nikkilän ohella Sipoon tärkein palvelukeskittymä. Kaava-alueella asuu tällä hetkellä noin 5000 asukasta, joista noin 3000 Söderkullan taajamakeskuksessa. Kokonaisuudessaan alue on pientalovaltainen: alueen asukkaista 81 % asuu omakotitalossa, 8 % rivitalossa ja 11 % kerrostalossa (Sipoon kunta 2013a, s. 50). Viime vuosina alueelle on kaavoitettu useita uusia asuinalueita, joiden joukossa on sekä pientaloalueita että kerrostalovaltaisia alueita. Kaava-aluetta halkoo kaksi merkittävää liikenneväylää: valtatie 7 ja maantie 170.

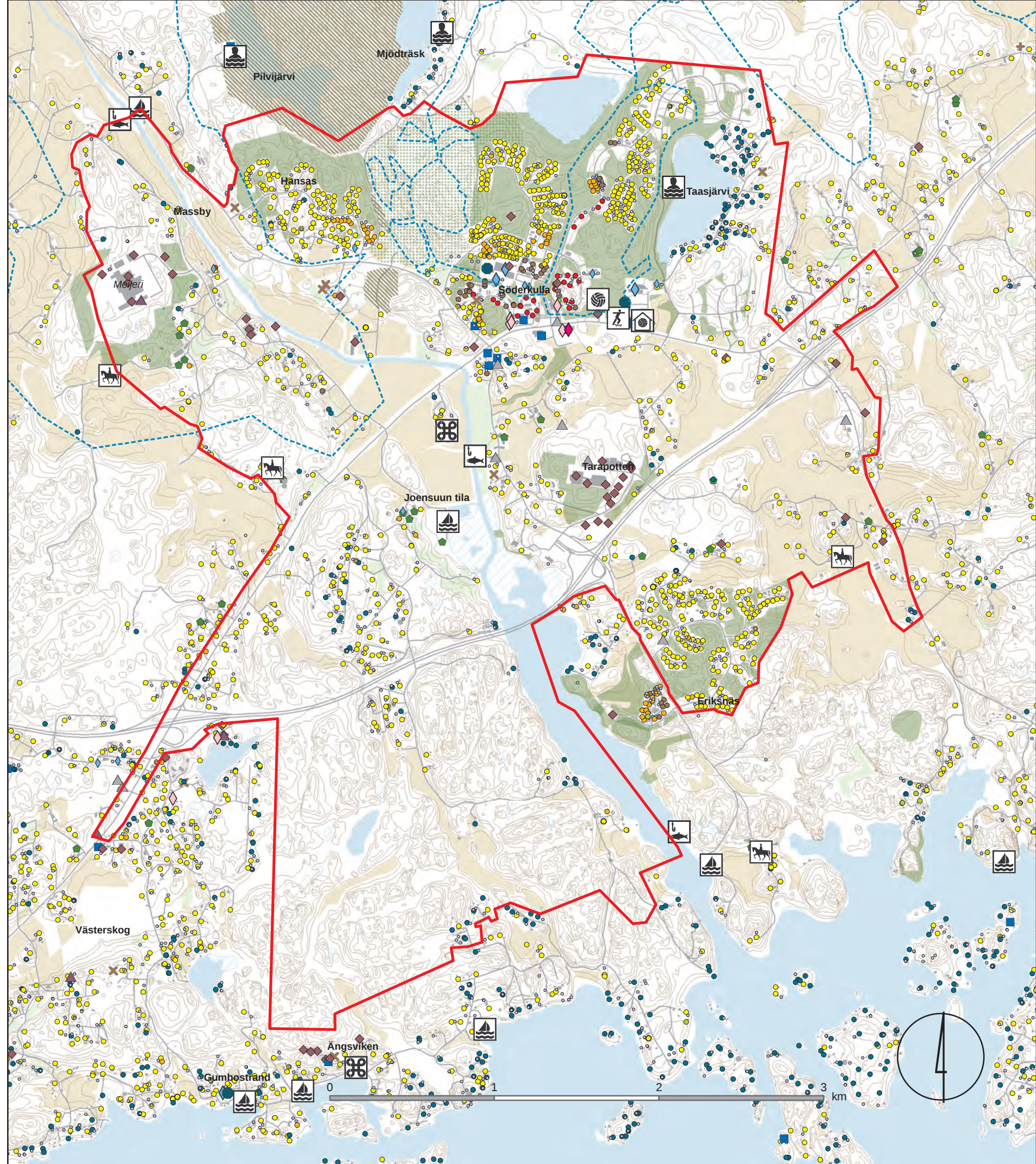

Kartta 2: Sibbesborgin sijainti

- Kaava-alueen raja
- Virkistys ja urheilukohteet**
- Luonnonsuojelualue
- Asemakaavoitetut viheralueet
- Kuntopolkuverkoston alue
- Hiihtolatu
- Palloiluhalli
- Urheilukenttä
- Skeittipaikka
- Pienvenesatama/
venealkama
- Uimapaikka
- Kalastuspaikka
- Hevostalli
- Nähtävyys

Kiinteistöt

- Erillinen pientalo
- Paritalo
- Rivitalo
- Asuinkerrostalo
- Asuntola
- Vapaa-ajan asuinrakennus
- Majoitusliike/ vuokrattava lomarakennus
- Sauna/ talousrakennus/ autotalli
- Maa- ja metsätalouselinkeino
- Koulu
- Päiväkoti
- Kirjasto
- Urheilu- ja kuntoilu
- Terveystenhoito/ sosiaalitoimi/ hoiva
- Kokoontumisrakennus
- Kirkko/ kappeli/ luostari/ rukoushuone
- Toimisto
- Myymälä/ ravintola
- Teollisuus/ pienteollisuus/ varasto/ voimalaitos/ yhdyskuntatekniikka
- Liikenne/ tietoliikenne/ palo- ja pelastustoimi/ väestönsuoja
- Luokittelematon rakennus

Kartta 3: Alueen toiminnot 1:25 000

2.1.2 Toiminnot

Rakentaminen

Selvitysalueen rakentaminen on pientalovaltaista. Alueen ainoat kerrostalot sijaitsevat Söderkullan keskustassa. Pientaloja on haja-asutuksena sekä muutamana tiiviimpänä asemakaavoitettuna alueena Söderkullassa, Taasjärven länsirannalla, Hansaksessa ja Eriksnäsissä.

Alueella on myös melko runsaasti loma-asutusta. Loma-asutus keskittyy merenrannoille, saariin sekä Taasjärven ja Mjödträsketin itärannalle, mutta loma-asutusta on myös runsaasti ympärivuotisen asutuksen lomassa, etenkin Skräddarbyssa ja Västerskogissa.

Söderkullan lisäksi alueella on kaksi työpaikkakeskittymää. Toinen on Arlan aluetoimisto ja meijeri Massbyssä, joka työllistää noin 250 henkilöä. Toinen on moottoritien varressa sijaitseva Tarapotteenin alue, jonka kaava sallii muun muassa teollisuutta, varastorakennuksia, huoltoaseman ja paljon tilaa vaativaa erikoiskauppaa.

Alueella on jonkin verran maatiloja. Ne sijaitsevat pääosin alueen vanhimman rakentamisen yhteydessä.

Palvelut

Noin kymmenen kilometriä Söderkullasta pohjoiseen sijaitseva Nikkilä on Sipoon kunnan hallinnollinen keskus. Söderkullassa sijaitsee joitain kunnallisia palveluita sekä välttämättömimmät kaupalliset palvelut. Söderkullassa toimii suomenkielinen yhtenäiskoulu, ruotsinkielinen alakoulu, terveyskeskus, kirjasto ja päiväkoteja. Siellä on kaksi suurta päivittäistavarakauppaa, pankki, posti, apteekki sekä muutamia erikoisliikkeitä ja ravintoloita. Söderkullan ohella alueella ei juuri ole kaupallisia palveluita.

Pienempiä ruotsinkielisiä alakouluja löytyy Gumbostrandista, Boxista ja Kalkkirannasta. Päiväkoteja on Söderkullassa, Västerskogissa, Boxissa, Hansaksessa ja Kalkkirannassa.

Liikunta ja virkistys

Alueella on hyvät liikuntamahdollisuudet. Söderkullan keskustassa sijaitsee kunnan tekonurmikenttä, katukoripallokenttä, frisbeegolf-rata ja skeittipuisto sekä yksityinen palloilu- ja ryhmäliikuntahalli. Keskustan pohjoispuolella sijaitsevalla metsäalueella on runsas kuntopolkujen verkosto

ja talvisin alueella on hiihtolatuja. Laaja hiihtolatuverkosto jatkuu pohjoisessa aina Nikkilän saakka ja idässä Boxiin asti.

Tarkastelualueen itälaidalla sijaitsee golfkenttä. Selvitysalueella on useita hevos-talleja. Joukossa on ratsastuskouluja, yksityishevostalleja ja hevosien kasvattamiseen keskittyviä talleja.

Kaavoitettuja viheralueita löytyy asemakaavoitettujen alueiden yhteydestä. Nämä ovat pääosin virkistysmetsiä, poikkeuksena muutama leikkipaikka ja Söderkullan nurmikentät. Nähtävyydeksi voi laskea vuonna 2012 toimintansa aloittaneen Gumbostrand Konst & Formin, jossa on galleria, ravintola ja kauppa. Sibbesborgin muinaislinnan yhteydessä on opastus, mutta ei kunnollista pysäköintimahdollisuutta.

Kaava-alue tarjoaa hyvät mahdollisuudet virkistykseen veden äärellä. Alueen kolme virallista uimaranta sijaitsevat järvien rannoilla: Pilvijärvellä, Möträsketillä ja Taasjärvellä. Kalastusta rajoitetaan vahvasti Sipoonjoessa ja Sipoonlahdessa (Porvoo-Sipoo kalastusalue 2014; KalastusL 8§, 43 §; KalastusA 17 §, 19 §), johtuen siellä esiintyvistä äärimmäisen uhanalaiseksi luokitellusta meritaimenen alkuperäiskannasta (Urho, L., Pennanen, J. T. & Koljonen, M.

L. 2010, s.342); Lempinen 2001, s.71). Joessa ja merenlahdessa voi kuitenkin kalastaa näiden rajoitusten puitteissa. Pienvenesatamia ja venevalkamia on selvitysalueella useita; Västerskogissa, Gumbostrandissa ja Ängsvikenissä, Kalkkirannassa ja Joensuussa sijaitsee varsinaisia pienvenesatamia kuntaas Eriksnäsissä ja Massbyssä Sipoonjoen varrella sijaitsevat ovat pienempiä venevalkamia. Joensuun tila tarjoaa pienvenesataman lisäksi myös muita matkailu- ja virkistyspalveluita, kuten leirintäalueen sekä vene- ja kajakkivuokrausta.

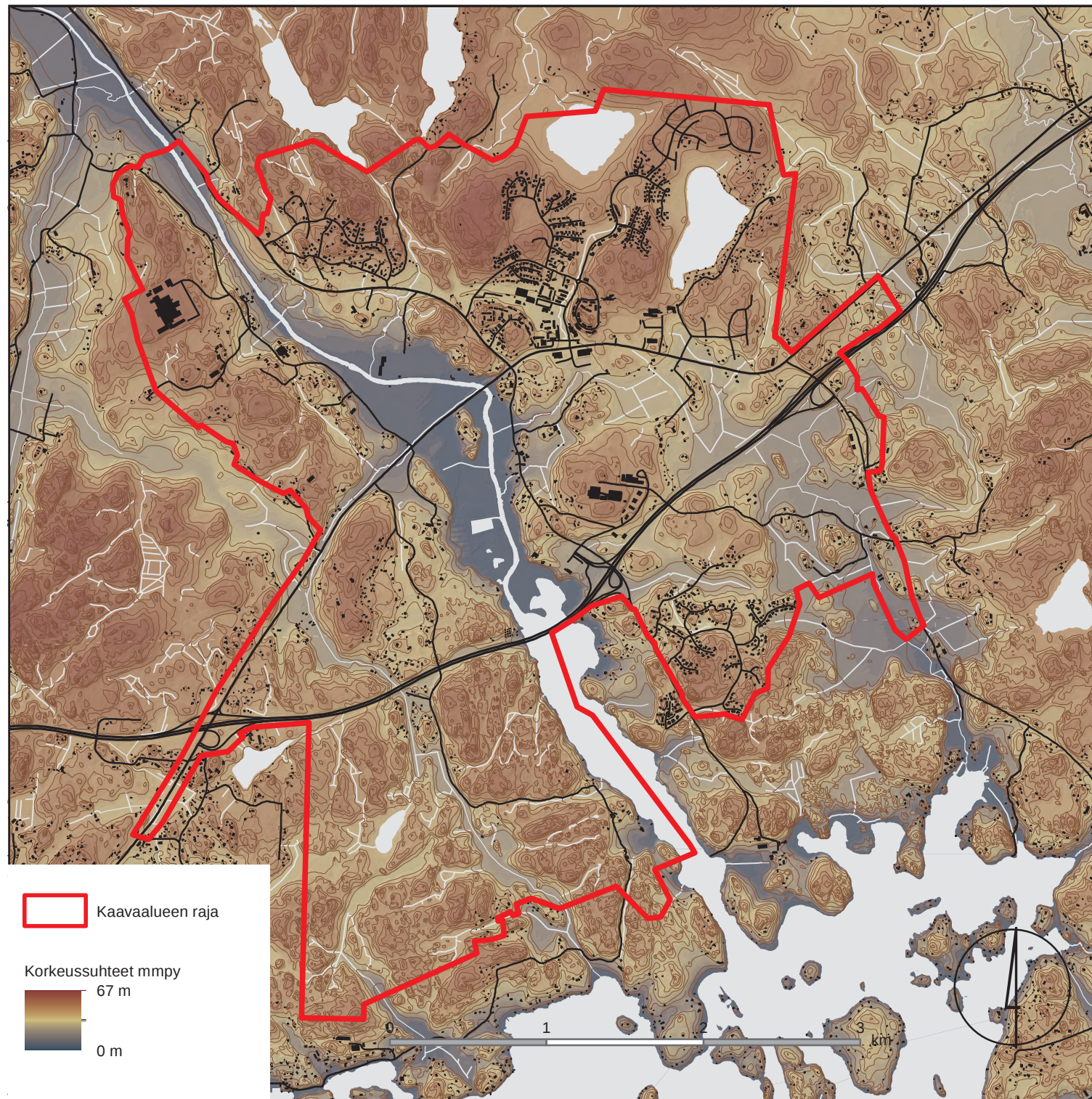
Sipoon saaristossa on useita kuntien ja yhdistyksien osittain tai kokonaan omistamia ulkoiluun ja virkistykseen tarkoitettuja saaria. Monessa näissä on myös virkistyspalveluita, kuten keittokatoksia.

Pilvijärven uimaranta

Söderkullan keskus

Kartta 4: Korkeusvyöhykkeet 1:35 000

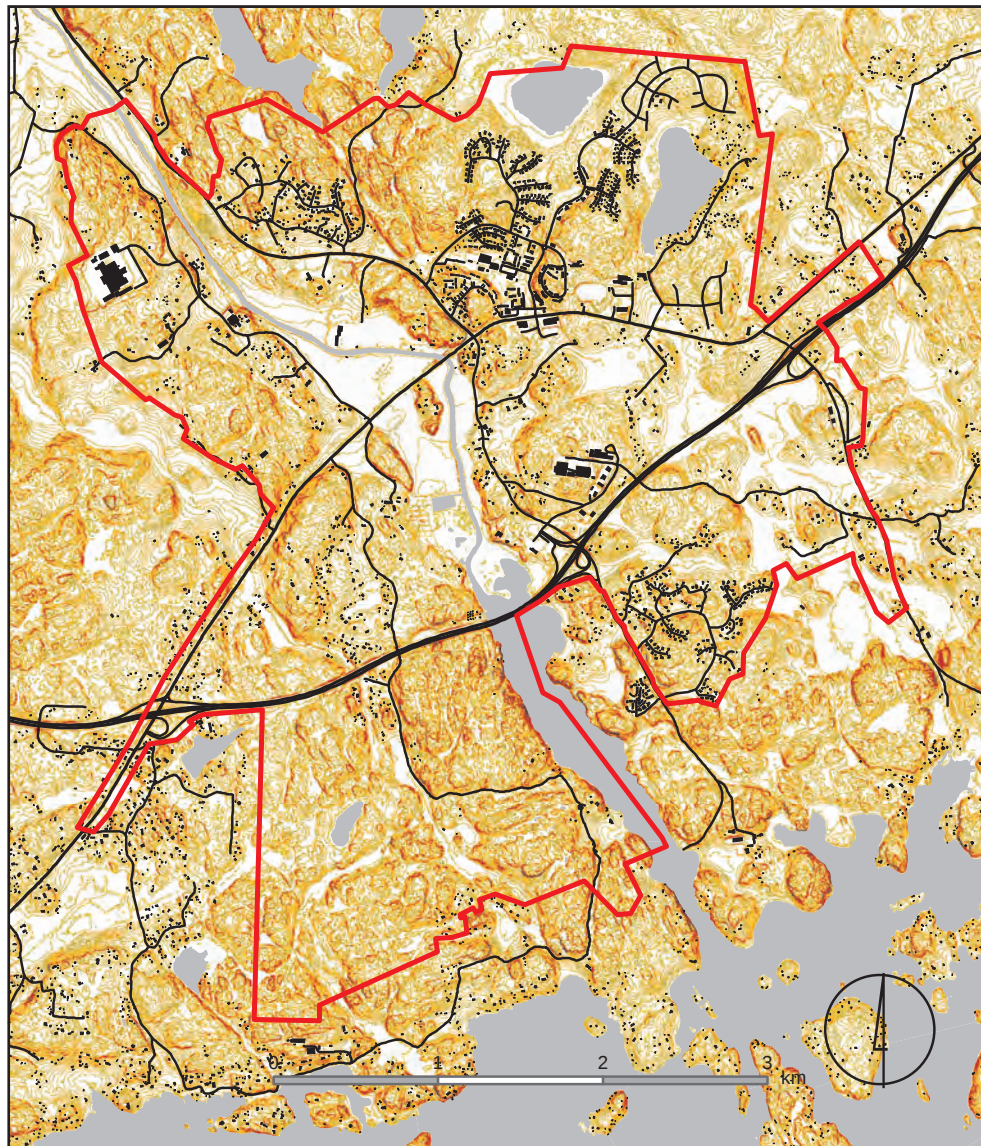
2.1.3 Sibbesborgin maiseman peruspiirteet

Kallioperä ja topografia

Itä-Uudellemaalle tyypillisiä ovat kallioperää lohkovat lukuisat murros- ja siirrosvyöhykkeet, jotka näkyvät maisemassa pitkinä ja syvinä laaksoina, kuten esimerkiksi Siipoonjokilaakso, sekä pitkänomaisina järvinä ja merenlahtina, kuten Pilvijärvi ja Siipoonlahti (Husa & Teeriaho 2004b, s.13). Selvitysalueesta suuri osa on joko avokallioita tai ohuen maakerroksen peittämää kalliota, jolloin kallioperän korkokuva pitkälti määrittelee alueen pintamuodot. Selännealueiden välisissä laaksoissa kalliomaata on peittynyt hienosedimenttikerrostumien – hiekan, hiedan, saven ja liejusaven – alle, ja ovat näin ollen tasaisempia. Selvitysalueen edustalle levittäytyy saaristo, jonka uloimmat saaret sijaitsevat yli viidentoista kilometrin päässä mantereelta.

Kaava-alueen kallioperä koostuu pääosin metamorfoituneista syväkivilajeista, mikä on tyypillistä länsi- ja keskeisen Uudenmaan kallioperälle. Kaava-alueen ja sen ympäristön kallioperä on pääasiassa graniittia sekä kvartsimaa- ja -pöngäisiä ja -liusketta. Alueella esiintyy myös kvartsi-dioriittia ja kiillegneissia sekä vähäisissä määrin ja amfiboliittia. Kaava-alue kuuluu läntisen Uudenmaan ja Varsinais-Suomen happamien liuskeiden ja karbonaattikivien niin sanottuun lehtiittivöyhykkeeseen, jolle luonteenomaista ovat kalkkikiviesiintymät. Kaava-alueen kaakkoispuolella sijaitseva Kalkkirannan louhoksen kalkkikiviesiintymä on Itä-Uudenmaan runsain. (Husa & Teeriaho 2004b, s.11)

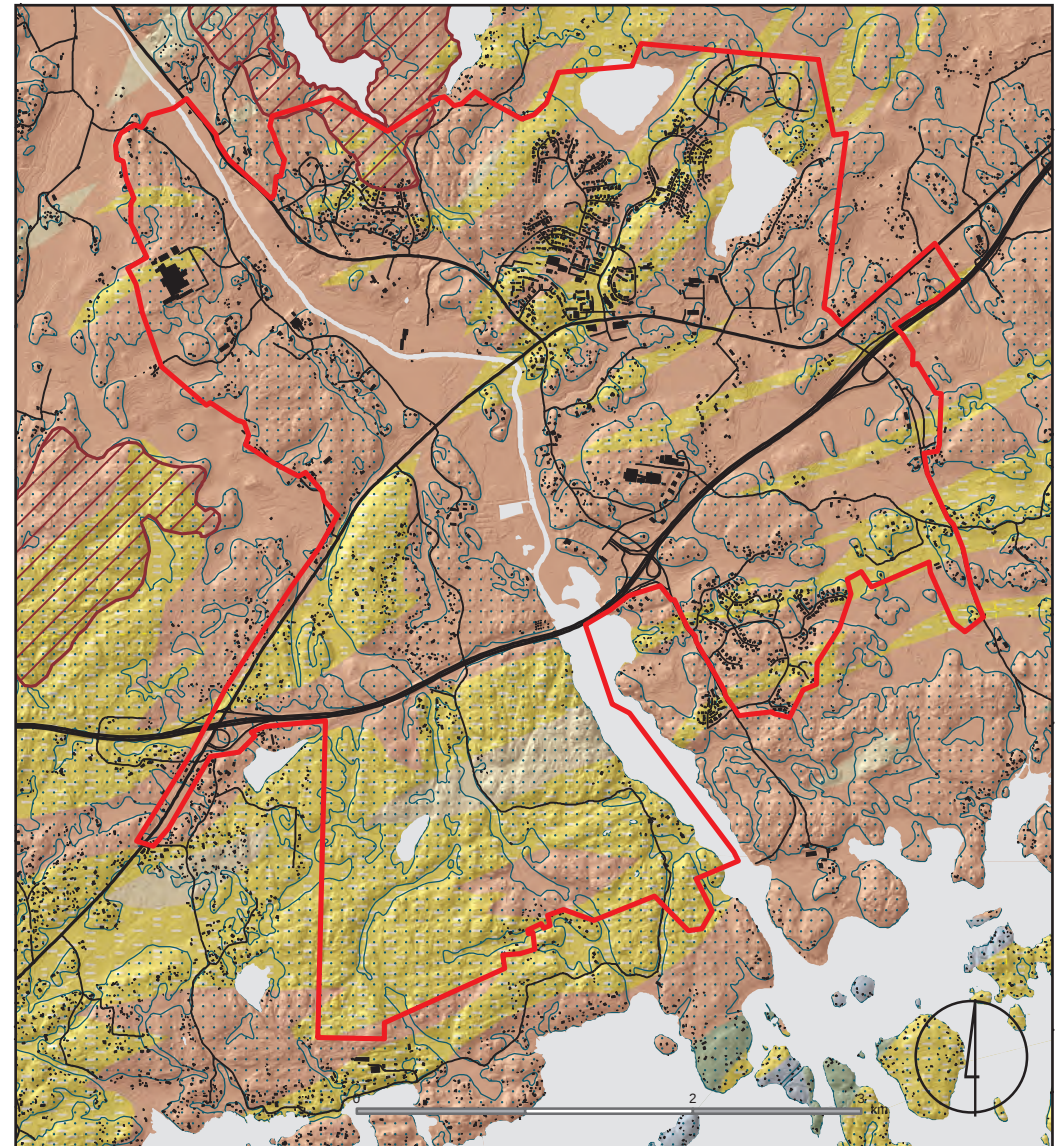
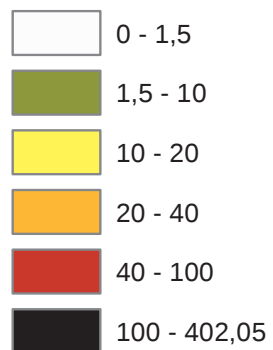
Kaava-alueella ja sen lähistöllä on kaksi valtakunnallisesti arvokkaiksi arvioitua kallioaluetta.

 Kaavaalueen raja

Kartta 5: Rinteiden kaltevuus 1:45 000

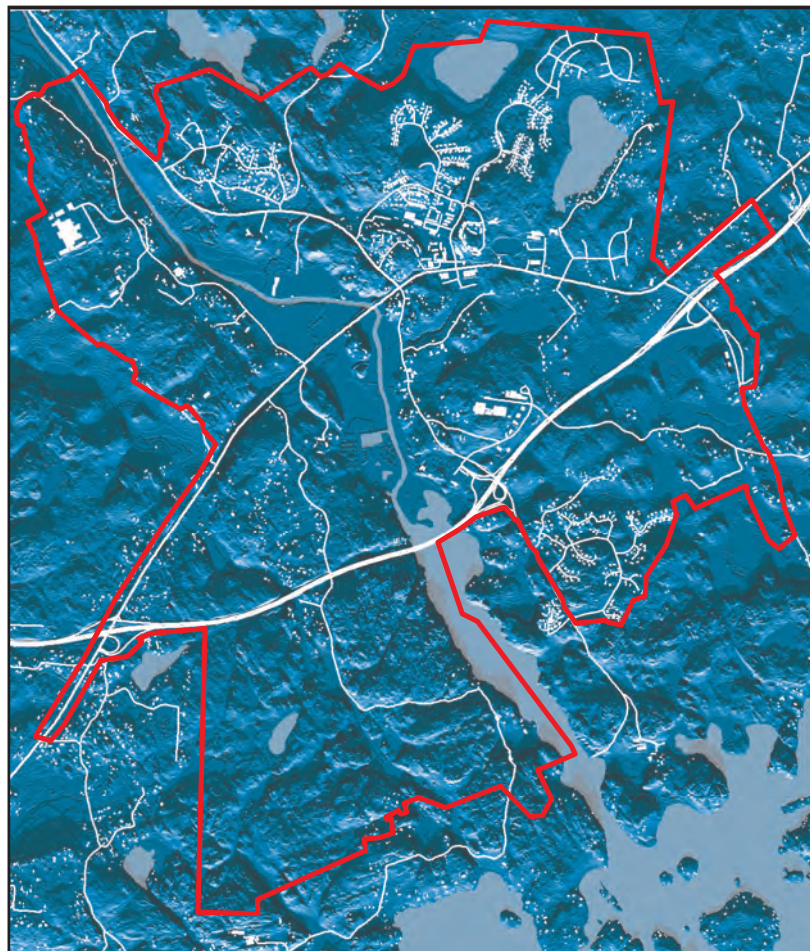
Rinteiden kaltevuus %

 Kaava-alueen raja

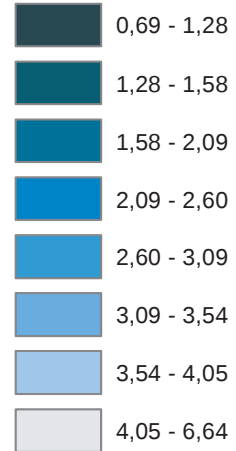
Kartta 6: Kallioperä 1:45 000

 Kaava-alueen raja

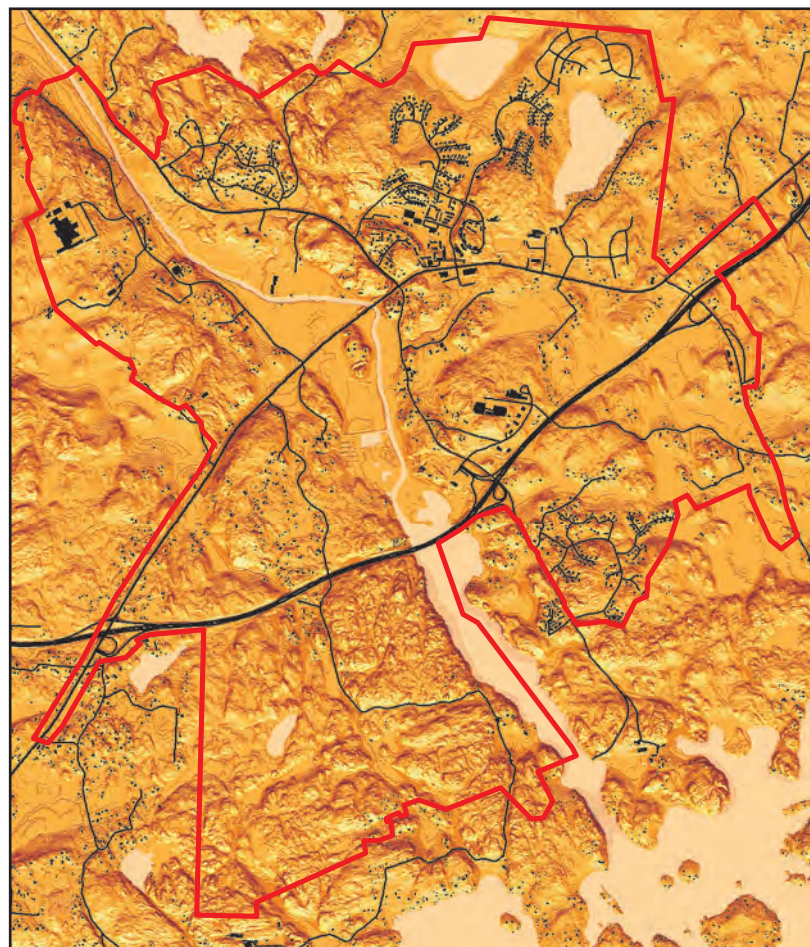
Talvipäivänseislaus

Kartta 7: Auringon säteily talvipäivänseisauksena, WH/m², 1:50 000

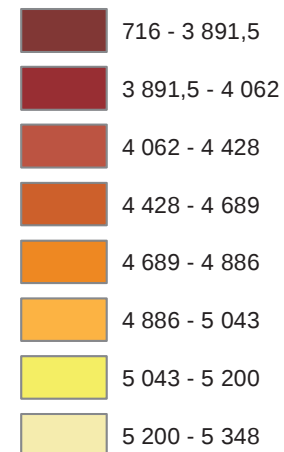
Valoisuus

Pienipiirteisen kumpuilevan maaston ansios-ta alueella on sekä runsaasti valoisia lounaaseen suuntautuvia rinteitä että varjoisia pohjoisrinteitä. Nykyinen rakentaminen sijoittuu pääasiassa valoi-suuden kannalta edullisiin kohtiin. Poikkeuksen muodostaa ainoastaan osa Eriksnäsän ja Taas-järven länsipuolella sijaitsevista pientaloalueista. Valoisuuden kannalta edullisia laajoja rakentamat-tomia tai harvaan rakennettuja alueita ovat Söder-kullan ja Massbyn rakentamattomat rinteet, Skräd-darbyn alue sekä Hitån ja Eriksnäsän eteläpuolet. Myös Kalbäckissa on valoisia alueita, mutta siellä savisten alueiden suuri määrä ja moottoritien ai-heuttama melu rajoittavat sopivien rakentamis-paikkojen määrää.

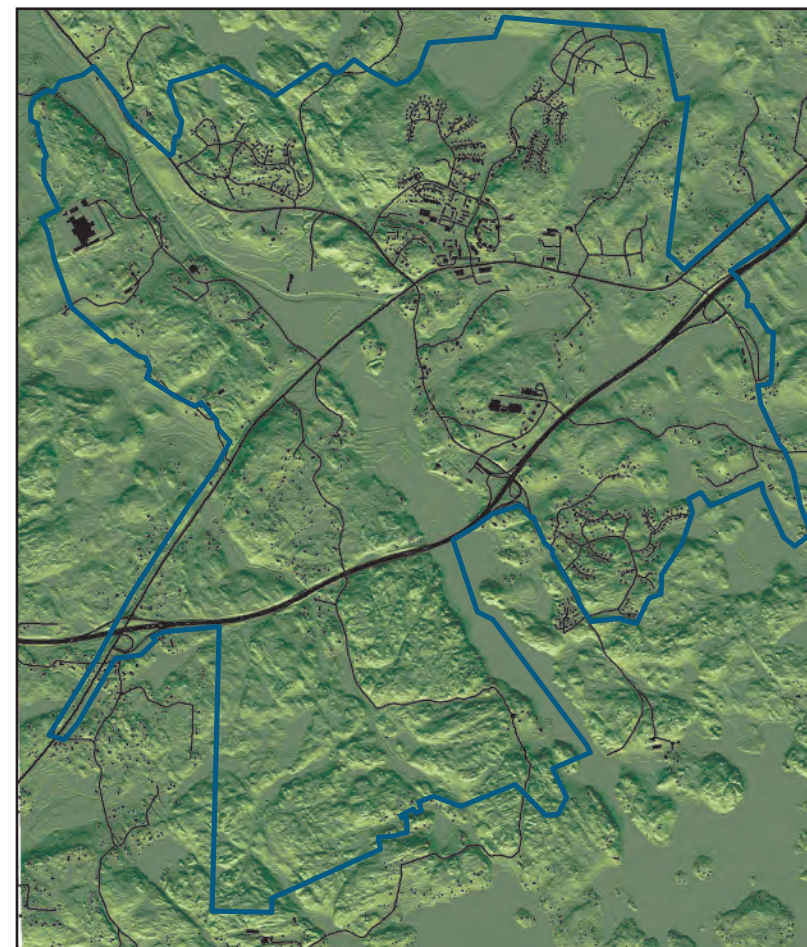

 Kaava-alueen raja

Kesäpäivänseislaus

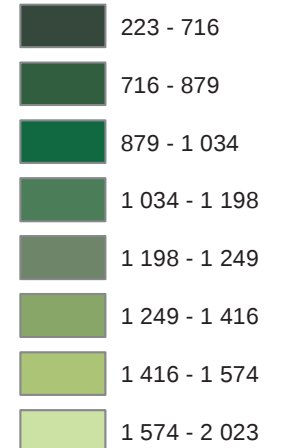

Kartta 8: Auringon säteily kesäpäivänseisauksena, WH/m², 1:50 000

 Kaava-alueen raja

Kevät- / syyspäiväntasaus

Kartta 9: Auringon säteily kevät-/syyspäiväntasauksena, WH/m² 1:50 000

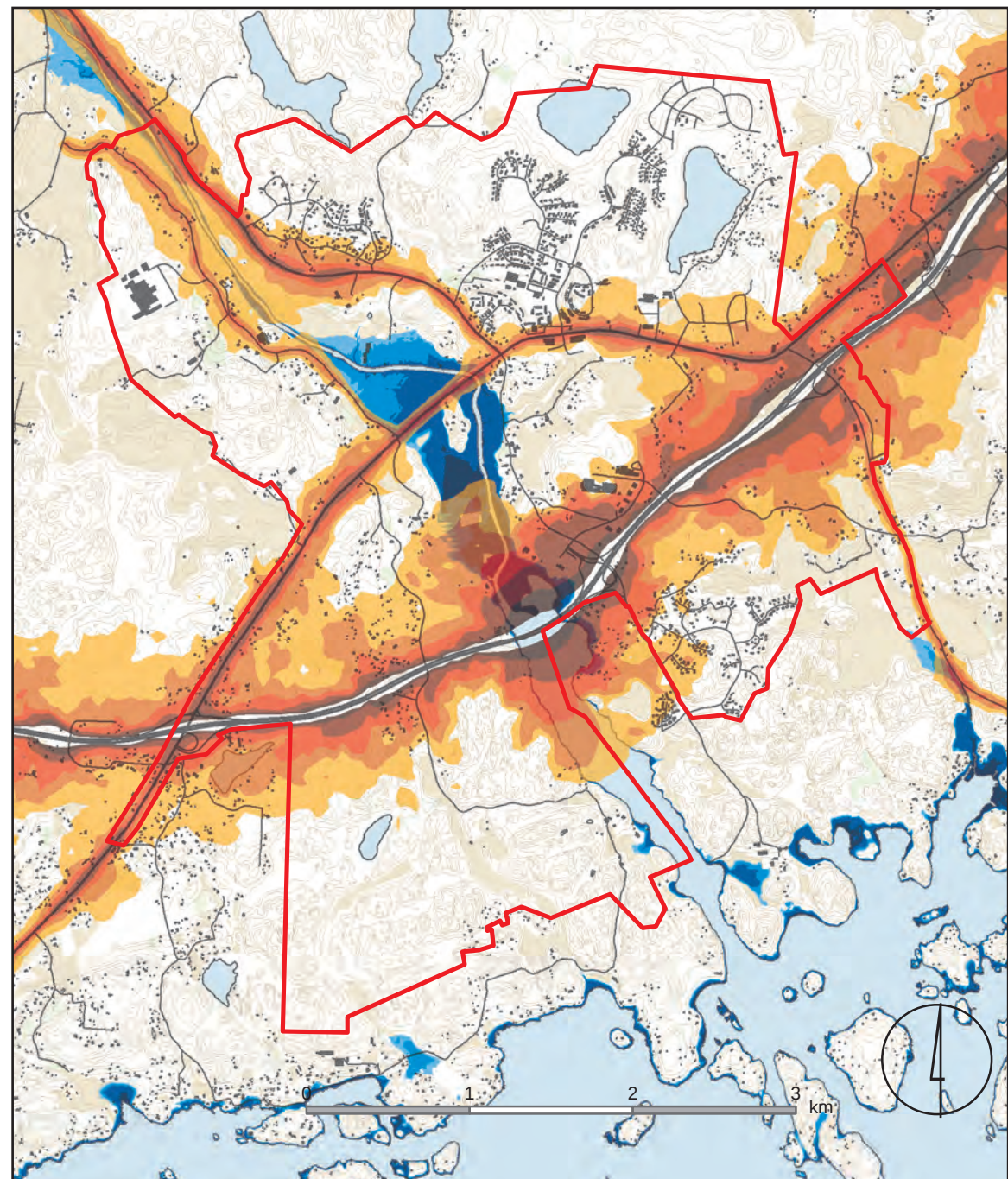
Valtatie 7 ylittää Sipoonlahden.

Melu- ja tulva-alueet

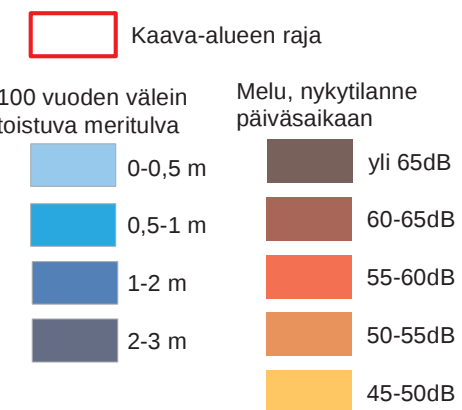
Kaava-aluetta halkoo kaksi merkittävää liikenneväylää. Valtatie 7, tarkastelualueella nimeltään Porvoon moottoritie, kulkee Helsingistä Kotkan ja Haminan kautta Vaalimaalle. Se on osa Irlannista alkavaa, Pohjoismaiden halki Pietariin kulkevaa Eurooppa-tietä E18. Valtatie 7 on tarkastelualueella nelikaistainen moottoritie, joten sen melu- ja estevaikutukset ovat huomattavat. Liikennemelua ulottuu laajalti kaava-alueelle hankaloittaen maankäytön suunnittelua.

Maantie 170, tarkastelualueella nimeltään Uusi Porvoontie, toimi ennen moottoritien rakentamista valtatieksi. Kaksikaistainen Uusi-Porvoontie tie kulkee Helsingistä Loviisaan ja Kotkasta Haminan. Se aiheuttaa lähinnä meluhaittaa välittämättömässä ympäristössään, mutta peltoaukeilla melu leviää laajemmalle.

Rakentamaton Sipoonjokilaakso on tulva-alueita, mutta muuten alue ei ole tulville altis.

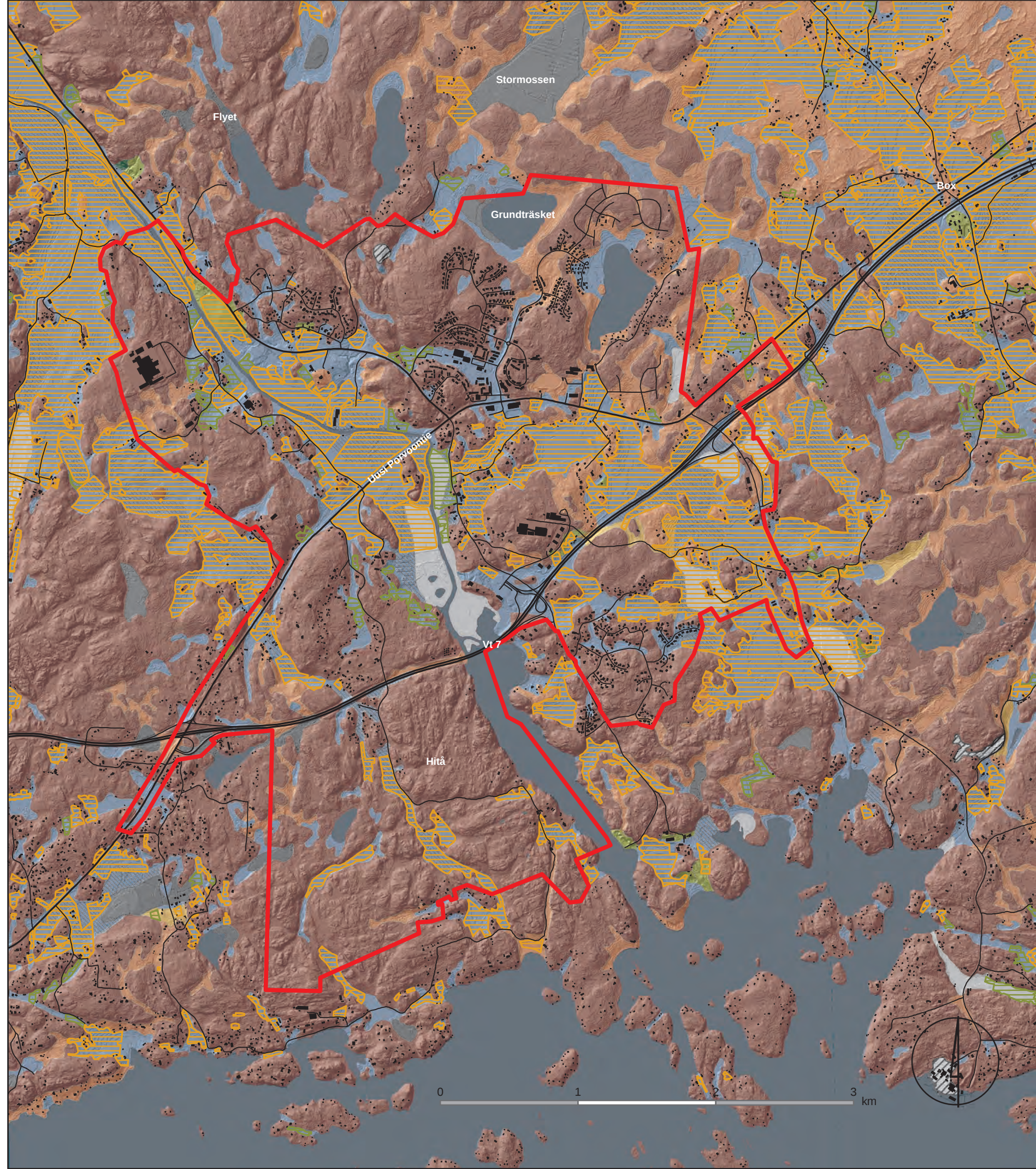

Kartta 10: Melu- ja tulva-alueet 1:40 000

- Kaavaalueen raja
- Pelto
- Niitty
- Kalliomaa (Ka)
- Hiekkamoreeni (Mr)
Soramoreeni (SrMr)
- Sora (Sr)
- Hiekka (Hk)
- Karkea Hieta (KHt)
- Savi (Sa)
- Liejusavi (LjSa)
- Rahkaturve (St)
- Saraturve (Ct)
- Lieju (Lj)
- Vesi (Ve)
- Täytemaa (Ta)

Kartta 11: Maalajit 1:30 000

Maaperä

Tarkastelualueen maaperä on pitkälti edellisen jääkauden muokkaama. Noin 12 000 vuotta sitten mannerjäätikkö vetäytyi pohjoiseen ensimmäisen Salpausselän kohdalle ja Itä-Uudenmaan alue jäi kokonaisuudessaan veden peittoon. Pikku hiljaa vedenpinta laski maankohoamisen seurauksena. (Husa&Teerija 2004a, s.13) Maaston korkeimmilta osilta vedet ovat huuhtoneet hienoaineksen ja ravinteet jättäen jäljelle paljaan kallion tai tiiviin pohjamoreenin. Hienot ainekset ovat kerrostuneet raekonsa mukaan laaksoihin niin, että hienojakoisin aines löytyy laaksojen pohjilta. (Rautamäki 1989, s. 19)

Selvitysalueen laaksot ovat pääasiallisesti savea ja pienemmissä määrin liejusavea. Selänteiden alarinteille, selänteiden ja laaksojen väliselle reunavyöhykkeelle, on paikoitellen kerääntynyt lajittelemattomia maa-aineksia, hiekka- ja soramoreenia, sekä karkeajakoisempia lajittuneita maa-aineksia: soraa, hiekkaa ja karkeaa hietaa.

Paikoin laaksoista ja painanteista löytyy myös eloperäisiä maalajeja. Ojittamattomia soita ovat kaava-alueen pohjoispuolella si-

jaitseva Stormossenin luonnonsuojelualue, Pilvijärveen rajautuva Flyetin pieni luonnonsuojelualue ja Grundträsketin rannat.

Selänteet ovat pääosin kalliomaata: avokalliota tai korkeintaan yhden metrin paksuisen maapeitteen, useimmiten moreenin, peittämiä kalliota. Selänteiden topografia on pienipiirteistä ja vaihtelevaa ja kapeita painanteita on paljon. Syvimpiin painanteisiin on kertynyt hienojakoista maa-ainesta, ja paikoin nämä kapeat pitkät painanteet ovat viljeltyinä. Paksumpia moreenikerrostumia on alueella hyvin niukasti. Poikkeuksen muodostaa Boxin ympäristö kaava-alueen koillispuolella, jonka matalat selänteet ovat kauttaaltaan moreenia.

Suuret yhtenäiset lajittuneiden maalajien alueet ovat kaikki viljeltyjä tai laidunnettuja. Yhtenäisiä laajoja peltoalueita löytyy Hangelbystä, Kallbäckenistä, Massbystä ja Boxista. Sen sijaan pienialaiset savi, liejusavi ja liejualueet, kuten kapeat selänteiden väliset painanteet ja alavat rannat kasvavat usein metsää. Tällaisia painanteita löytyy erityisesti Hitån metsissä ja Söderkullan pohjoispuolella sijaitsevien järvien ympäristöissä.

Rakentaminen sijaitsee selvitysalueella

pääasiassa selänteillä, selänteiden ja laaksojen reunavyöhykkeellä sekä laaksojen pienillä kallio- tai moreenikumpareilla. Hienojakoisten maalajien peittämissä laaksoissa ei ole rakentamista, lukuun ottamatta joitain kohtia Söderkullan taajamassa.

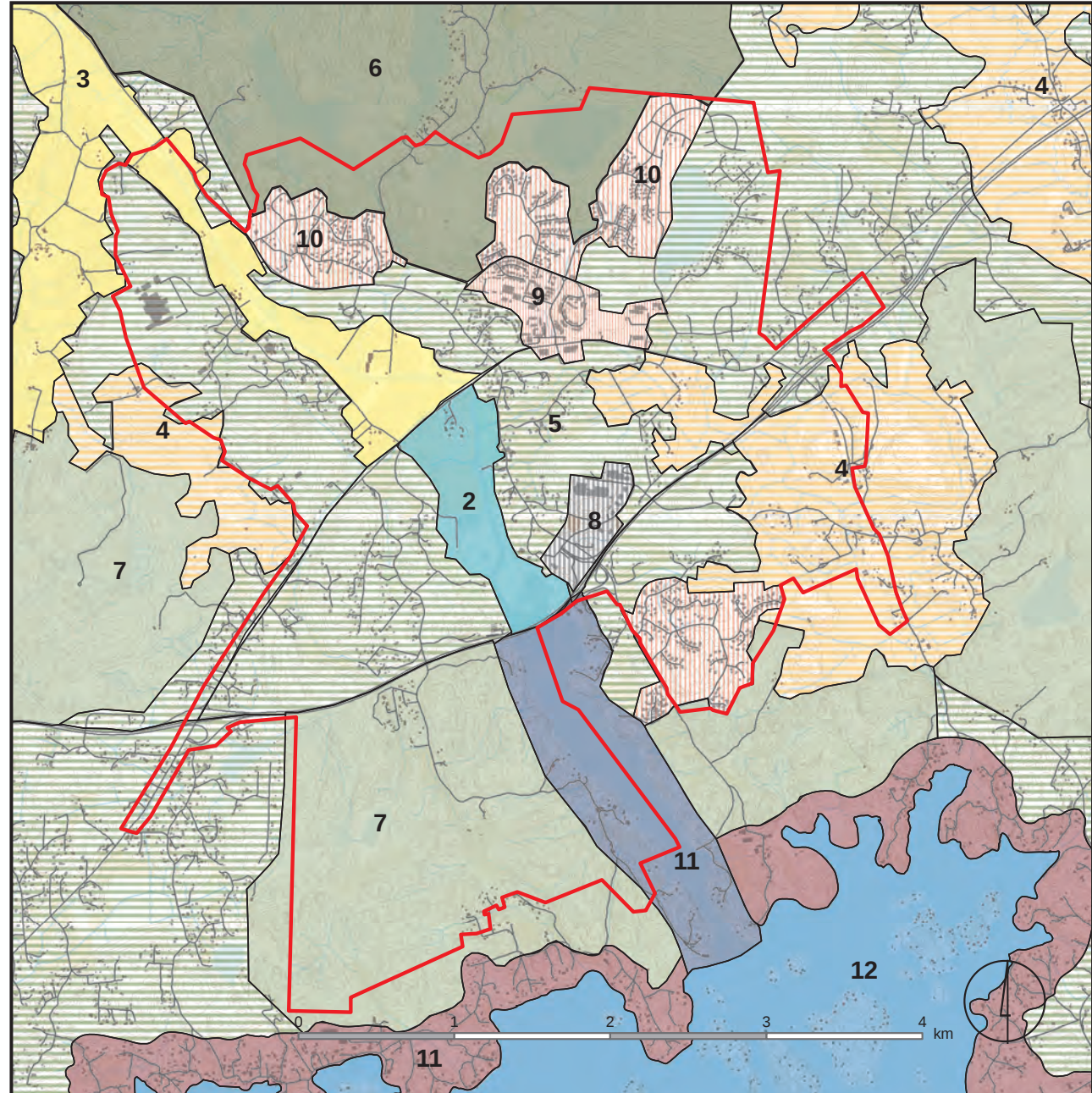
Vertailemalla maaperäkarttaa aikaisempien ajankohtien kartoista luotuihin tilannekatsauksiin (ks. liite 5) voidaan todeta, että alueen vanhin asutus sijaitsee silloisten peltojen ja laidunmaiden välittömässä läheisyydessä, selänteiden ja peltolaaksojen välisellä reunavyöhykkeellä sekä laaksojen pienillä kallio- tai moreenikumpareilla. Vasta 1900-luvun toisella puoliskolla on laajamittaisesti alettu rakentaa kallioisille selänteille.

Varhaisimmat tiet kulkevat selänteiden reunoilla, selänteiden välisissä painanteissa ja laaksojen halki. Vasta uudemmat tiet kulkevat selänteiden päältä. Porvoon moottoritie ja Uusi Porvoontie kulkevat selänteiden välistä väistäen korkeimpia huippuja, minkä takia teiden aiheuttamat kallioleikkaukset ovat maltillisia. Ainoa korkeampi kallioleikkaus sijaitsee Uuden Porvoontien, Söderkullantien ja Eriksnäsin tien risteyksessä.

2.1.4 Miljöötyypit

Tarkastelualue on jaoteltu miljöötyyppeihin, jotka perustuvat maiseman peruspäätteisiin ja alueen toimintoihin. Tietty miljöötyyppi hahmottuu maisemassa yhtenäisenä osa-alueen, jota leimaavat tietyt visuaaliset piirteet ja toiminnot. Alueet on nimetty näiden piirteiden mukaisesti.

Sibbesborgin osayleiskaava-alueen tilallinen luonne muodostuu pitkälti luonnon maiseman piirteistä: murroslaaksosta ja metsäselänteiden ja viljelytasankojen vuorottelusta. Rakentaminen on pääosin harvaa ja jää tilallisesti alisteiksi alueen voimakkailla maisemapiirteille.

Kartta 12: Miljöötyypit

1. Sipoonlahti

Poikkeuksellisen selväpiirteinen pitkä ja kapea lahti on osaa pitkää murroslaaksoa. Lahtea rajaavat korkeat metsäselänteet. Rannat ovat pitkälti rakentamattomat, kallioiset ja paikoin jyrkät. Moottoritie katkaisee lahden pohjoispäähän.

Sipoonlahti Eriksnäsin rannalta.

4. Laajat peltokokonaisuudet

Selvitysalueella on jokilaaksojen ohella muutama laajempi peltokokonaisuus.

Boxin ja Hangelbyn kyliä ympäröivät viljelyalueet ovat rikkonaisia, monista pienemmistä, toisiinsa yhdistyvistä pelloista muodostuvia kokonaisuuksia. Metsäsaarekkeet ja polveilevat reunat tekevät näkymistä niissä lyhyet. Teiden varsilla, peltoalueiden reunoilla ja pelloista kohoavilla metsäsaarekkeilla sijaitsee pientaloja pihapiireineen. Peltojen pienillä moreenisaareskeilla sijaitsee muutamia latoja. Kaava-alueen länsirajalle on Knaperbackan yhtenäisempi pitkänomainen peltoalue, jossa rakentaminen on vähäistä. Se on osa Hitän metsien läpi rannikolle asti ulottuvaa savi-laaksoa, jonka Uusi Porvoontie kuitenkin katkaisee.

Peltomaisema Hangelbyssä.

2. Suisto

Sipoonlahden ja Sipoonjoen kohtaamispaikassa murroslaakso on leveimmillään ja selänteet verrattain loivia. Alueen eteläosa on ruovikkoa ja pohjoisosa peltoa. Alueen läpi virtaa Sipoonjoki. Uusi Porvoontie jakaa alueen kahtia. Itärannan alavia niityjä laidunnetaan. Vanhat ulkorakennukset rikastuttavat maisemaa. Länsirannalla sijaitsee Joensuun tila, jonka yhteydessä toimii pienvenesatama. Laakeassa maisemassa pienvenesataman purjeveneiden mastot erottuvat kauas.

Karjaa Kallbäckin rantaniityllä.

5. Peltojen, metsien ja rakentamisen mosaiikki

Suuri osa selvitysalueesta on metsien, harvan pientalorakentamisen ja pienialaisten peltojen muodostamaa mosaiikkia. Vanhempi rakentaminen sijaitsee peltojen reunoilla, uudempi myös metsäisillä alueilla.

Näkymä Kallbäckista Gunnarsintieltä.

3. Jokilaaksot

Kaava-alueen pohjoisosassa murroslaakso on kapeimmillaan. Viljelyksessä olevan laakson pohjalla virtaa Sipoonjoki. Laakson molemmin puolin kulkee tie. Massbyn kylän kohdalla laakso on erityisen kapea ja jyrkkärinteinen.

Toinen pitkä ja kapea murroslaakso sijaitsee kaava-alueen länsipuolella. Laakson pohjalla virtaa Immersbybäcken. Se yhdistyy Sipoonjokilaaksoon kaava-alueen pohjoispuolella. Hyvin säilynyt Immersbyn kylä sijaitsee näiden kahden jokilaakson yhtymäkohdassa.

Hansaksen nuorisoseuraintalo Lill-Massbysta nähtynä.

6. Järvien, soiden ja metsien alue

Söderkullan taajaman pohjoispuolella on laaja yhtenäinen metsäalue, jolla sijaitsee useita järviä ja Stormossenin laaja puustoinen suo.

Pilvijärvi (EH)

7. Rakentamattomat metsäalueet

Söderkullan pohjoispuolella sijaitsevan metsäalueen lisäksi selvitysalueella on muutama muu laaja metsäalue. Näitä ovat Falkbergsklobbarna kaava-alueen länsipuolella, Hitän metsät ja Eriksnäsins metsät moottoritien eteläpuolella sekä Hangelbyn kylän kyljessä sijaitseva metsäalue kaava-alueen itäpuolella. Metsäalueilla on joitain pinta-alaltaan pieniä peltoja ja järviä, mutta ei juurikaan rakentamista.

Ormträsketin järvi Hitän metsässä.

10. Kaavoitetut pientaloalueet

Selvitysalueella sijaitsee kolme tiivistä pien- ja rivitaloaluetta. Alueiden arkkitehtuuri on kirjava.

- Hansas rakennettiin pääosin 1990-luvulla Massbyn kylään kuuluvan 1800-luvulla muodostuneen rakennuskeskittymän yhteyteen. Vanhasta rakennuskeskittymästä on jäljellä muutamia rakennuksia ja Hansaksentien tielinjaus, mutta pääosa rakennuskannasta on rakennettu 1990-luvulla tai tätä myöhemmin.
- Eriksnäs rakennettiin pääosin 2000-luvulla. Alueelle alkoi muodostua pientalojen keskittymä jo 1900-luvun alkupuoliskolla.
- Taasjärven pientaloaluetta on rakennettu 2000- ja 2010-luvuilla. Alue oli tätä ennen yhtä yksittäistä tilaa lukuun ottamatta rakentamatonta metsää

Pientaloja Taasjärven rannalla.

8. Tarapottenin työpaikka-alue

Moottoritien pohjoislaidalla, Sipoonlahden itärannalla sijaitsee Tarapottenin työpaikka-alue. Alue on rakentunut 1980-luvulta alkaen. Harvaan rakennetulla metsäisellä alueella sijaitsee hallimaisia tehdas- ja varastorakennuksia sekä pysäköinti ja varastokenttiä, joista osa näkyy hyvin moottoritielle. Sipoonlahden rannassa sijaitsee huoltoasema ja kuorma-autojen pysähtymisalue.

Tehdaskiinteitä Tarapottenissa.

11. Rannikko

Tarkastelualueen rantaviiva sisältää pieniä merenlahtia ja niemiä. Merenrannat ovat pitkälti rakennettuja ja rannoilla sijaitsee sekä ympärivuotista että vapaa-ajan asutusta. Gumbostrandin ja Ängsholmenin rakentaminen erottuu omana keskittymänä, muuten rakentaminen muodostuu puuston lomaan sijoittuvista toisistaan erillisistä kiinteistöistä. Eriksnäsissä on pidempi rakentamaton rantaosuus.

Gumbostrand

9. Söderkullan keskus

Söderkullan keskus on melko tiivis kerrostalojen, rivitalojen ja pientalojen kokonaisuus. Alueen palvelut keskittyvät Söderkullan keskukseen.

Söderkullan keskusta on rakennettu 1960-luvulta alkaen. Yhtenäisinä alueina erottuvat:

- Uuden Porvoontien ja Amiraalintien väliin sijoittuva 1980-luvulla rakennettu punatiilinen liikekiinteistön kokonaisuus. Kokonaisuuteen kuuluu liikekiinteistö sekä kahdeksan asuinkerrostaloa, joista muutamassa on pohjakerroksessa liiketiloja.
- Mäntytien ja Mäntykaaren 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa rakennettu tiivis rivitaloalue. Vaalea väritys ja materiaalit antavat alueelle yhtenäisen ilmeen: julkisivumateriaalina on käytetty vaaleaa tiiltä, betonielementtiä ja puuta.
- 2000-luvulla valmistuneet päivittäistavaramarketit.

1980-luvulla rakennettu Söderkullan keskus.

12. Saaristo

Sipoon rannikon saaristossa saaret sijaitsevat lähellä toisiaan, mikä tekee rantaviivasta suojaisen ja näkymistä lyhyet. Saarissa on runsaasti loma-asutusta. Sipoon saaristossa on muutamia yleisiä virkistysalueita.

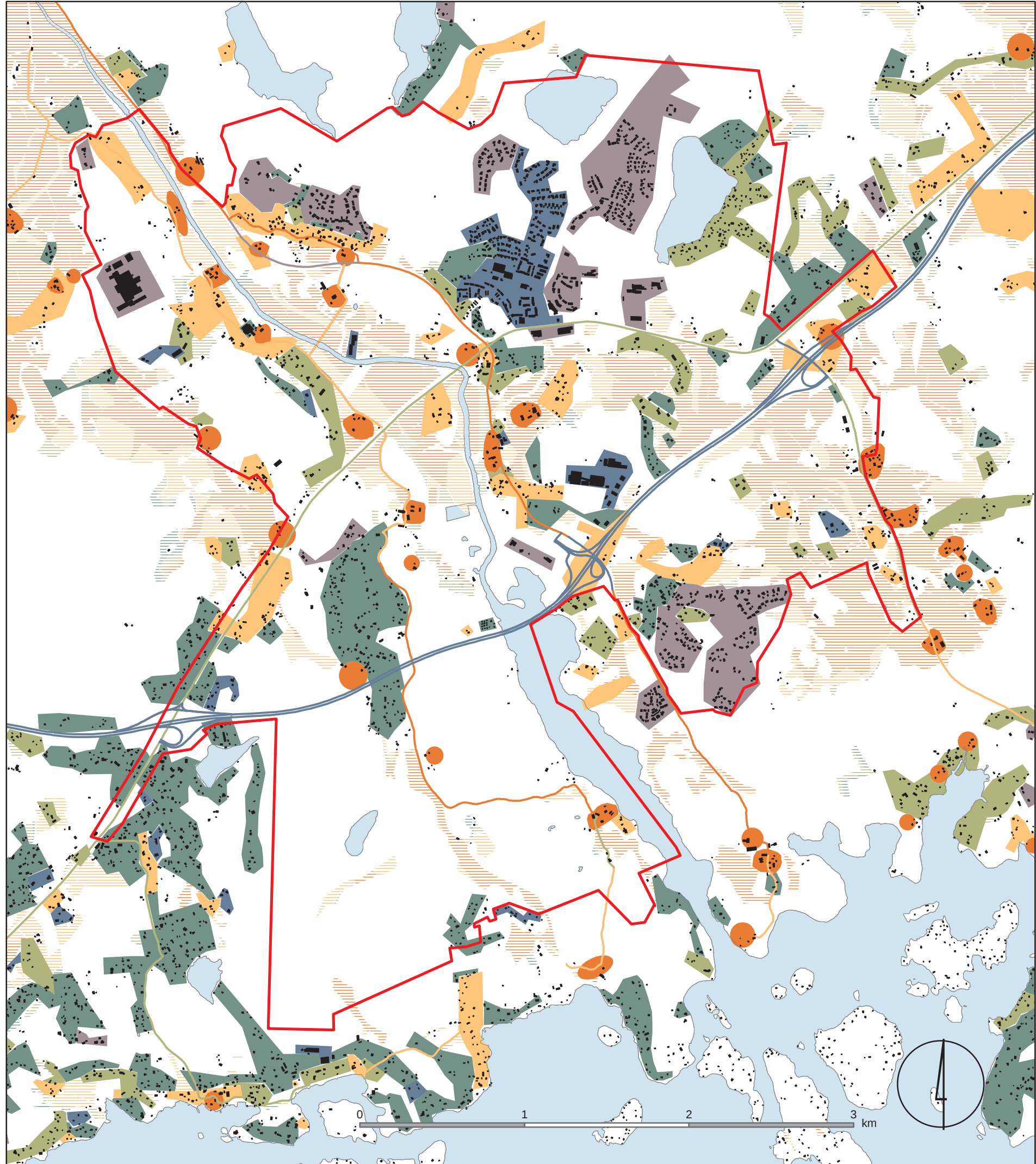
Merinäköala Gumbostrandissa.

Eriksnäsin ranta (Sipoon kunta)

- Tie 1989 jälkeen
- Tie 1970 - 1979
- Tie 1950 - 1969
- Tie 1930 - 1949
- Tie 1800-1929
- Tie ennen 1800
- Rakentaminen 1989 jälkeen
- Rakentaminen 1970 - 1989
- Rakentaminen 1950 - 1969
- Rakentaminen 1930 - 1949
- Rakentaminen 1800 - 1929
- Rakentaminen ennen 1800
- Niitty
- Säilynyt pelto tai niitty, 1970 - 1989
- Säilynyt pelto tai niitty, 1950 - 1969
- Säilynyt pelto tai niitty, 1930 - 1949
- Säilynyt pelto tai niitty, 1800 - 1929
- Säilynyt pelto tai niitty, ennen 1800

Kartta 13: Historian näkyminen
maisemassa 1:25 000

2.1.5 Alueen historiallinen kehitys

Selvittämällä alueen historiallista kehitystä voidaan ymmärtää mitkä olosuhteet ja tapahtumat ovat vaikuttaneet ympäristön muokkautumisen taustalla.

Kulttuurihistoriallisen arvon tärkeimpiä arviointiperusteita on kohteen historiallinen merkityssisältö. Tärkeistä ajanjaksoista ja tapahtumista ei välttämättä ole jäänyt näkyviä jälkiä ympäristöön. Ne ovat voineet tuhoutua, yhdistyä uusiin elementteihin tai hautautua maan alle. Säilyneet piirteet eivät puolestaan välttämättä edusta merkityksellisimpiä kehityskulkuja alueen historiassa.

Kun tunnetaan alueen historiaa voidaan tunnistaa ne ympäristön piirteet, jotka viestittävät meille jotain merkityksellistä paikkakunnan historiasta. (Riksantikvaren 2009, s.18)

Seuraavan sivun taulukossa on esitelty tarkastelualueen maisemassa erottuvat historialliset jäljet. Liitteessä 5 kerrotaan kattavammin alueen historiasta.

Sipoonlahden rannalla sijainnut Hitän kartano paloi vuonna 1976. Kuva vuodelta 1915. (SHf)

Purjeveneitä Sipoonjoella. Kuva on otettu Sibbesborgin linnavuorelta vuonna 1909. (SHf / Juhanni Rinne)

7000 eKr. – 1100 jKr.	Vähäistä, ajoittain pysyvää ja ajoittain liikkuvaa asutusta. Elinkeinoina metsästys, kalastus ja ajanjakson lopussa pienimuotoista maataloutta.	Hautaröykkiöt	
1100 jKr. – 1500 jKr.	• Asutus vakiintuu ja asettuu kyliin. Maatalous lisääntyy. • Sibbesborgin linna toimii noin 1100-luvulta 1400-luvulle.	• Kylien sijaintipaikat. • Todennäköisesti jotkut nykyisistä viljely- ja laidunalueista ovat olleet käytössä näistä ajoista asti. • Sibbesborgin linnasaari.	
1500 – 1800	• Yhteiskuntaluokkien eriytyminen heijastuu rakentamiseen: eri yhteiskuntaluokkien asumukset eroavat rakennuskannaltaan, sijainniltaan ja ympäristönkäsitteilyltään toisistaan. • Viljely- ja laidunalueet saavuttavat lähes nykyisen laajuutensa. • Saaristo asutetaan kalastajatorpilla. • Alueella toimii tiilitehtaita ja kalkkitehdas, jotka tuottavat rakennusmateriaalia Suomenlinnan rakennustyömaalle. • Sodat ja taudit hidastavat kehitystä.	• Runsaasti säilyneitä rakennuspaikkoja ja joitain säilyneitä rakennuksia. • Säilyneitä tielinjauksia. • Lähes kaikki nykyiset viljely- ja laidunalueet otettu käyttöön.	
1800 – 1930	• Kylät hajautuvat, kun tiloja uusjaon myötä siirretään tiiviistä kyläkeskuksista tilojen omien peltojen yhteyteen. • Maisemakuva yksinkertaistuu, kun niityt muutetaan pelloiksi ja metsien pienet niitettävät kosteikot jätetään metsittymään. • Saaristoon ja rannikolle rakennetaan ensimmäisiä lomahuiloita. • Kansansivistysaate ja yhdistystoiminta synnyttävät kyliin uusia rakennustyyppejä. • Sisällissota ravistuttaa Sipoota, mutta varsinaiset taistelut käydään kunnan pohjoisosissa.	• Kylien nykyinen rakenne. • Runsaasti säilynyttä rakennuskantaa: pääasiassa asuinrakennuksia ja niihin liittyviä talousrakennuksia. • Saariston ja rannikon huvilat. • Kylien julkiset rakennukset: koulut, kokoontumistilat, VPK.	

1930 – 1970	• Autot yleistyvät ja rakennetaan uusia tieyhteys- teyksiä, joista merkittävien on Uusi Porvoontie. • Pääkaupungin kasvu heijastuu asutuksen laa- jentumisena pientaloilla metsäisille alueille. • Elintason nousu mahdollistaa lomailun yhä useammalle. Lomamökkejä rakennetaan me- renrannoille ja saariin sekä Taasjärven itäran- nalle. Sipoonlahden länsirinnalle rakennetaan kesämajoja. • Alueelle syntyy uutta teollisuutta: Hartwallin tehdas ja Ingmanin meijeri aloittavat toimin- tansa ja kalkkitehtaan toiminta käynnistetään uudestaan. • Maisema muuttuu suljetummaksi puuston li- sääntymisen myötä. Taustalla on polttopuiden tarpeen ja metsälaitumien vähentyminen.	• Uusi Porvoontie • Uutta asuinrakentamista: uusia alueita ja paljon säi- lyneitä rakennuksia • Lomailuun liittyvää ra- kentamista: loma-asuntoja rannikolla, saaristossa ja Taasjärven itärannalla sekä kesämaja-alue Sipoonlah- den länsirannalla. • Hartwallin teollisuusalue Gumbostrandissa, Ingma- nin ensimmäinen tehdas Massbyssa	
1970 – 1990	• Söderkullan keskuksen rakentaminen • Moottoritien rakentaminen	• Söderkullan keskus • Moottoritie halkaisee tar- kastelualueen	
1990-luku →	• Uusien pientaloalueiden rakentaminen • Ingmanin uuden meijerin rakentaminen Mas- sbyhyn • Päivittäistavaramarketit rakennetaan pellon reunaan Söderkullan keskukseen.	• Hansaksen, Eriksnäsän ja Taasjärven pientaloalueet • Nykyinen meijeri Mass- byssa • Päivittäistavaramarketit Söderkullan keskukseen.	

1. Hiidenkiukaan tutkimista Hitåssa vuonna 1916 (SHf / A. Hackman).
2. Sibbesborgin linnavuori
3. Byändan tila, Boxissa vuonna 1914 (SHf / Sigurd Lindberg)
4. Hansaksen nuorisoseuraintalo vuonna 1915 (SHf).
5. Ingmanin ensimmäinen tehdas Massbybyn kylässä.
6. Söderkullan keskustan asuintalot
7. Taasjärven asuinalue

2.2 SIBBESBORGIN MAISEMALLISET JA KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT

Tässä osiossa tunnistetaan osayleiskaavoituksen kannalta merkittäviä maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja Sibbesborgin kaava-alueella ja sen ympäristössä. Arvojen tunnistaminen tapahtuu aikaisemmin laadittujen selvityksien, edellisen luvun karttatarkastelujen ja maastohavaintojen perusteella. Kulttuurihistoriallisten arvон määrittelyssä hyödynnetään myös alueen historiallisista vaiheista tehtyjä tarkasteluja (ks.liitteet 4,5 ja 6).

2.2.1 Maiseman tilalliset arvot

Sibbesborgin osayleiskaava-alueen tilallinen luonne muodostuu pitkälti luonnonmaiseman piirteistä: murroslaaksoista sekä metsäselänteiden ja viljelytasankojen vuorottelusta. Rakentaminen on pääosin harvaa ja jää tilallisesti alisteiseksi alueen voimakkaalle maisemapiirteille.

Tarkastelualueen maiseman tilallisesti arvokkaimmat ominaispiirteet ovat Sipoonlahti, jokisuisto ja Sipoonjokilaakso, Immersbybäckenin laakso, laajat peltoaukeat sekä Söderkullan pohjoispuolen monipuoliset metsäalueet. Maisemakuvan kannalta keskeiset ovat myös alueen vanhat rakennuskeskittymät.

Maiseman peruselementit

Tarkastelualueen maisemakuvan tunnistettavin elementti ovat sen halki kulkevat murroslaaksot. Sipoonlahti, jokisuisto ja Sipoonjokilaakso sekä kaava-alueen länsipuolella sijaitseva Immersbybäckenin laakso jäsentävät avoimina maisematiloina

maisemaa. Murroslaaksojen myötäisesti avautuu pitkiä näkymiä ja niiden yhteydessä sijaitsee useita vanhoja kyliä ja kartanoita, jotka rikastuttavat maisemakuvaa.

Aluetta halkova Porvoon moottoritie ja maantie 170, eli Uusi Porvoontie, ohjaavat liikkumista alueella ja ne ovat kiinnostavia alueella suunnistaessa. Moottoritesilta ja penkereelle nostettu Uusi Porvoontie katkaisevat murroslaaksoa pitkin avautuvia näkymiä. Moottoritie on myös merkittävä kulkueste alueen pohjois-eteläsuuntaiselle liikenteelle. Kaikesta huolimatta moottoritesilta häiritsee suiston ja Sipoonlahden maisemakuvaa yllättävän vähän, mikä johtuu siitä, että tilat itsessään muodostuvat niin vahvoista elementeistä.

Alueen kolmen lineaarisen elementin, murroslaakson, moottoritien ja Uuden Porvoontien, välissä vuorottelevat metsäselänteet ja laakeat viljelylaaksot. Selänteet kasvavat havu- tai sekametsää ja ovat usein kallioisia ja paikoin jyrkkäpiirteisiä. Viljelyalueet ovat vaihtelevan kokoisia. Maisemasta erottuu neljä laajempaa peltokokonaisuutta: Boxin, Hangelbyn, Kallbäckin

ja Knaperbackan peltoaukeat. Nämä ovat rikkonaisia, muodoltaan epäsäännöllisiä ja metsäsaarekkeiden jaksottamia kokonaisuuksia, joiden reunoilla on asutusta. Alueella on myös monia pieniä peltoja, jotka ovat asuttamattomien metsäalueiden ympäröimiä. Maisemakuvan kannalta keskeisimpiä ovat laajat peltoalueet. Niiden yli avautuu pitkiä näkymiä ja niiden yhteydessä sijaitsee useita alueen vanhimmista kylistä.

Söderkullan taajaman pohjoispuoli on kallioista, metsäistä ylänköä, joka muodostaa selkeän rajan rakennetuille alueille. Monipuolinen alue tarjoaa runsaasti visuaalisia ja toiminnallisia kokemuksia. Alueella sijaitsee neljä melko pientä, keskenään erityyppistä järveä erillisinä altaina metsän keskellä. Kapeiden ja pitkänomaisten Pilvijärven ja Mjödträskin rannat ovat monin paikoin kallioisia ja jyrkkiä. Pilvijärven pohjoispuolella on pieni puuton suo. Grundträsk on pienempi, muodoltaan lähes pyöreä ja sen rannat alavat ja soistuneet. Pitkänomainen Taasjärvi on neljästä järvestä ainoa, jonka rannoilla on laajamittaista asutusta. Alueella sijaitsee myös Stormossenin laaja puus-

toinen suo.

Rakentaminen

Tarkastelualueen rakentaminen on pääasiassa maaseutumaista ja hajanaista eikä rakentaminen erotu tilallisena kokonaisuutena maisemasta. Paikoin erottuu kuitenkin maisemakuvaa rikastuttavia kyliä ja rakennuskeskittymiä, jotka sijaitsevat metsäisten selänteiden ja viljelyalueiden rajapinnassa. Kauneusarvoja on erityisesti alueen vanhimmilla kylillä, eli Immersbyllä, Massbyllä, Kallbäckellä ja Hangelbyllä, sekä merenrannalla sijaitsevalla Ängsvikenin ja Gumbostrandin rakennuskeskittymällä. Näissä rakentamisen suhde maisemaan on välitön ja vanha rakennuskanta itsessään luo kiinnostavia tilallisia kokonaisuuksia.

Maisemasta erottuu muutama tiiviimin rakennettu alue, joiden sisällä rakennukset määrittävät alueen tilallisen luonteen. Söderkullan palvelukeskus ja siihen kytkeytyvät asuinalueet muodostavat oman kokonaisuutensa, samoin kuin Hansaksen ja Eriksnäsien pientaloalueet sekä Tarapotenin yritysalue.

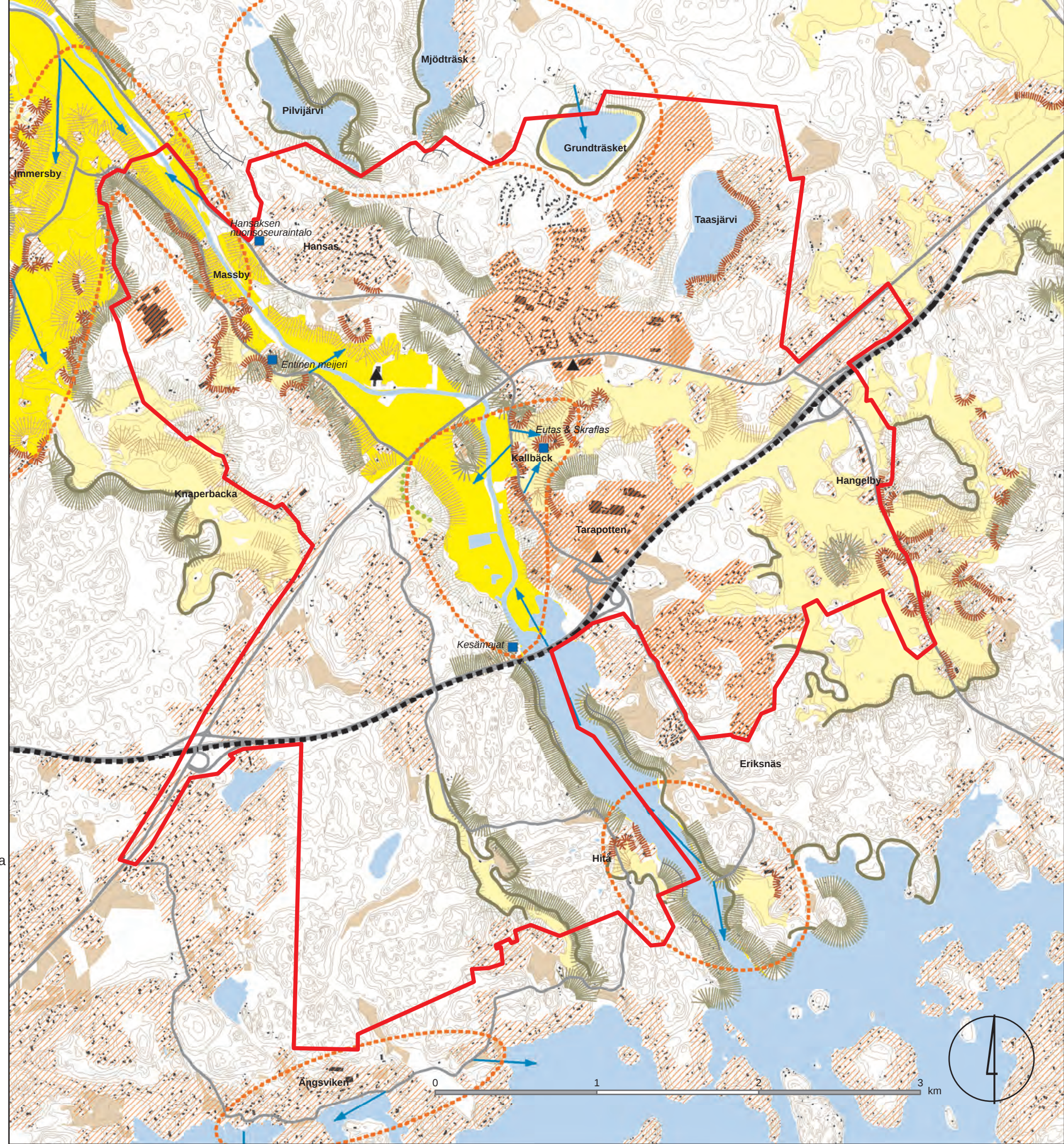
Sipoonlahden kapea suuaukko.

Sipoonjokilaakso Söderkullantieltä nähtynä.

- Kaava-alueen raja
- Ongelmapiste
- Hierarkkinen piste
- Maisemallinen kohokohta
- Näkymä
- Tärkeä avoimen tilan ja rakentamisen rajapinta
- Jyrkanne
- Puukujanne
- Visuaalinen ja toiminnallinen este
- Liikkumisen pääsuuta
- Selväpiirteinen, rakentamaton metsänreuna
- Merkittävä reunametsä**
- loiva
- jyrkkä
- Rinnepelto
- Murroslaakso
- Merkittävä avoin maisematila
- Rakentaminen**
- tiivis rakentaminen
- harva rakentaminen

Kartta 14: Maiseman tilallinen hahmo,
1:30 000

Kartanot ovat olleet näkyviä maamerkkiä, kuten näkyy Söderkullan kartano kuvassa vuodelta 1922 (SHf / Ida Kosk). Nykyään maisema on puustoisempi, eikä Söderkullan kartanokaan enää erotu maisemassa.

Söderkullan keskuksen päivittäistavaramarketit sijaitsevat näkyvällä paikalla Kallbäckin kylän arvokkaassa kulttuuriympäristössä.

Kuvan venemyymälä sijaitsee näkyvällä paikalla jokilaaksossa Söderkullan kartanon läheisyydessä. Söderkullan kartanoa ympäröivä puusto on aikoinaan ollut harvempi, jolloin kartanon ja jokilaakson välillä on avautunut näkymä. Nykyään venemyymälä sijaitsee juuri tällä näkymälinjalla.

Pääasiassa rakentaminen sijoittuu hyvin suhteessa maisemaan. Visuaalisesti ongelmallisia ovat Söderkullan keskustan kaksi viljelyalueeseen rajautuvaa päivittäistavaramarkettia sekä Tarapottenin yritysalueen teollisuuslaitokset ja varastohallit moottoritien varressa. Näitä näkyvällä paikalla sijaitsevia rakennuksia yhdistää kömpelö muoto, yksitoikkoinen julkisivu ja detaljoinnin puute, minkä vuoksi ne häiritsevät maisemakuva.

Maamerkit ja hierarkkiset pisteet

Ainoa pitkälle näkyvä maamerkki selvitysalueella on Kalkkirannan kalkkitehdas, joka näkyy etenkin merelle. Suunnistusta ja alueen hahmottamista auttavat kuitenkin ympäristöstään erottuvat, näkyvällä paikalla sijaitsevat yksittäiset rakennukset. Tällaisia ovat avoimella paikalla Kallbäckissä sijaitsevat Eutasin ja Skraffasin tilat, jotka ovat maiseman kiinnekohtia Eriksnäsintietä kuljettaessa. Sipoonlahden länsirannalla, korkealla kalliolla aivan moottoritien vieressä sijaitseva kesämaja-alueen päärakennus on toinen kiinnekohta. Alueen kolme kartanoa ovat aikoinaan olleet maiseman kiinnekohtia, mutta nykyään entiset näkymälinjat ovat peittyneet.

Maisemalliset kohokohdat

Alueella erottuu muutamia maisemallisia kohokohtia, jossa maisemassa syntyy poikkeuksellisen mielenkiintoinen maisematila useamman maisemaelementin kohdatessa. Näitä kohtia yhdistävät vaaka- ja pystyelementtien sekä avoimen ja suljetun tilan kohtaaminen, tilan selkeä rajausta ja huomiot kiinnittävät yksittäiset elementit.

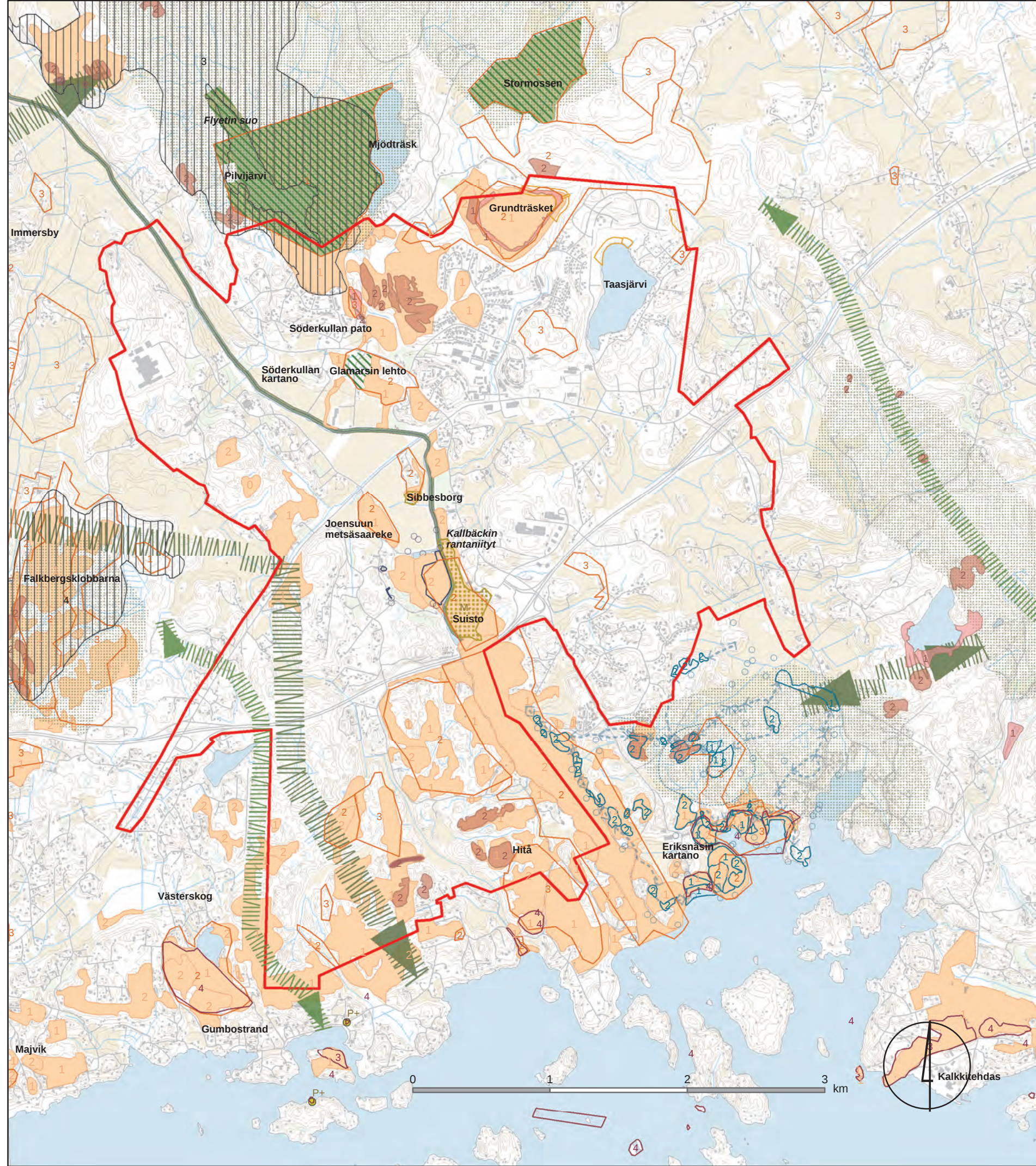
1. Immersbybäckenin laakso yhdistyy Sipoonjokilaaksoon kaava-alueen pohjoispuolella. Kohtaamispaikassaan molemmat laaksot ovat kapeita ja melko korkeiden metsäselänteiden rajaamia, minkä vuoksi ne muodostavat intensiiviset maisematilat. Immersbyn kylän perinteisenä säilynyt rakennuskanta tuo maisemaan yksityiskohtia.

2. Uusi Porvoontie, moottoritie ja murroslaakson metsäselänteet rajaavat laakeaa maisematilaa. Maisematila on ruovikon, laidunalueiden ja peltojen muodostamaa mosaiikkia, jonka halki Sipoonjoki virtaa. Itärannalla sijaitsee Kallbäckin vanha kylä rantaniittyineen. Länsirannalla pilkistää Hitän kartano, jonka edustalla nousevat pienvenesataman mastot.

3. Sipoonlahden suulla rantoja reunustavat metsäselänteet sekä paljaat rantakalliot ja -jyrkänteet. Lahdelle pilkahtavat Eriksnäsintien päärakennus ja Hitän kartanon pihapiiri. Suuaukko on koko lahden kapein kohta, minkä vuoksi maisematila tuntuu sulkeutuneelta.

4. Gumbostrandissa rantaa myötäilevältä tieltä (osalta matkaa Vainuddin tie, osalta Gumbontie) avautuu kauniita merinäkymiä. Tietä reunustavat mielenkiintoiset rakennuskeskittymät. Erityisen viehättävä on kaikilta sivuilta rajattu Ängsvikenin poukama puukujanteineen, pienvenesatamiineen ja hyvin hoidettuine rakennuksineen ja pihapiireineen.

5. Pilvijärven rannat ovat rakentamattomat. Itäranta on jyrkkä ja kallioinen, kakkärämäntyjä kasvava. Loivemmalla länsirannalla on suosittu uimaranta. Järven pohjoispäässä on pieni suo, jonne pääsee uimarannalta pitkospuita pitkin.

Kartta 15: Luontoarvot 1:30 000

2.2.2 Alueen luontoarvot

Selvitysalueen luontoa on inventoitu useissa eri yhteyksissä ja eri tahojen toimesta. Alueella on useita luonnonsuojelualueita ja Natura-alueita, joiden luontoa tunnetaan hyvin. Alueesta on tehty maakuntakaavaa palvelevia maakunnallisia selvityksiä sekä yleiskaavatasoisia, osayleiskaavatasoisia ja asemakaavatasoisia selvityksiä.

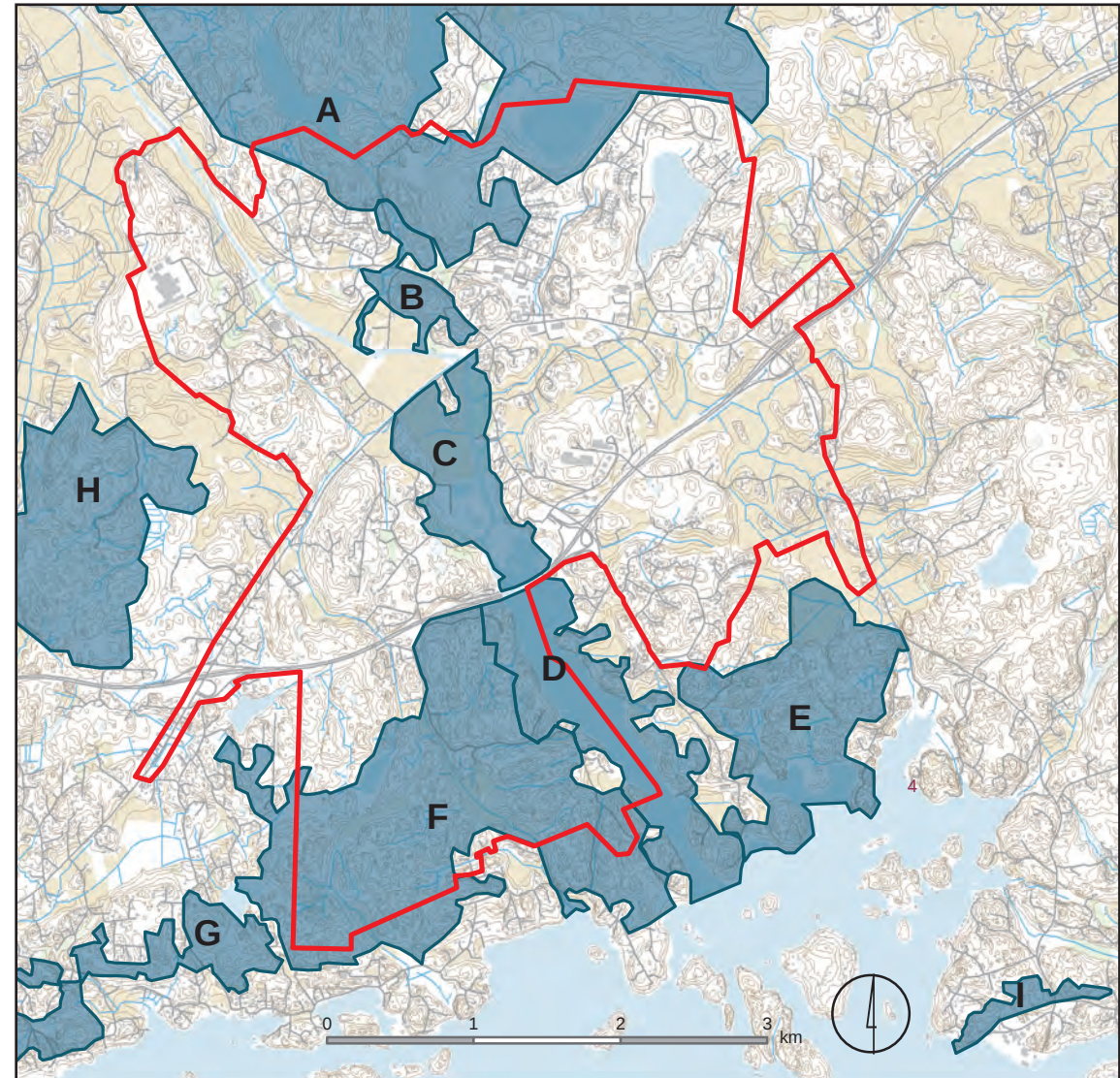
Tarkastelualueen metsät ovat monipuolisia ja paikoin iäkkäitä ja runsaslahopuustoisia. Alueen pohjoisosassa on eri suo- ja järvityyppien keskittymä. Alueella on myös joitain perinnemaisemakohteita. Luontoarvojen keskittymiin liittyy myös muita arvoja. Luontoarvot ovat omiaan lisäämään alueiden virkistys- ja maisemakuvallista arvoa. Perinnemaisemat kertovat usein pitkään samanlaisena jatkuneesta maankäytöstä, jolloin niillä on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Karttaan 15 on sijoitettu alueelta viime vuosikymmenen aikana tehdyissä selvityksissä arvokkaiksi määritellyt kohteet. Lisäksi kartassa on esitetty luonnonsuojelualueet ja Natura-alueet.

Selvitykset on tehty eri tarpeisiin, ja siksi ne poikkeavat tarkkuustasoltaan toisistaan. Osayleiskaavaa ja eteenkin asemakaavaa varten tehdyt selvitykset ovat luonteeltaan yksityiskohtaisia. Jotkut niissä esille nostetuista kohteista saattavat olla valtakunnallisesti tai seudullisesti arvokkaita, jotkut taas paikallisesti arvokkaita. Selvityksissä kohteet on usein jaettu arvoluokkiin, jotka kertovat kohteen merkittävyydestä. Tulkitsemisen avuksi oheiseen karttaan on kukin kohteen kohdalle merkitty selvityksessä kohteelle määritelly arvoluokitus.

Luontoselvityksien perusteella voidaan alueelta erottaa yhdeksän luontoarvojen keskittymää (ks. kartta 16), jolla kullakin on omat erikoispiirteensä. Nämä ovat verrattain laajoja, yhtenäisiä ja hyvin kytkeytyneitä, ja niiden muodostama verkosto tulee huomioida osayleiskaavoituksessa. Seuraavalla aukeamalla on kuvaus arvokeskittymien luontopiirteistä.

Vaikka karttatarkastelun avulla erottuukin selviä arvokeskittymiä, kannattaa muistaa, että selvityksiä ei ole tehty tasapuolisesti koko alueelta, vaan luontoa on selvitetty erityisesti kaavoitettavilta alueilta. Oheisessa kartassa luontoarvojen näennäinen puuttuminen joltain alueelta saattaa siis olla seurausta siitä, että alueetta ei ole inventoitu. Usein luontoselvityksiä tehtäessä hyödynnetään aikaisempia selvityksiä inventoitavien alueiden määrittämiseksi, jolloin inventoinnit saattavat yhä uudestaan keskittyvät samoille alueille. Sibbesborgin osayleiskaava varten ei ole tehty luontoselvitystä.

Kartta 16: Luontoarvojen keskittymät

A. Söderkullan alueen järvien, soiden ja kangasmetsien ja lehtojen aluet

Luonnoltaan monipuolisella alueella on pieniä järviä, erityyppisiä soita, kallioita, kangasmetsiä sekä pieniä lehtoja (Naturatietolomake FI0100067). Alueella on Natura-alueita ja luonnonsuojelualueita.

Alueen alavia soita ja järviä reunustavat jyrkkäpiirteiset, karut kalliot (Naturatietolomake FI0100067). Pienen tummavetisen Grundträsketin soistuneet rannat ovat sara- ja lyhytkorsinevaa (Jaakko Pöyry Infra, Maa ja Vesi Oy & Sipoon kunta 2002, s. 17). Pilvijärvi ja Mjödträsk ovat kirkasvetisiä ja karuja järviä (Naturatietolomake FI0100067). Pilvijärvi, sen pohjoispuolella sijaitseva pieni Flyetin suo ja Pilvijärven itäpuoleiset kallioiset metsät ovat sekä Natura-aluetta että luonnonsuojelualuetta. Ne ovat myös osa valtakunnallisesti arvokasta kallioaluetta, joka jatkuu pohjoiseen. Stormossenin pienehkö keidassuo, joka on pääasiassa isovarpurämettä, on alueen soista suurin. (Naturatietolomake FI0100067). Se on sekä luonnonsuojelualuetta että Natura-aluetta.

Metsät ovat pääasiassa kangasmetsiä, mutta myös lehtoja esiintyy pienialaisesti (Naturatietolomake FI0100067). Metsät ovat iäkkäitä, mutta koska niitä on ennen luonnonsuojelualueiden perustamista hoidettu talousmetsinä, on niissä lahoppuuta varsin vähän (Naturatietolomake FI0100067). Arvokkaiden kohteiden ulkopuolelle jäävät alueet ovat taimikoita, ulkoilureittien ympäristön hoidettuja metsiä tai varttunutta tai iäkästä talousmetsää (Salminen 2010, s. 78).

Alueella on varsin monipuolinen linnusto, joka koostuu vesi-, kosteikko- ja vanhahkojen metsien lintulajistosta. Alueella pesii huomattavan monia lintudirektiivin lajeja. (Naturatietolomake FI0100067)

B. Söderkullan kartanon ympäristö

Söderkullan kartanon kulttuurivaikutteinen ympäristö muodostuu kartanon puistosta ja sitä ympäröivistä tuoreista ja kallioisista metsistä. Alueen halki virtaa puro, joka saa alkunsa Pilvijärvestä ja laskee Sipoonjokeen. Alueella on kaksi pienialaista lehtojen luonnonsuojelualuet-

ta: kartanon itäpuolella sijaitsevat Glamarsin rinnelehto ja puronvarsilehto sekä Söderkullantien pohjoispuolella sijaitseva Söderkullan padon puronvarsilehto. Alueen metsät ovat luonnontilaisen kaltaisia ja iäkkäitä. Puronvarressa kasvaa rehevää, paikoin kuusivaltaista, paikoin tervaleppävaltaista lehtoa. Alueen muut metsät ovat kuusivaltaisia lehtoja, kuusivaltaista sekapuustoista tuoretta ja lehtomaista kangasta sekä kalliometsää (Salminen 2010, s.80).

Söderkullan kartanon puistossa on säilynyt korkeaksi kasvanut kuusiaita, tammia ja lehmukia, eri lehtikuusia ja isotuomipihlaja-ryhmiä. Puisto on rapistunut ja osa vanhasta puustosta, varsinkin koivut, ovat huonossa kunnossa. (Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy & Ympäristötoimisto Oy 2006, 2006s. 24)

Glamarsin rinnelehto on jyrkkärinteistä, varjoisaa, vanhaa kuusikkoa jonka seassa kasvaa lehtipuita. Pensaskerroksessa kasvaa muun muassa pähkinäpensaita ja kuusamaa. (Haavisto & Lempinen 1999, sit. Salminen 2010, s.80) Kukkulan laki on avokalliota, jossa kasvaa mäntyä, katajaa ja paljon tamentaimia (Ympäristötutkimus Oy Metsätähti 1991, sit. Salminen 2010, s.80). Puronvarsilehto sijaitsee rinteen alapuolella Pilvijärvestä virtaavan puron varressa. Se on valoisaa, ryteikköistä lehtoa, jonka valtapuulaji on kuusi. Joukossa kasvaa muun muassa isoja tuomia ja muutama kookas tervaleppä. Puronvarsilehdossa kasvaa runsaasti erilaisia pensaita, muun muassa mustaherukkaa, pähkinäpensasta, kuusamaa ja lumimarjakanukkaa. (Ympäristötutkimus Oy Metsätähti 1991 ja Haavisto & Lempinen 1999, sit. Salminen 2010, s.80)

Söderkullantien pohjoispuolella sijaitsevan pienialaisen Söderkullan padon puronvarsilehto on sekin kuusivaltaista sekametsää. Pähkinäpensaana ja tammen esiintyminen tekee kohteesta arvokkaan. Metsämaa on paikoin pahasti kulunutta. (Ympäristötutkimus Oy Metsätähti 1991, sit. Salminen 2010, s.80)

C. Sipoonjoen suisto

Moottoritien ja Uuden Porvoontien rajaama alue, joka muodostuu ruokoluhtaisista kosteikkoalueista, erilaisista laidunalueista sekä

Sibbesborgin ja Joensuun osaksi jalopuustoisista metsäsaarekkeista (Salminen 2010, s. 74). Sipoonjoki on Natura 2000 -aluetta.

Joen itäpuoleisia nautakarjan laidunalueita on Suomen ympäristökeskuksen ja Uudenmaan ympäristökeskuksen inventoinneissa arvioitu maakunnallisesti arvokkaiksi (M+) perinnetähtäimiksi. Joen itäpuolella jokeen ja suistoon rajautuu rantaniittyjä, jotka ovat osittain ruovikkoisia. Niitä reunustavat pieni rinnenäitty ja kapea metsälaidun. Metsälaidun on lehtomaista sekametsää ja tervaleppäkorpea. Alue on määriteltä maishallituksesta komeaksi ja kasvillisuus ainakin paikoin melko edustavaksi. (Pykälä & Bonn 2000, s. 290) Alueella on suuria maisemakuullisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja.

Sibbesborgin linnavuorella kasvaa kookkaita tammia ja niiden aluskasvillisuudessa lehtolajeja (Ympäristötutkimus Metsätähti 1991, s. 77 sit. Salminen 2010). Sibbesborgin etelään aukeava rinne on arvioitu maakunnallisesti arvokkaaksi (M-) perinnetähtäimiksi (Pykälä & Bonn 2000, s. 289). Rinteen kalliohyllillä on kallioketokasvillisuutta ja hietakastikkavaltaista kuivaa näittyä. Myös Joensuun metsäsaarekkeella kasvaa järeeä tammia sekä haapaa, saarnea ja vaahteraa. Kasvillisuus on monimuotoista varsinkin etelään avautuvalla kalliolle. (Enviro Oy 2004, s. 76, sit. Salminen 2010).

Sipoonjoen yläjuoksun varsin luonnontilaisina säilyneet sivu-uomat ovat tarjoavat elinympäristön meritaimenen alkuperäiskannalle. Sipoonjoki on yksi neljästä Suomen puolella Suomenlahteen laskevasta joesta, jossa luontaisesti lisääntyvää alkuperäistä meritaimenkantaa on jäljellä. (Naturatietolomake FI0100086)

D. Sipoonlahden metsäiset rannat

Sipoonlahden rannat ovat lähes rakentamattomia, mikä on Uudellamaalla harvinaista. Sipoonlahtea reunustavat iäkkäät, luonnontilaisen kaltaiset tai luonnontilaiset kalliometsät, kangasmetsät, lehdot ja jalopuumetsiköt sekä korkeat, suoraan mereen putoavat kalliojyrkänteet. Rantaan ulottuu muutamia peltoja. Lahden länsirannalla metsä on monesti runsaslahopuustoista ja puusto paikoin hyvinkin vanhaa. Itärannalla on metsälaitumia. (Salminen 2010,

s. 55-61)

E. Eriksnäsän kartanon ympäristö

Eriksnäsän kartanon ympäristö muodostaa monipuolisen kokonaisuuden, johon kuuluu erilaisia luontotyyppiejä: alueella on niin jalopuumetsää, lehtoja, luhtia kuin iäkkäitä, luonnontilaisen kaltaisia kangas- ja kalliometsiäkin. Kartanon yhteydessä on puisto, peltoja ja hevoslaitumia. Alueen luontotyyppikokonaisuudet ovat riittävän laajoja ylläpitämään monimuotoista lajistoa (Faunatica Oy 2012, s.13). Alueella pesii rauhoitettu kalasääski (Faunatica Oy 2012, s.8).

Rannoilla vuorottelevat topografiaa muokanneet metsätyypit. Sieltä löytyy kosteampia metsätyyppejä, kuten tuoretta kangasta, tuoretta ja kosteaa lehtoa ja korpilaikkuja, sekä kuivempaa sekametsää ja kalliometsää. Paikoin rannassa on myös kalliojyrkänneitä ja jalopuumetsikköä. Rantametsät ovat pitkälti luonnontilaisen kaltaisia. Kartanon itäpuolella sijaitsevan lahdenpohjukan rannat ovat alavia merenrantaniittyjä tai ruokoluhtia. Niityt ovat osittain laidunnettuja. (Salminen 2010, s. 60-61)

Etäämmällä rannasta on pienialaisesti luonnontilaisen kaltaista tuoretta ja lehtomaista kangasta ja kalliometsää (Salminen 2010, s. 60). Muutoin rannasta etäämmällä sijaitsevat metsät ovat metsätalouden piirissä, mikä on heikentänyt niiden luontoarvoja (Faunatica Oy 2012, s.13).

Eriksnäsän kartanon puutarhassa on vanha kookas luonnonpuusto. Metsiköissä kasvaa pääasiassa mäntyä ja rannoilla tervaleppää. Näiden lisäksi kasvaa monilajista kulttuuriperäistä puustoa. (Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy & Ympäristötoimisto Oy 2006, 2006s. 4)

F. Hitån ja Västerskogin monipuoliset metsät

Vaihteleva, pienipiirteinen ja kivikkoinen topografia on synnyttänyt Sipoonlahden länsipuolelle eri metsätyyppien mosaikin; alueelta löytyy muun muassa saranevaa, kangasrämettä, lehtoa, tuoretta kangasta, kuivaa kangasta, kalliomet-

sää ja kalliojyrkänteiden alusmetsiä. Alueen metsäkuviot ovat monesti luonnontilaisen kaltaisia tai luonnontilaisia ja paikoin iäkkäitä ja runsaslahopuustoisia. Monin paikoin metsässä on kalliojyrkänteistä. (Salminen 2010, s. 55-59) Arvokkaiden metsien vyöhyke jatkuu rannikon suuntaisena aina Majvikiin.

G. Gumbostrandin metsät

Kaava-alueen länsireunalta, Gumbostrandista alkaa rannikon suuntainen arvokkaiden metsien vyöhyke, joka jatkuu Majvikiin saakka. Nämä metsäalueet kytkeytyvät idässä Hitän ja Västerskogin alueen arvokkaisiin metsiin. Metsäalueet sijaitsevat melko tiiviin rakentamisen lomassa.

Metsäalueet muodostavat monimuotoisen, hyvin monesta metsätyypistä koostuvan vyöhykkeen. Alueelle mahtuu avointa ja harvapuustoista kalliomaata, kuivahkoa, tuoretta ja lehtomaista kangasta, puronvarsilehtoa sekä rehevää ja keskirehevää korpea. Linnanträskin koillisrannalla on suo, joka muodostuu ruokoluhdasta ja ruokovaltaista maaduntanevasta ja kivennäismaan reunassa luonnontilaisesta sara-rameesta ja lyhytkorsirameesta.

Karttaan merkityt arvokohteet ovat pääosin luonnontilaisen kaltaisia. Läntisimmät alueet ovat lisäksi runsaslahopuustoisia. Näiden ulkopuoliset alueet ovat pääosin talousmetsiä. (Salminen 2010, s. 54, 60, 62)

H. Falkbergsklobbarna

Falkbergsklobbarna on valtakunnallisesti arvokas kallioalue. Noin 110 hehtaarin kokoinen kallioinen selänne rajautuu lännessä murtumalinjaan, eli Immersbyn jokilaakson. Moottoritie katkaisee alueen etelästä. (Husa & Teeriaho 2004b, s. 40)

Alueen arvot ovat osittain maisemallisia – alue kohoaa korkeana jokilaaksosta katsottuna, jossa jäätikön hioma pystyseinämä on enimmillään 20 metriä korkea. Länsireunalla pienen Vägaträskin itärannalla kohoaa noin 40 metriä korkea kalliorinne kaksivaiheisena jyrkänteenä. Lakiosa on paikoin hyvin avointa silokallioista

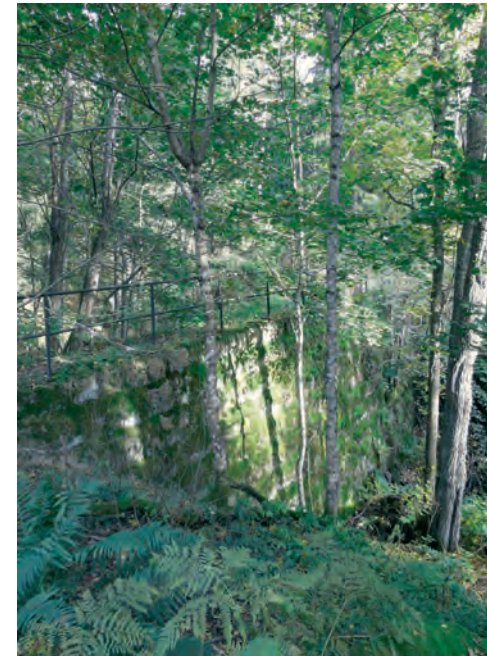
harvaa kalliomännikköä. Laakeiden silokallioselänteiden matalat painanteet ovat osittain moreenin tai lajittuneempien hiekkakerrosten peitossa tai hieman soistuneita.

Kallioalueen länsijyrkänteet ovat karuja ja sammaleisia. Niillä kasvaa runsaasti muun muassa kalliopalmikkosammalta ja laakasamalia. Laella kasvaa karua poronjäkälikkää, kuhmujäkälää ja kalliokioloa. Jyrkänteen tyvet ja terassit ovat puustoisia. Paikoin on pienialaisia haavikoita sekä Vägaträskin rannassa pienialaisen tervaleppäryhmä. Länsirinteen tyven kasvillisuus on paikoin lehtoista. Osa länsijyrkänteen alla olevasta lehdosta on avohakattu. (Husa & Teeriaho 2004b, s. 40) Kokonaisuutena kallioalueiden kasvillisuus on verraten tavanomaista ja metsäalueet pääosin talousmetsäkäytössä.

Kallioalueen koillisosassa sijaitsee Lyftenkyrkan-nimellä kutsuttu, useista suurista kivenjätkäleistä syntynyt luolakompleksi. Kallioalueen kasvillisuus on tavanomaista niukkaa kalliokasvillisuutta. Puusto on matalaa ja harvaa. Yleisin puulaji on mänty ja muita ovat muun muassa kataja, haapa, pihlaja. (Jaakko Pöyry Infra, Maa ja Vesi Oy & Sipoon kunta 2002, s. 22) Luolakompleksi on luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu (Jaakko Pöyry Infra, Maa ja Vesi Oy & Sipoon kunta 2002, s. 7).

I. Kalkkiranta

Kalkkirannan metsäalueilla kalkkikaivoksen pohjois- ja lounaispuolella leviää tehtaalta ympäristöön kalkkipölyä. Tämä saa harvinaisia lajeja viihtymään alueella. Tästä esimerkkinä on kaivoksen läheisillä kallioilla kasvavat kalkkisammalet, kaivoksen läheisyydessä kasvavien mäntyjen ja kuusien haavankeltajäkälä, jota normaaliolosuhteissa ei kasva hapankaarnaisilla havupuilla, ja kosteasta kalliopainanteesta löytynyt suuri nuijasaran kasvusto. Kalkkirannan kaivoksen ympäristö on lajistollisesti arvokkaampia alueita Sipoossa. Arvokkain osa on tehdasalueen yläpuolella. (Ympäristötutkimus Oy metsätahti 1992, sit. Salminen 2010).

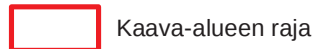
Söderkullabäckenin purolehto ja pato.

Pilvijärvi ja Flyetin suo (EH).

Keto Kallbäckenissä.

Kaava-alueen raja

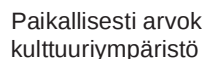
Arvokkaat kulttuuriympäristöt

RKY-alue
(Museovirasto)

Maakunnallisesti arvokas
kulttuuriympäristö
(Uudenmaan liitto)

Paikallisesti arvokas
kulttuuriympäristö
(Sipoon kunta, Arkkitehtitoimisto Lehto
Peltonen Valkama Oy &
Ympäristötoimisto Oy)

Arvoluokka 1

Arvoluokka 2

Arvoluokka 2-3

Arvoluokka 3

Muinaisjäännökset

(Museovirasto)

● Kiinteä muinaisjäännös

■ Muinaisjäännösalueet

● Mahdollinen muinaisjäännös

● Löytöpaikka

○ Poistettu kiinteä muinaisjäännös

Rakennusperintökohteet

Paikallisesti arvokas
rakennus

(Sipoon kunta, Arkkitehtitoimisto Lehto
Peltonen Valkama Oy &
Ympäristötoimisto Oy)

■ Arvoluokka 1

■ Arvoluokka 1-2

■ Arvoluokka 2

■ Arvoluokka 2-3

▲ Paikallisesti arvokas
rakennus

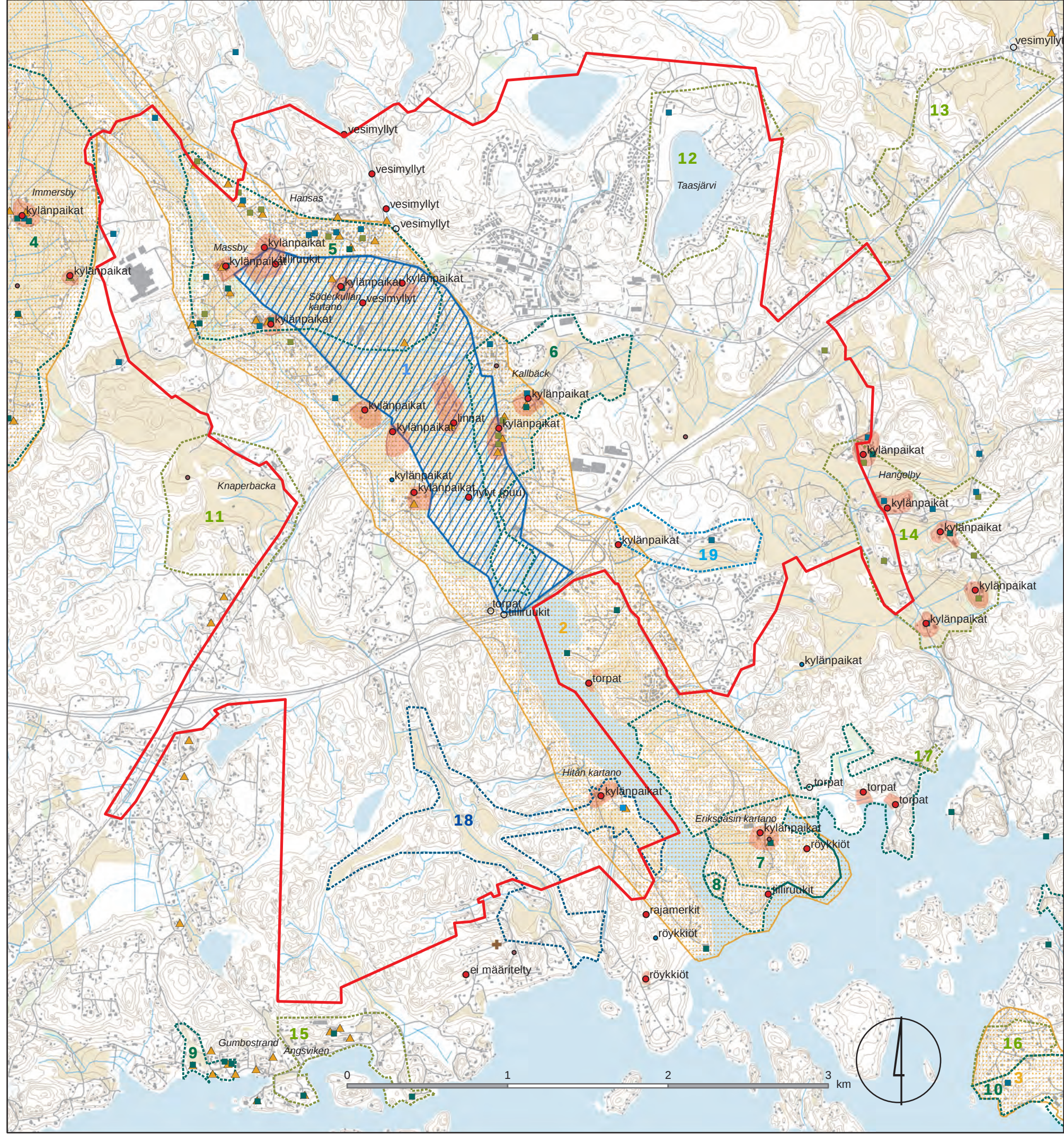
(Sipoon kunta & Jaakko Pöyry Infra)

Muu kohde

(Museovirasto)

✚ Luonnonmuodostuma:
nk. Lemminkäisen temppeli

Kartta 17: Aikaisemmissa inventoinneissa
todetut historiallisesti arvokkaat kohteet
1:25 000

2.2.3 Alueen kulttuurihistorialliset arvot

Tässä kappaleessa tutustutaan alueen kulttuurihistoriallisiin arvoihin. Ensin esitellen aikaisempien alueen kulttuuriympäristöä käsittelevien inventointien ja selvityksien tuloksia. Tämän jälkeen teen aikaisempien selvityksien, tarkastelualueen keskeisten historiallisten vaiheiden (ks. liite 4) sekä maastokäyntien perusteella arvion siitä, mitkä ovat Sibbesborgin osayleiskaavoituksen kannalta keskeiset maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot.

Olen myös laatinut tarkempia tarkasteluja tietyistä kaava-alueelle sijoittuvista osa-alueista. Tarkennusalueet on valikoitu kaavoituksen aikana ilmenneiden tarpeiden perusteella. Niihin voi tutustua liitteessä 6.

Aikaisemmissa inventoinneissa todetut kulttuurihistorialliset arvot

Tarkastelualueen kulttuuriympäristöllä on todettu olevan niin valtakunnallisia kuin maakunnallisia arvoja. Alueen paikallisesti arvokkaita kulttuuriympäristöjä samoin kuin historiallisia muinaisjäänköksiä on inventoitu yleiskaavoituksen yhteydessä. Rakennusperintöä on inventoitu yleiskaavoituksen ja Söderkullan aikaisemman osayleiskaavoituksen yhteydessä.

Tarkastelualueen aikaisemmin todetut kulttuurihistorialliset alueet liittyvät pääasiassa Sibbesborgin muinaislinnaan ja sitä ympäröivään maisemaan sekä maaseudun kulttuurimaisemaan.

Arvokkaat kulttuuriympäristöt

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö:

Sibbesborgin keskiaikainen linnasaari ja Sipoonjokilaakson viljelymaisema (1) on Museoviraston inventoinneissa määritelty valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (RKY). Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

velvoittavat huomioimaan RKY-alueet maankäytön suunnittelussa (Härö 2010, s. 6).

Museoviraston mukaan poikkeuksellisen arvokkaaksi linnasaaren tekee se, että se on säilynyt hylkäämisensä jälkeen lähes täysin koskemattomana. Museoviraston mukaan Sibbesborgin merkitystä lisää Sipoonjoen suun maisemassa yhä selkeästi havaittavissa oleva keskiaikainen kerrostuma, eli linnasaaren ympärillä avautuva vuosisatoja viljelyksessä ollutta Sipoonjokilaakson peltomaisema sekä Sibbesborgin koillispuolella sijaitsevaa Söderkullan entinen latokartano. (Museovirasto c)

Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö:

Uudenmaanliitto on vuonna 2012 määritellyt Uudenmaan maakunnan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt. Tämän diplomityön tarkastelualueelle osuu kaksi maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä, nimittäin Sipoonjokilaakson kulttuurimaisema ja Kalkkirannan teollisuusalue. Saaristossa tarkastelualueen eteläpuolella sijaitsee kolmas alue, joka

Sibbesborgin arvoituksellinen linnasaari

Uuden Porvoontien eteläpuolella, lähellä Sipoonjoen suuta, peltojen ympäröimällä kallioisella kumpareella sijaitsee jäänteet varhaiskeskiaikaisesta linnasta. Linnasaari on muinaismuistolain suojelema. Linnasaari ja sitä ympäröivä jokilaakson viljelymaisema on määritetty valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Museovirasto on Sibbesborgin osayleiskaavoituksen ohjauksessa painottanut, että muinaislinnan lisäksi on kaavoituksessa turvattava myös viljelymaiseman säilyminen ja suhde keskialjalta lähtöisin oleviin kyliin.

Linnan rakentamisen on arveltu tapahtuneen 1200–1300-luvulla tai mahdollisesti jo 1100-luvulla. Nimi Sibbesborg on luultavasti myöhäisempää perua (Enbom, Lindroos, Sjöholm 2004, s. 16). Tällöin Sipoonlahti ulottui linnalle asti ja linna sijaitsi saaressa. Linnasta käsin on aikoinaan ollut mahdollista katkaista yhteys Sipoonlahden ja Sipoonjoen välillä. (Museovirasto 2001, s. 42)

Linna on sijainnut saaren eteläkärjessä, jossa jyrkät kallioiset rinteet ovat tarjonneet suotuisat lähtökohdat puolustukselle. Niemenkätki on erotettu muusta saaresta vallihautojen ja maavallien avulla. Nykyään linnoituksesta on näkyvissä enää pohjois- ja luoteispuolta kiertävät kaksi vallihautaa ja maavallia. Vallit ovat madaltuneet ajan kuluessa ja ulompi valleista on osittain tuhoutunut pelto- ja muokkauksessa. (Museovirasto 2001, s. 42) Ulommassa vallihaudassa kasvaa kookkaita tammia.

Linnaa on tutkittu hyvin vähän, minkä vuoksi sen rakenteista ei ole paljoakaan tietoa. Kaivauksia tehtiin vuonna 1909, koekaivauksia vuonna 1985 ja paalutuksia tutkittiin vuonna 1993. (Enbom,

Lindroos, Sjöholm 2004, s. 17) Alueen kasvillisuutta on tutkittu historiatutkimuksen näkökulmasta vuonna 1983.

Ainakin linnan perustukset ovat olleet tiilirakenteiset. Ne ovat olleet noin 20 metriä pitkät ja 12–14 metriä leveät, ja jaettu kahteen osaan tiilimuurilla. Rakennukseen on mahdollisesti liittynyt myös torni tai porttirakenne. (Museovirasto 2001, s. 42) Estääkseen vastustajien pääsyä liian lähelle linnoitusta on niemenkärkeä ympäröity puisella paalutuksella. Toinen paalutus on kulkenut saaresta Kallbäckin rantaan ja katkaissut tällä tavalla Sipoonjoen suuaukon. (Enbom, Lindroos, Sjöholm 2004, s. 17)

Linnan syntyhistoria jää arvailujen varaan. Löydöt alueelta viittaavat siihen, että linna on ollut käytössä ainakin 1300-luvun jälkipuoliskolla. Sibbesborgin kaltaisia linnoja rakennettiin keskiaikaisessa Ruotsissa 1200-luvun puolivälin ja 1400-luvun alun välisenä aikana. (Museovirasto c) Mahdollisesti Sibbesborg on ollut yksi ruotsin kuninkaan Albrekt Mecklenburgilaisen 1300-luvun loppupuolella rakennetuista linnoituksista, joita päätettiin purkaa hänen tultuaan syrjäytetyksi valtaistuimelta (Museovirasto 2001, s. 42). Toisaalta se voisi myös olla Porvoon voutikuntaa 1300-luvun lopulla hallinneiden Bo Jonsson Gripin ja Jacob Abrahamssonin rakennuttama. Sibbesborg on myös hyvä ehdokas 1390-luvun puolivälin tienoilla kahdesasiakirjassa esiintyväksi Wartholmin linnaksi. (Museovirasto c) On myös esitetty, että Sibbesborgin linna olisi varhaisempi, tanskalaisten ristiretkeläisten 1100–1200-luvulla rakentama (Museovirasto 2001, s. 42).

Paikallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt

Tämä yhteenveto perustuu Arkkitehti-toimisto Lehto Peltonen Valkama Oy:n ja Ympäristötoimisto Oy:n vuonna 2006 laatimaan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvitykseen, johon kohteiden yhteydessä mainitut sivunumerot viittaavat.

- Luokka 1 ja 1–2: Kaava-alueen arvokkaimpia kohteita, joiden joukosta saattaa löytyä valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita kohteita.
- Luokka 2: Sisältävät luokkien 1 ja 1-2 ominaisuuksia, kuitenkin säilyneisyytensä ja esteettisen arvonsa suhteen jonkin verran vähäisemmässä määrin. Paikallinen merkitys.
- Luokka 3: Alueet ja kohteet ovat ylittäneet inventointikynnyksen, mutta niitä ei ole kuitenkaan nähty aiheelliseksi arvottaa.

Arvoluokka 1

- Immersbyn viljelylaakso (4). Alueen arvot liittyvät maiseman monipuolisuuteen ja säilyneisyyteen. Tilat näkyvät kauas ja sijaitsevat joko korkealla laaksonrinteillä tai laakean peltolaakson vieressä. Peltoja rytmittävät ladot. (s. 17)
- Söderkullan kartano ja Massbyn viljelylaakso (5). Alueen arvot liittyvät kartanoon ja sen puistoon, viljeltyyn jokilaaksoon, muutamiin Söderkullan tien pohjoispuolella sijaitseviin kartanolle kuuluneisiin rakennuksiin sekä Lill-Massbyn kylään. (s. 24)
- Kallbäckin viljelylaakso (6). Alueen arvot liittyvät vanhoihin pihapiireihin, peltoihin, rantaniittyihin ja metsälaitumiin sekä kiemurtelevaan tielinjaukseen. (Arkkitehti-toimisto Lehto Peltonen Valkama Oy & Ym-

päristötoimisto Oy 2006, 2006s. 18)

- Eriksnäs (7). Alueella arvokasta on kartano ja siihen liittyvä monipuolinen kartanopuisto, pihapiirin muut rakennukset kuten tuulimylly, kookas puusto, rantakalliot ja laajat rakentamattomat alueet. (s. 4)
- Viksund/Sävelniemi (8). Rakennustaiteellisesti arvokas huvila vuodelta 1888 (s. 56).
- Gumbostrand (9). Alueella on rakennushistoriallisia ja paikallishistoriallisia arvoja sekä kauneusarvoja. (s. 50)
- Kalkkirannan tehdas (10). Alueen arvot liittyvät toiminnan pitkään historiaan ja siitä kertoviin vähäisiin rakennuksiin ja rakenteisiin. (s. 55)

Arvoluokka 1-2:

- Knaperbacka – Kavelkärr (11). Alueella arvokasta on peltolaakso, joka on metsien rajaama ja suuria kuusia kasvavien puusaarekkeiden jäsentämä ja jonka läpi avautuu pitkä näkymä. (s. 26)
- Taasjärven rannat (12). Alueella arvokasta on järven itärannalla sijaitseva poikkeuksellisen varhainen, 1930-luvulta alkaen rakentunut lomamökki-alue. (s. 25)
- Rytarkärr ja Saviäkern (13). Alueen arvot liittyvät viljelymaisemaan ja pihapiireihin. (s. 9)
- Hangelbyn viljelylaakso (14). Alueen arvot liittyvät pienpiirteisesti vaihtelevaan viljelymaisemaan, jonka kumpareilla sijaitsee vanhoja pihapiirejä sekä mutkitteleviin sivuteihin. (s. 8)
- Hartwallin alue Ängsviken (15). Alueen arvot liittyvät hopeapajujen rajaamaan rantatiehen, rantamaisemaan ja paikallishistoriallisesti arvokkaaseen entiseen teollisuusalueeseen,

jossa nykyään toimii kulttuurikeskus. (s. 52)

- Kalkkirannan asuinalue (16). Alueen arvot liittyvät kalkkitehtaan työntekijöiden 1940–50-luvulla rakentamaan omakotitaloalueeseen. (s. 56)
- Kapellbacka (17). Alueella arvokasta puutarhamainen luonnonkaunis notkelma (s. 55)

Arvoluokka 2:

- Hitän kartanomaisema (18). Alueen arvot liittyvät jylhässä maisemassa Sipoonlahden rannalla sijaitsevaan kartanoympäristöön. Itse kartano on palanut, mutta muita rakennuksia, mutkitteleva tielinjaus ja jäänteitä puutarhasta on säilynyt. (s. 15)

Arvoluokka 2-3:

- Stor-Rödslan (19). Alueessa arvokasta on viljelymaisema (s. 5).

ilmentää Helsingin höyrylaivareittien kesä-huvila-asutusta.

Sipoonjokilaakson kulttuurimaiseman (2) aluerajaus ulottuu rannikolta Nikkilään asti ja pitää sisällensä myös Immersbybäckenin jokilaakson aivan kaava-alueen länsipuolella. Alueen arvona on vuosisatoja muuttumattomana säilynyt kulttuurimaisema. Perusteluissa mainitaan muun muassa 1400-luvulla tunnettuja kyliä, joiden rakenne hyvin säilynyt, vanhoja kartanoita ja 1300-luvun jälkipuoliskon linnan jäänteet.

Kalkkirannan teollisuusalueen (3) arvoiksi nimetään 1900-luvun alkupuolen tehdasalue ja siihen liittyvä asuinalue.

(Uudenmaanliitto 2012, s. 121)

Paikallisesti arvokas kulttuuriympäristö:

Yleiskaavaa varten tehdyssä kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksessä on tarkastelualueelta tunnistettu 16 paikallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä. Viereisessä yhteenvedossa on lyhyesti esitelty näiden alueiden arvot.

Muinaisjäännökset

Alueen muinaisjäännöksistä merkittävin on Sibbesborgin muinaislinna. Museovirasto on kaavatyöhön liittyvissä lausunnoissaan ja kommentissaan painottanut Sibbesborgin linnasaaren ympäristön merkitystä (Tiitinen 5/2014; Sibbesborgin osayleiskaava, MRL 66 §:n mukainen aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu 10/2013): linnavuori ja Sipoon jokilaakson peltomaisema muodostavat yhdessä kokonaisuuden, ja linnan kontekstin ymmärtämisen kannalta on olennaista, että ympäröivä viljelymaisema säilyy avoimena.

Valtaosa alueen muinaisjäännöksistä on ajoitettu historialliselle ajalle. Nämä ovat pääosin keskiaikaisia tai uuden ajan kylätontteja sekä entisten torppien ja vesimyllyjen sijaintipaikkoja. Joukossa on

myös kourallinen esihistoriallisia kohteita: pronssikautisia rökkiöitä Hitän niemessä ja kivi- ja pronssikautinen asuinpaikka Gumbostrandissa. Lisäksi alueelta on tehty muutamia kivilähtöisiä irtolöytöjä.

Rakennusperintö

Sipoon yleiskaavan tarpeisiin laadittu Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksessä (Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy & Ympäristötoimisto Oy 2006, 2006) on kiinnitetty huomiota etenkin maaseudun perinnerakentamiseen. Selvitysalueen arvokkaiksi esitetyistä kohteista valtaosa on asuintaloja: maalaistaloja ja torppia piha-piireineen sekä muutamia huviloita ja kartanoita. Joukossa on myös joitain julkisia rakennuksia, kuten kyläkouluja, rukoushuoneita, seuraintaloja ja vapaapalokunnan paloasemia.

Esitetyt kohteet ovat selvityksen kuvien ja kohdekuvailujen perusteella pääosin säilyneet perinteisessä asussa. Koska selvityksessä on kuitenkin arkkitehtonisten arvojen lisäksi arvioitu myös historiallisia ja ympäristöllisiä arvoja, on mukaan valikoitunut myös sellaisia kohteita, joissa arkkitehtoniset arvot ovat vähentyneet julkisivumuutosten myötä.

Söderkullan alueen luonto- ja maisemaselvityksessä (Jaakko Pöyry Infra, Maa ja vesi & Sipoon kunta 2002) on niin ikään osoitettu alueen arvokasta rakennuskantaa. Tähänkin on valikoitunut mukaan pääosin perinnerakentamista edustavia kohteita.

Molemmista selvityksistä puuttuu joitain alueen rakennustaiteellisesti ja paikallishistoriallisesti arvokkaimmista rakennuksista. Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksestä huomiota kiinnittää Joensuun kartanon puuttuminen, Söderkullan alueen luonto- ja maisemaselvityksestä taas Viksundin huvilan puuttuminen.

Vaikka alueen kaikki arvokkaat rakennukset eivät olisikaan huomioitu kyseisissä selvityksissä, erottuu niiden perusteella kuitenkin oheisesta kartasta ne keskittymät, joissa seudulle tyypillistä perinteistä rakennuskantaa on säilynyt. Molempien selvitysten rakennukset sijoittuvat pääasiassa Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksessä määritettyjen paikallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen rajausten sisäpuolelle.

Oheisesta kartasta puuttuu Västerskogin ja Boxin alueiden rakennusperintö. Kyseiset alueet eivät sisällyneet Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvitykseen eikä Box kokonaisuudessaan sisältynyt myöskään Söderkullan alueen luonto- ja maisemaselvitykseen. Näistä alueista on laadittu erilliset rakennusperintöselvitykset, mutta niihin ei ole tässä työssä tutustuttu, koska alueet jäävät varsinaisen kaava-alueen ulkopuolelle.

Kylätontit ovat muinaisjäännöksiä

”Keskiajan ja uuden ajan alun kylätonteista pidetään kiinteinä muinaisjäännöksinä ensisijaisesti vain niitä, jotka ovat joko kokonaan tai merkittävältä osaltaan autioituneita. Jälkimmäisissä tapauksissa tontti on autioitunut siten, että vain sen jollain puolella on nykyään rakennuksia.

Enemmistö Sipoon keskiaikaisista kylätonteista on edelleen käytössä. Tällaiseen kylätonttiin voidaan suhtautua muinaisjäännöksenä silloin kun sitä kohtaa huomattava tai totaalinen maankäytön muutos. Jos asutulla kylätontilla törmätään kaivuutöiden yhteydessä vanhojen rakennusten jäännöksiin tai kulttuurikerroksiin, tulee kaivaminen välittömästi keskeyttää ja ilmoittaa havainnoista Museovirastoon.” (Suhonen 2007, s. 17)

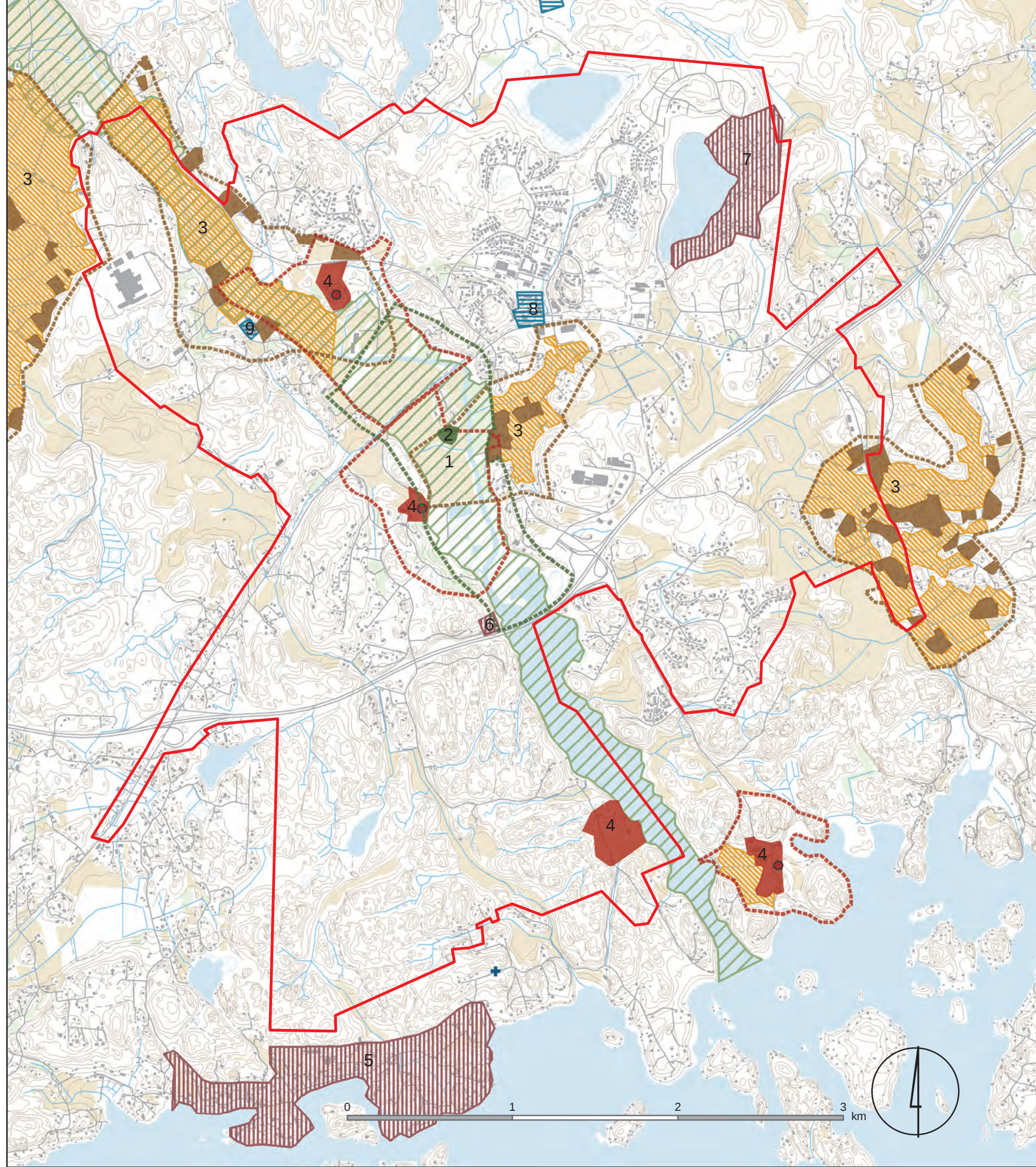
Sibbesborgin linnasaari vuonna 1916. Jyrkät kalliorannat olivat hyvä lähtökohta puolustusrakenteelle. (SHf / A. Hackman)

Söderkullan kartano

- Kaava-alueen raja
- Keskiaikainen linnoitus**
- Muinaislinnan sijaintipaikka
- Muinaislinnan ymmärtämisen kannalta avoimena säilytettävä ympäristö
- Kartano**
- Kartanon päärakennus
- Kartanon pihapiiri
- Kartanoympäristöön vaikuttava alue
- Alkujaan keskiaikaiset kylät**
- Maalaistalon pihapiiri
- Kyläympäristöön vaikuttava alue
- Kylän/kartanon kannalta merkittävä avoin tila
- Lomailukulttuuriin liittyvä ympäristö
- Muu paikallishistoriallisesti merkittävä ympäristö
- Murroslaakso, merkittävä alueen asuttamishistoriassa
- Muu kohde

Kartta 18: Sibbesborgin osayleiskaavoituksessa huomioitavat kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet 1:25 000

Kaavoituksessa huomioitavat kulttuurihistoriallisten arvojen tiivistymät

Alueen historiallisen kehityksen tarkastelun, aikaisempien inventointien ja maastohavaintojen perusteella olen muodostanut näkemyksen siitä mitkä selvitysalueen kohteet ovat kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaita ja tulisi osayleiskaavoituksessa huomioida.

Kohteiden kulttuurihistoriallisen arvon määrittämiseksi olen käyttänyt kriteeristöä, joka perustuu Ruotsin museoviranomaisen rakennusten kulttuurihistoriallisen arvon arviointiin kehittämään kriteeristöön (Unnerbäck 2002) sekä Tukholman kaupunginmuseon puistojen ja viheralueiden kulttuurihistorialliseen arviointiin kehittämään kriteeristöön (Stockholms stadsmuseum 2011).

Kriteeristö kulttuurihistoriallisen arvon määrittämiseksi

Kriteeristössä kulttuurihistoriallinen arvo on jaettu osa-arvoihin, jotka ovat joko ensisijaisia tai vahvistavia.

Ensisijaiset osa-arvot ovat ne, jotka tekevät elementistä säilyttämisen arvoisen. Ne jakautuvat **dokumenttiarvoihin**, jotka liittyvät kohteen kykyyn viestittää tietoa historiasta, sekä **kokemuksellisiin arvoihin**, jotka liittyvät niihin kokemuksiin, mitä kohde välittää.

Ensisijaisia osa-arvoja ovat:

- Maankäytönhistoriaan liittyvät arvot
- Yhteiskuntahistoriallinen arvo
- Henkilöhistoriallinen arvo
- Rakennushistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo
- Kulttuurihistoriallinen jatkuvuus
- Vaikutus ympäristökokonaisuuteen
- Identiteettiarvo

Vahvistavat osa-arvot eivät itsessään tee kohteista arvokkaita, mutta yhdistettyinä ensisijaisiin arvoihin ne vaikuttavat keskeisesti kohteen kulttuurihistorialliseen arvoon.

Vahvistavia osa-arvoja ovat:

- Autenttisuus
- Pedagoginen arvo
- Harvinaisuus
- Edustavuus

Osa-arvojen merkitys on selitetty liitteessä 2.

Eutasin tilan näyttävä uusrenessanssivila Kallbäckin kylässä.

Ingmanin entinen meijeri Massbyn kylässä.

Varhainen asutushistoria

Murroslaakso (1)

Maankäytönhistoriaan liittyvät arvot:

Murroslaakson vesireitti ja alueen kevyet savimaat ovat muodostaneet lähtökohdan alueen varhaiselle asuttamiselle.

Kulttuurihistoriallinen jatkuvuus:

Jokilaakso on alueen varhaisimpia viljelyyn otettuja alueita.

Identiteettiarvo:

Murroslaaksolla on suuri merkitys alueen tunnistettavuuden ja suunnistettavuuden kannalta.

Pedagoginen arvo:

Murroslaakso viestii selkeällä tavalla alueen varhaisemmas- ta historiasta.

Sibbesborgin varhaiskeskiaikainen linna (2)

Maankäytönhistoriaan liittyvät arvot:

Alueella sijainneesta varhaiskeskiaikaisesta linnasta ei tiedetä paljoakaan. Linnaraunio osoittaa kuitenkin kuinka merkittävä liikenneyhteys Sipoonjoki on aikoinaan ollut.

Yhteiskuntahistoriallinen arvo:

Linnaraunio voi laajentaa ymmärrystämme siitä miten yhteiskunta oli keskiaikana järjestäytynyt ja millaista elämä silloin oli.

Autenttisuus:

Linnoituksella on tehty hyvin vähän kaivauksia, minkä vuoksi arvokkaita kerrostumia on luultavasti säilynyt.

Harvinaisuus:

Sibbesborgin hyvä säilyneisyys tekee siitä muinaislinnojen joukossa harvinaisen.

Agraariyhteiskunta

Kylät (3)

Maankäytön historiaan liittyvät arvot:

Alueen kaikki keskiajalta peräisin olevat kylät ovat säilyttäneet vanhasta iästään kertovia piirteitä: perinteisen ulkonäkönsä säilyttäneitä asuin- ja ulkorakennuksia, vanhoja tielinjauksia ja päällystämättömiä teitä, vanhoja kivimuureja (joita on erityisesti Hangelbyssa) sekä pitkään viljelyksessä säilyneitä peltoja ja joitain pitkään laidunnettuina olleita niittyjä. Myös uusilla rakennuksilla vanhoilla rakennuspai-koilla on maankäytönhistoriaan liittyvää arvoa: ne osoittavat miten ennen on sijoitettu rakentamista.

Yhteiskuntahistoriallinen arvo:

Kylät kertovat menneestä agraariyhteiskunnasta.

Rakennushistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo:

Kylissä on säilynyt varsinkin vanhoja asuin ja -talousrakennuksia sekä joitain julkisia rakennuksia.

Kulttuurihistoriallinen jatkuvuus:

Kylien sijaintipaikat ovat keskiajasta alkaen olleet asutettuja. Vanhat 1600-luvun kylätontit ovat pääosin säilyneet asuttuina – ainoastaan Stor-Massbyssa ei enää ole rakentamista vanhalla kylätontilla.

Kylien rakenne on jatkuvasti muuttunut vastaamaan uusia tarpeita. Rakennuksia on aikojen saatossa muokattu, korvattu uudemmilla tai siirretty uuteen paikkaan, jonka seurauksena perinteistä rakennustapaa noudattavat rakennuksetkaan harvemmin ovat vanhempia kuin 1800- tai 1900-luvulta. Uusia maataloja on syntynyt kyliin vuosisatojen aikana muun muassa tiloja jakamalla ja torppia perustamalla.

Vaikutus ympäristökokonaisuuteen:

Kylät ovat tärkeä elementti maaseudun kulttuurimaisemassa.

Identiteettiarvo:

Paikan nimistö liittyy pääasiassa kyliin ja kartanoihin. Kylissä tilat ovat usein olleet useiden sukupolvien ajan samassa omistuksessa, mikä lisää sitoutumista paikkaan.

Kartanot (4)

Maankäytönhistoriaan liittyvät arvot:

Kartanoiden historia ulottuu 1500-luvulle. Ne ovat ohjanneet maankäyttöä omistamallaan laajoilla alueilla.

Kartanoiden asemasta agraarimaisemassa viestii kartanon pihapiirin lisäksi myös ympäröivät viljelyalueet ja kartanon alaisuuteen kuuluneet rälsstitilat ja torpat.

Yhteiskuntahistoriallinen arvo:

Kartanoilla on ollut paikallisesti suuri merkitys työnantajina, maanomistajina ja tiedon välittäjinä. Kartanot viestittävät myös oman aikansa yhteiskunnasta: tiukasta valtionhallinnosta ja valtion ylläpitämästä luokkajärjestelmästä. Söderkullan kartanolla on maatalouskoulun myötä ollut erityinen seudullinen merkitys.

Henkilöhistoriallinen arvo:

Kartanoiden historiaan kytkeytyy useita merkkihenkilöitä, erityisesti merkittäviä aatelisia sukuja. Joensuun tilalla on poikkeuksellinen tausta A.I.Virtasen koetilana.

Rakennushistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo:

Kartanoiden rakennuskannan säilyneisyysaste vaihtelee. Kaikilla kartanoilla on kuitenkin säilynyt joitain rakennushistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita asuin- ja ulkorakennuksia. Eriksnäsissä, Hitassa ja Söderkullassa on lisäksi säilynyt jäänteitä puutarhoista: vanhaa kasvillisuutta ja vanhoja polkulinjauksia.

Kulttuurihistoriallinen jatkuvuus:

Kartanoiden toimintatapa jatkui 1500-luvulta 1900-luvulle samankaltaisena. 1900-luvulta alkaen kartanot ovat sopeutuneet yhteiskunnan muutoksiin ja kaikilla paitsi Hitassa on nykyään yritystoimintaa. Aikakerrostumat näkyvät etenkin eri aikoina pystytettyinä rakennuksina ja rakennuksiin tehdyinä muutoksina.

Vaikutus ympäristökokonaisuuteen:

Kartanoilla on suuri merkitys maaseudun kulttuurimaisemalle kokonaisuudessaan.

Identiteettiarvo:

Paikan nimistö liittyy pääasiassa kyliin ja kartanoihin.

Lomailuun liittyvät alueet

Selvitysalueelle on syntynyt muutamia omaleimaisia lomailuun liittyviä alueita, jotka ovat säilyneet ehjinä kokonaisuuksina tähän päivään saakka.

Gumbostrand ja Ängsviken (5)

Maankäytönhistoriaan liittyvät arvot:

Gumbostrand ja Ängsviken ovat kaksi tiivistä omaperäistä ja monipuolista rakennuskeskittymää, jotka heijastavat saariston eri vaiheita, muun muassa kalastajatorppareiden asutusta ja huvilakauden varhaista loma-asutusta.

Rakennushistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo:

Alueella muutamia arvokkaita vanhoja kesähuviloita, josta kenties kiinnostavin on Ängsvikenissä sijaitseva insinööri Erik Hartwallin tanskalaiseen tyyliin vuosina 1919–1920 rakentama villa Gumbo.

Lisäksi alueella on paljon miljöökokonaisuuden kannalta arvokkaita rakennuksia, kuten asuinrakennuksia, koulu ja varastorakennuksia. Rakentamisen ja rantojen suhde on alueella välitön.

Kulttuurihistoriallinen jatkuvuus:

Alueella on runsaasti aikakerrostumia, jotka liittyvät saaristoelinkeinoihin, loma-asutukseen ja tuoreimmat pääkaupunkiseudun kehyskuntien omakotitorakentamiseen.

Sipoonlahden länsirannan kesämajat (6)

Rakennushistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo:

Sipoonlahden länsirannalla, aivan moottoritien varressa sijaitsee pieni kesämajojen alue. Kesämajat edustavat tyypillistä siirtolapuutarhamökki-arkkitehtuuria, ja on luultavasti rakennettu 1950-luvulla. Kokonaisuuteen kuuluu rantasauha ja näkyvällä paikalla rantakalliolla sijaitseva mökkejä varhaisempi yhteisrakennus, joka kiinteistörekisterin mukaan on rakennettu vuonna 1939. Hyvin säilynyt kokonaisuus on aktiivisessa käytössä.

Yhteiskuntahistoriallinen arvo:

Alueen historia kytkeytyy viime sotien jälkeiseen karjalaisen väestönsiirtoon. Alue on yhdistyksen omistuksessa, joka alun perin on karjalaisten taksiautoilijoiden perustama.

Taasjärvi (7)

Maankäytönhistoriaan liittyvät arvot:

Taasjärven itärannalle rakentui 1930-luvulta alkaen loma-asuntoalue.

Rakennushistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo:

Alueen arvot liittyvät keskeisesti rakennuskantaan. Lomamökit pihapiireineen muodostavat monimuotoisen, hyvin säilyneen ja harvinaisen kokonaisuuden.

Rakennukset vaihtelevat kooltaan omakotitaloista pieniin siirtolapuutarhamökki-tyyppisiin rakennuksiin. Ikähaitari ylettyy usealle vuosikymmenelle: kiinteistörekisterin mukaan alueen rakennukset on rakennettu 1930-luvun lopussa, 1940- ja 1950-luvulla sekä 1960-luvun alussa. Vaikka rakennusten ulkoasussa ja iässä on suurta variaatiota muodostavat ne kuitenkin yhtenäisen kokonaisuuden, koska kaikki edustavat arkkitehtuuriltaan samankaltaista varhaista vaatimatonta loma-asuntorakentamista. Rakennuksiin liittyvät isot puutarhat, ja usein aidat rajaavat puutarhoja tieltä. Alueella sijaitsee kurssikeskus, joka kiinteistörekisterin mukaan on rakennettu vuonna 1967.

Autenttisuus:

Rakennusten ulkoasu on pääsääntöisesti erittäin hyvin säilynyt eikä alueelle ole juurikaan tullut lisärakentamista 1960-luvun alun jälkeen.

Harvinaisuus:

Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksessä alue arvioidaan suomalaisittain varhaiseksi ja kylämäisyydessään hieman poikkeukselliseksi esimerkiksi kesämökkikulttuurista. (Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy & Ympäristötoimisto Oy 2006, s. 25)

Paikallishistorian kannalta merkittävät alueet

Edellä mainitut alueet ovat kaikki sellaisia, jotka täyttävät nykypäivän kauneusihanteita. Niille yhteistä on nykyään pittoreskeina ja nostalgisena koetut rakennustavat ja rakennustyyli sekä rakentamisen ja ympäröivän maiseman hienovarainen liitto. Kaava-alueella sijaitsee kuitenkin myös sellaisia kohteita, jotka eivät täytä nykyajan kauneusihanteita, mutta joilla on alueen kehityksen ja paikallishistorian ymmärtämisen kannalta merkitystä.

Söderkullan keskustakortteli (8)

Yhteiskuntahistoriallinen arvo:

Punatiilinen Söderkullan keskustakortteli havainnollistaa merkittävän vaiheen Sipoon lähihistoriasta. Rakentamiskokonaisuus liittyy vaiheeseen, jolloin Sipoo oli muuttumassa maaseutukunnasta pendelöintikunnaksi ja kertoo Sipoon halusta keskittää väestönkasvunsa taajamiin maaseutumaiseman säästämiseksi. Tulevaisuudessa keskustakortteli tulee muodostamaan linkin kylien ja kartanoiden agraari-maisemasta viestittävän rakentamisen ja Sibbesborgin raidekaupungin välillä.

Ingmanin meijeri (9)

Yhteiskuntahistoriallinen arvo:

Ingmanin entinen, vuonna 1961 valmistunut meijerirakennus, sijaitsee näkyvällä paikalla Lill-Massbyn kylässä, Masbyvägenin varrella. Rakennus kertoo Söderkullalle ja erityisesti Lill-Massbylle merkittävästä meijeriteollisuudesta ja sen historiasta. Kylässä näkyy yrityksen historian koko kehityskaari: alkuaikoina meijerituotteita valmistettiin ensin Kuusin tilalla ja sitten Styrmansin tilalla (Ingman Group), jonka jälkeen toiminta siirrettiin ensimmäiseen teolliseen meijeriin, josta se lopuksi siirrettiin suurteollisuuslaitokseen kylän laidalla.

2.2.4 Yhteenveto arvoista

Seuraavassa taulukossa esitellään aikaisempiin kappaleisiin perustuva yhteenveto Sibbesborgin osayleiskaava-alueen maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaimmista elementeistä ja osa-alueista. Yhteenvedossa esitetään myös keinoja arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi.

Osayleiskaavan aikana ilmeni tarve tarkemmille analyyseille tietyiltä osa-alueilta. Nämä löytyvät liitteestä 4.

Näin taulukkoa luetaan:

1. Ensimmäinen sarake määrittelee maisemallisesti ja/tai kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaan elementin tai osa-alueen, jota maankäytön suunnittelussa tulisi erityisesti vaalia ja kehittää.
2. Toinen sarake kertoo miksi elementti on tärkeä – se määrittelee elementin arvon.
3. Kolmas sarake erittelee mitkä piirteet tekevät elementistä arvokkaan.
4. Neljäs sarake kertoo mitkä muutokset maisemassa muodostaisivat uhan elementin arvolle.
5. Viides sarake kertoo alueen nykyisestä käytöstä.
6. Viimeinen sarake ehdottaa keinoja arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi.

Vaalittavat elementit ja osa-alueet

Elementti/ osa-alue	Merkitys:	Vaalittavat piirteet:	Uhat:	Nykyinen käyttö:	Keinoja arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi:
Sipoonlahti	Poikkeuksellinen ja intensiivinen maisematila, jolla suuria kauneusarvoja. Jäsentää maisemaa. Viestii alueen asutushistoriasta. Yhtenäiset rakentamattomat rannat harvinaisuus Etelä-Suomessa. Rannoilla luontoarvoja.	• Rantakalliot ja kalliojyrkänteet • Yhtenäiset rakentamattomat metsäiset rannat	• Maisemaan sopimaton rakentaminen • Rantakallioiden tuhoutuminen rakentamisen yhteydessä	Rannat pääosin rakentamattomat. Ei virallista reitistöä rannassa eikä kunnallista uimarantaa. Yksityinen Eriksnäsin ranta ja venevalkama asukkaiden ahkerassa käytössä.	• Tulevan rakentamisen vahvistettava dramaattista maisematilaa • Rantojen luontoarvoja turvattava kaavoituksessa • Rantakallioiden säilyttäminen • Rakentamattomien rantaosuuksien säilyttäminen • Rantojen osoittaminen julkisiksi • Rantakallioiden ja kalliojyrkänteiden korostaminen metsänhoidolla • Virkistysarvojen lisääminen – rantareitti, pysähdyspaikkoja, uimapaikkoja ja pienvenesatama
Jokisuisto	Avoin tila jäsentää maisemaa. Pellot ja niityt kertovat alueen agraarihistoriasta. Avoin maisema on keskeinen Kallbäckin kylän ja Hitån kartanon maisemakuvan kannalta. Tekee Sibbesborgin sijainnin ymmärrettäväksi ja viestii osana murroslaaksoa alueen asutushistoriasta.	• Avoin viljelymaisema ja ruovikko • Itärannan laidunalueet • Kallbäckin vanha asutus • Hitån kartano • Sibbesborgin muinaislinna	• Umpeenkasvu • Rakentaminen avoimeen maisematilaan	Pääosa alueesta viljeltynä tai ruovikkoa. Joensuun rannassa laaja pienvenesatama ja veneiden varastointi. Ei reitistöä itärannalla. Länsirannalla Joensuun kartanon mailla kävelytie rannassa.	• Avoin maisematila säilytettävä. • Niityt pysyttävä laidunnuksessa • Virkistysarvojen lisääminen – reitti avoimen alueen reunalla, laitureita Sipoon jokeen, siltayhteys joen yli, Sibbesborgin liittäminen osaksi ulkoilureitistöä

Sipoonlahti (Sipoon kunta)

Sipoonjokilaakso. Näkymä Sibbesborgin linnavuorelta Massbyn kylään.

Sibbesborgin linnavuoren vallihauta.

Elementti/ osa-alue	Merkitys:	Vaalittavat piirteet:	Uhat:	Nykyinen käyttö:	Keinoja arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi:
Sibbesborg	Hyvin säilynyt linnasaari: suuret arkeologiset arvot. Viestii Sipoonjoen merkityksestä alueen asuttamisessa. Kauneusarvoja. Luontoarvoja.	- Linnan jäänteet - Vallihaudat - Suurikokoiset tammet - Keto - Näkymät suistolle	Kulku tapahtuu Uuteen Porvoontiehen liittyvää peltotietä pitkin. Ei varsinaista pysäköintialuetta. Linnasaaren juuressa opastaulu.	- Maaston kuluminen - Umpeenkasvu - Kohteen luonteeseen sopimattomat rakenteet ja reitit	- Pysäköinnin järjestäminen - Näkymien säilyttäminen linnavuorelta karsimalla nuorta puustoa - Virkistysarvojen lisääminen – muinaislinnan liittäminen osaksi virkistysreittien verkostoa alueen arkeologisten arvojen ehdoilla
Jokilaakso	Avoin tila jäsentää maisemaa. Viljelymaisema kertoo alueen agraarihistoriasta. Avoin maisema on keskeinen jokilaaksoa reunustavilla selänteillä sijaitsevien kylien maisemakuvan kannalta.	- Avoin peltomaisema - Avoimen laakson ja korkeiden metsäisten selänteiden vuorovaikutus - Jokilaaksoon näkyvä rakentaminen kylissä	- Umpeenkasvu - Rakentaminen laaksoon	Laakso on viljelty. Immersbyn lähellä muutaman veneen venelaituri, joka suosittu ongintapaikka. Ei reitistöä.	- Jokilaakson pysyminen avoimena ja viljeltynä. - Virkistysarvojen lisääminen – seudullinen rantareitti Nikkilään, laitureita Sipoonjokeen, venelaitureita.

Elementti/ osa-alue	Merkitys:	Vaalittavat piirteet:	Uhat:	Nykyinen käyttö:	Keinoja arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi:
Söderkullan pohjoispuolen metsien, järvien ja suistojen alue	Laaja, luontoarvoiltaan rikas metsäalue Söderkullan taajaman laidalla. Järvillä, soilla ja kallioisilla metsillä kauneus-arvoja.	- Metsäalueen laajuus ja yhtenäisyys - Metsän luontoarvot ja erämainen tunnelma - Kallioiset paahdemetsät - Pilvijärven ja Mjödträskin jyrkät rantakalliot - Grundträskin soistuneet rannat	- Rakentaminen - Avohakkuut - Liian tiheä ja järeä reittiverkosto	Keskustan lähellä erittäin kattava reittiverkosto, jota talvella käytetään osittain hiihtolatuina. Pilvijärvellä uimaranta palveluineen ja parkkipaikkoineen. Mjödträskin rannassa uimaranta.	- Yhtenäisen rakentamattoman metsäalueen säilyttäminen - Virkistysarvojen lisääminen – hyvien yhteyksien luonti asuinalueilta metsäalueelle, polkuverkoston kehittäminen kattavana, mutta hienovaraisena, hiihtolatujen ulottaminen pohjoisempaan, pysähtymispaikkoja kuten laavujen perustaminen
Hitån metsät	Laaja, rakentamaton ja osittain vanha- ja lahoppuustoinen metsäalue, jolla runsaasti luontoarvoja	Metsäalueen laajuus ja yhtenäisyys, vanhapuustoisien ja lahoppuustoisien metsän luontoarvot, Ormträsketin pieni, rannoilta soistunut järvi	Rakentaminen, metsähakkuut	Ei reitistöä	- Yhtenäisen rakentamattoman metsäalueen säilyminen - Virkistysarvojen lisääminen – reitistön rakentaminen, yhteyksien parantaminen Sibbesborgiin ja Gumbostrandiin, pysäköintipaikkojen ja opastuksen perustaminen
Kylät	Keskeisiä alueen agraarihistorian havainnollistajia. Vanhoilla rakennuksilla rakennushistoriallista arvoa. Vanhoilla kylätonteilla arkeologisia arvoja. Kauneusarvoja.	- Vanhat asuin- ja talousrakennukset - Vanhat rakentamisaikat - Vanhat julkiset rakennukset kuten seurain-talot ja VPK:t - Vanhat kivimuurit - Vanhat tielinjaukset - Ympäröivät viljelyalueet	- Kylän piirteitä kunnioittamaton rakentaminen - Vanhan rakennuskannan ominaispiirteiden tuhoutuminen korjausien yhteydessä - Rakennusten purkaminen - Teiden suoristaminen	Pääasiassa asumista ja maanviljelyä. Ei palveluja. Ei erillisiä virkistysreittejä.	- Kylien kulttuurihistoriallinen arvo turvattava kaavoituksessa - Kylien vaikutuspiiriin sijoitettava uusi rakentaminen tulee sijoitukseltaan ja ulkomuodoltaan sovittaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen ympäristöön - Maatilojen yritystoiminnan edellytykset turvattava ja edistettävä. - Virkistysarvojen lisääminen – virkistysreittejä asuinalueilta kyliin.
Kartanot	Olleet merkittäviä työnantajia, maanomistajia ja uuden ideoiden välittäjiä. Historian saatossa kartanoihin liittynyt moninaisia toimintoja ja merkittävää henkilöhistoriaa.	- Vanhat asuin- ja talousrakennukset - Vanhat rakentamisaikat - Puutarhojen jäänteet - Vanha pihapuusto	- Vanhan rakennuskannan ominaispiirteiden tuhoutuminen korjausien yhteydessä - Puutarhojen tuhoutuminen hoitamattomuuden tai muutostoimien seurauksena - Kartanoympäristön ominaisuuksia kunnioittamaton uudisrakentaminen	Hitata lukuun ottamatta kaikilla kartanoilla yritys-toimintaa. Söderkullan kartanon puisto yleistä viheraluetta.	- Kaavoituksen on mahdollistettava liiketoiminnan ja palveluiden tuottamisen edellytykset kartanoilla, koska silloin edistetään välillisesti kartanoiden kehittymistä puolijulkisina tai julkisina paikkoina. - Kartanon vaikutuspiiriin sijoitettava uusi rakentaminen tulee sijoitukseltaan ja ulkomuodoltaan sopia kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen ympäristöön - Kartanoiden kulttuurihistoriallinen arvo turvattava kaavoituksessa - Vanhojen näkymälinjojen avaaminen kartanoiden päärakennuksille - Virkistysreittien ohjaaminen niin, että näkymiä avautuu kartanolle

Elementti/ osa-alue	Merkitys:	Vaalittavat piirteet:	Uhat:	Nykyinen käyttö:	Keinoja arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi:
Rannikko ja saaristo	Kauneus- ja luontoarvoja. Gumbostrandin ja Än-gsvikenin alueet viestivät agraariyhteiskuntaan liittyvästä perinnerakentamisesta, huvilakaudesta ja myöhemmästä mökkeilykulttuurista. Eriknäsissä vanhaa metsää ja kulttuurivaikutteisia rantoja. Maailmanlaatuisesti ainutlaatuinen miljö, jolla suuri matkailupotentiaali.	• Rakentamattomat rantaosuudet • Perinnerakentamista ja huviloita • Kulttuurivaikutteiset rannat • Vanhat metsät	• Rantojen umpeenrakentaminen • Pienipiirteiseen ympäristöön sopimaton rakentaminen • Metsähakkuut	Merenrannoilla vakituista- ja vapaa-ajanasutusta. Saarissa pääosin vapaa-ajanasutusta. Useita virkistysaaria, jolla palveluita, kuten keittokatoksia. Gumbostrandissa ja Ängsvikenissä useita yksityisiä pienvenelaitureita. Gumbostrandissa kahvila. Joitain reittiliikenteen venevuoroja.	• Rantoihin mahdollisuuksien mukaan virkistysreittejä ja pysähdyspaikkoja (uimarantoja, näköalapaikkoja, taukopaikkoja, laitureita). • Rakentamattomien ja luonnonkaltaisten rantaosuuksien säilyttäminen • Reittiliikennettä saariin • Vene- ja kajakkivuokraamoita
Yhtenäiset loma-alueet: Taasjärvi ja kesämajajat	Alueet viestivät yhteiskunnallisesta muutoksesta, jolloin lomailu tuli kaikkien yhteiskuntaluokkien ulottuville. Kauneusarvoja liittyen rakennuskantaan ja näkymiin Taasjärvelle/Sipoonlahdelle.	• Hyvin säilynyt rakennuskanta • Näkymät vesistöille • Taasjärven alueella puutarhat	• Vanhan rakennuskannan ominaispiirteiden tuhoutuminen korjauksien yhteydessä • Vanhan rakennuskannan purkaminen • Ympäristön ominaispiirteitä kunnioittamaton uudisrakentaminen	Loma-asutusta. Taasjärvellä myös muutamia vakituksia asukkaita.	• Rakennusperinnön turvaaminen kaavoituksella • Kytkeminen osaksi viherverkostoa • Virkistykseen ja vapaa-aikaan liittyvän toiminnan osoittaminen alueelle
Söderkullan keskuskortteli	Viestii yhteiskunnallisesta muutoksesta, josta alkoi Sipoon hidas kaupungistuminen.	Yhtenäinen punatiilinen asuintalojen ja liikekiinteistöjen kokonaisuus, joka viestii urbaaneista tavoitteista.	Merkityksellisen historiallisen kerrostuman häviäminen mikäli keskuskortteli korvataan uusilla rakennuksilla	Nykyinen palveluiden keskus	• Kaavoituksella tuettava keskuskorttelin säilyminen • Keskustan viihtyisyyden lisääminen pistemäisellä uudisrakentamisella ja ulkotiloihin liittyvillä toimenpiteillä

Flyetin suo Söderkullan metsissä (EH).

Tienäkymä Kallbäckin kylässä.

Taasjärven mökki-alue.

Näkymä Eriksnäsin rannassa (Sipoon kunta).

2.2.5 Tunnistettujen arvojen huomioiminen Sibbesborgin maankäytön suunnittelussa

Sibbesborgin maankäytön suunnittelussa tulee erityisesti kiinnittää huomiota edellisten sivujen taulukossa esiteltyihin maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin elementteihin ja osa-alueisiin. Tässä luvussa tarkastellaan onko Sibbesborgin osayleiskaavaluonnoksessa riittävästi huomioitu ja hyödynnetty näitä elementtejä ja osa-arvoja.

Sibbesborgille on laadittu kestävyyskriteeristö (Sipoon kunta 2013c). Kestävyyskriteeristön on tarkoitus ohjata maankäytön ja liikenteen suunnittelua sekä muita kunnan strategioita ja hankkeita, joilla on vaikutusta Sibbesborgin fyysiseen ja toiminnalliseen ympäristöön. Kestävyyskriteeristö ottaa huomioon ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat. Kestävyyskriteeristössä on hyvin huomioitu viherverkoston toimivuus ja siitä löytyy esimerkiksi mittarit ”luonnon ydinalueiden eheys” ja ”ekologisten käytävien eheys”. Sen sijaan maiseman esteettisiä arvoja sekä kulttuurihistoriallisia arvoja ei mainita lainkaan kestävyyskriteeristössä. Edellisten sivujen taulukossa esitettyjä keinoja maisemallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen vaalimiseksi ja hyödyntämiseksi voidaan sovelletussa muodossa hyödyntää Sibbesborgin kestävyyskriteeristön täydentämiseksi.